

Rodoljubje na deželi.

Povest. — Spisal dr. Fr. Detela.

I.

Dočasi, ženske, počasi! Mašino nam boste prevrnile," je vpil megleneja jesenskega popoldne na ljubljanskem kolodvoru izprevodnik, obdan kakor ladja sredi razburkanih valov od množice, ki je drla v smešnem strahu, da zamudi vlak, proti vagonom, se prerivala po stopnicah in gnetla skoz vrata. „Kdo je izgubil to culo?“ je zavpil zopet, pobral malovredno culo in jo vzdignil kvišku. „Kdo je izgubil to ameriansko culo, polno tolarjev?“

Na strani sta gledala to nepotrebno vrvenje dva gospoda, eden mlad, v eni roki kofer, v drugi lok za gosli, pod pazduho dežnik, se je smejal prostosrčno in dobrodušno, drugi, ki mu je že sivela brada, s ščipalnikom na nosu, smotko v ustih, je prezirljivo in porogljivo nabral čelo in stisnil usta, češ, bedaki, ki ne vedo, da ne odide vlak brez njih, kakor da bi bili prihiteli oni na kolodvor zaradi vlaka, ne vlak

zaradi njih. Počasi in dostojno je stopal v oddelek drugega razreda, kamor se mu ni bilo treba riniti. Mladenič, ki očitvidno ni imel pravice do tako gosposke vožnje, je čakal potrpežljivo, da se je napolnil tretji razred, in žel sad svoje potrpežljivosti, ko mu je pomignil izprevodnik, naj stopi kar v drugi razred.

„Bogomir Janež, učitelj v Podlomu,“ se je predstavil, ko je odložil v vozu prtljago, gospodu, ki je že sedel udobno na mehkiem sedežu.

„Takorekoč učiteljska tovariša,“ je odgovoril gospod, ga bistro pogledal s svojimi sivimi očmi in mu podal roko tako milostno, da je čutil mladi učitelj, da besedica „takorekoč“ ni nepotreben pristavek. „Jaz sem dr. Osat, umirovljeni profesor, ki živim že dalje časa v Podlomu. Jako me veseli seznaniti se z našim novim učiteljem. To ni Vaša prva služba?“

„Ne, druga. Dosedaj sem bil v hribih; zdaj pridem nekoliko med ljudi. Učitelj Meglič mi je na-

redil prostor, ki je umrl pred dobrim pol letom, mislim.“

„Da. Končal se je z delom, čudak je bil, nekak idealen norec, ki se je brigal mnogo manj za sebe nego za druge. Vse proste ure je letal za starinami, pisaril, poročal na vse strani in se zadovoljeval s pohvalo, ki mu jo je zdajpazdaj izrekel kak sotrudnik znanstvenih listov, kadar je imenitno razkladal, kar mu je bil preprosto napisal Meglič. Slavni strokovnjaki so ga kar pošiljali semintja, tu pregledat staro zidovje, tam popisat zanimivo sliko, poleti in pozimi, dokler ni poginil. Potem v par listih lepe osmrtnice, s katerimi je prislužil Meglič še po smrti pisalcem po deset kron, in genljiv nagrobni govor. Družina pa strada dalje. No, vsa ne.“

„Ali je zapustil več otrok?“

„Dva sina in dve hčeri. Starejši, Konrad, je že več let na univerzi; a živi samo z narod — saj ga boste spoznali — ustanavlja društva, prireja veselice in zapravlja denar, ki bi ga morala mati drugam obrniti. A ta je vsa zaljubljena vanj in preverjena, da se brez Konrada ne more zvršiti nobena narodna slavnost. Hči Danica je na učiteljski v tretjem letniku, sin Ernest v šestem gimnazijskem razredu; a ne moreta naprej, ker pobere navdušeni gospod Konrad sproti ves drobiž. Prav zdi se mi, da sem videl v gneči gospodično Danico, in zdelo se mi je tudi, da se mi umiče. Najbrž se vrača domov in jo je nekoliko sram.“

„Reva!“ je dejal nehote Bogomir in sočutno pogledal sopotnika v sive oči, ki so kazale vedno isto prezirljivo mirnost. „Ne zamerite mi gospod doktor; a Vašega imena dosedaj še nisem bral v domačih novinah.“

„Jaz, gospod učitelj, sem živel vedno v velikih mestih, v Gradcu, Brnu. V domovini, hvala Bogu! nisem služboval; zatorej se tudi nisem udeleževal smešnih domačih preprirov.“

Bogomir je vzdihnil nekaj o neslogi, starem slovanskem grehu in Svetopolkovi oporoki.

„Ah, Svetopolk,“ se je nasmehnil Osat, „ta je pravi tip slovanskega lopova, tip hinavskega rodoljuba, ki zavpije po slogi, kadar se mu posreči kakšna lopovščina in se sam zboji za svoj plen. Le pomislite! Iz častihlepja je izdal ta rodoljub Nemcem svojega strica, poštenjaka vojvodo Rastislava; s svojim ljubim Wichingom v zvezi je potem preganjal nadškofa Metoda in srečno izgnal naposled vse Metodove učence, Gorazda, Klementa, Angelarja, iz svoje države. Kruto je pustošil leto za letom slovensko Panonijo, in ko je tako oslabel, da ni mogel več dajati slabih zgledov, je pričel z dobrimi nauki; torej povoda dovolj, da ga navdušeno opevajo naši pesniki.“

Presneta reč! Ta mož pa ne nosi po krivici svojega imena, si je mislil učitelj Bogomir in obrnil pogovor zopet na razmere v Podlomu, ki so ga, kakor naravno, najbolj zanimale.

„Kakor v vsakem kraju,“ je dejal dr. Osat, „tako imate tudi v Podlomu vso domovino v malem: par oblastnih kričačev, ki vlečejo vsak svojo tolpo za seboj; sicer zanikarnost v vseh oblikah, lahkomišelnost v vseh različnih; tu malenkosten trud, tam važna lenoba; kdor čuti količkaj razuma v sebi, temu preseda vsako delo, in kdor je priden, temu preseda razumnost; zaostalost na vseh koncih in krajih; umevno; v tujini ni bil nihče.“

Učitelju Bogomiru je bilo na jeziku vprašanje, zakaj da gospod doktor sploh živi v tem zaostalem kraju, ko si lahko izbere kot umirovljenec najnaprednejše bivališče; in ko mu je zvedavo in vprašalno pogledal v sive oči, ki so se tako lepo skladale s sivimi nazori, se je proti svoji volji namuzal. Gospod doktor, ki je zaslutil te nespoštljive misli, je nagubančil čelo; mladi mož mu je začel manj ugajati.

„Kraj vleče človeka,“ se je nekako opravičeval, „domač kraj. In potem, ali se niste tudi Vi smejali nespametnemu drevenju na kolodvoru? Tako ima razumen človek povsod svojo zabavo, samo spuščati se ne sme v metež.“

„A v Podlomu imate vendar precej inteligence.“

„Prosim Vas lepo, ne imenujte po nemarnem tega imena. Tu imate sodnika, živ corpus juris, v usnje vezan, z zlato obrezo, ki govori samo o pravnih stvareh, temeljito in dolgočasno. Adjunkt, ta se ženi, pije in poje, vse na upanje, prava jugoslovanska duša. Krčmar Mrak — to je prva gostilna v vasi — pravzaprav sta dve prvi, Mrak in Berus, brata, oba denarna moža — ta Mrak ima poleg drugih otrok tudi hčerko Julko, ki je takorekoč nevesta adjunkta Bregarja. Po poroki bo, mislim, stari Mrak vrnil mlademu Bregarju dolžna pisma, in dota bo izplačana.“

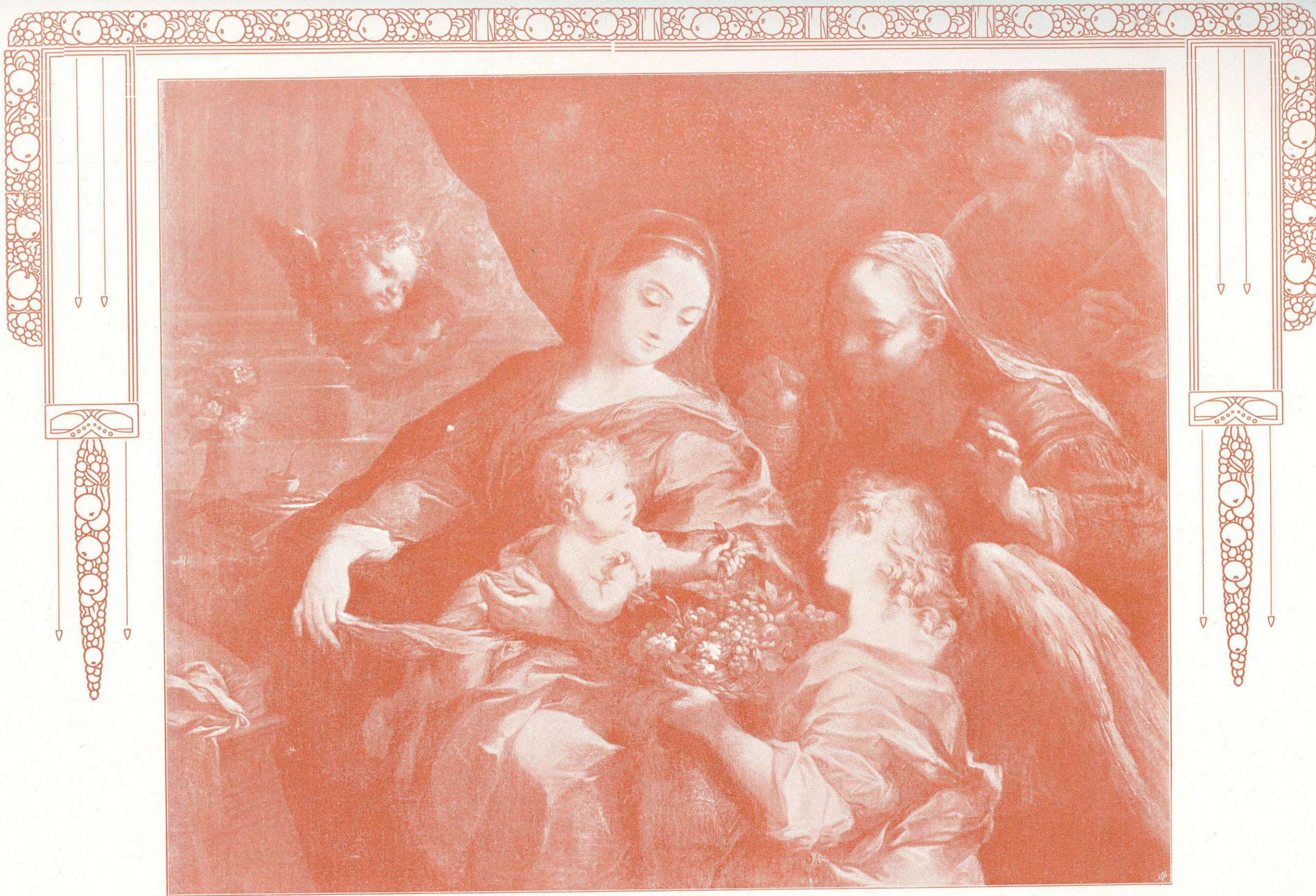
„Težko je pač izkopati se iz dolgov,“ je pritrdil Bogomir, kakor da bi imel že kaj izkušnje.

„Dolgov in boleznih se je treba varovati,“ je učil dr. Osat, „zlasti na deželi, kjer so zdravniki redki in upniki hudi. Mraku plačuje veseli gospod adjunkt velike direktne in indirektna obresti, direktne v denarju, indirektna, ker mora pri njem piti, jesti in se ženiti. Vendar mu te skrbi ne grené življenja. Najduhovitejši ud naše družbe pa je brez dvoma gospod davkar, ki pravi vsakih deset minut: „Preklet hudič!“ ako mu ne seže pravočasno soproga v besedo.“

„Kaj pa moj nadučitelj?“

„Prazen klas, ki stoji zelo pokoncu.“

Zdaj pa se ni mogel več zdržati Bogomir, da se ne bi bil na glas začudil, kako da more živeti

SVETA DRUŽINA

CARLO MARATTA (Rim: Galleria Corsini).

dr. Osat v takem krogu, brez bodrila in izpodbude. „Ali Vam ni dolgčas?“

„Izobražen človek ne sme poznati te bolezni,“ mu požuga Osat. „Čemu pa so knjige na svetu! Te nas tolažijo in odškodujejo za vse, kar nam ostane družba na dolgu. — Seveda bi se človek katerikrat tudi rad zgovoril in pomenil resno o resnih stvareh.“ Osat se je zamislil v žalostno svojo osamelost v Podlomu, edini mož takorekoč, ki dela na znanstvenem polju, in zadovoljen je slutil, da imponira Bogomiru, ki je tudi radoveden vprašal, kateri oddelek znanstvenega polja da obdeluje.

„Jaz sem sicer zgodovinar,“ je dejal Osat malomarno, „toda za kratek čas se pečam z jezikoslovjem.“

„Latinščino in grščino?“

„Ne; to polje je požeto, in kar je strnišča, ni vredno zanimanja.“

„Torej s slavistiko,“ se je nasmehnil Bogomir.

„Kakor toliko šušmarjev? — Ne. Moje polje je keltščina, oni slavni jezik, ki ga je govorila nekdanja polovica Evrope, ki je zapustil tudi po naših krajih znatne sledove. Kadar premišljujem zanimivo sprego: ‚carub, cairfe, cairfed, estar, rofestar‘, takrat pozabim, da bivam v Podlomu, prosto razpne duh peroti in splava visoko čez nizki svet.“

Osat se je zopet zamislil v svojo učenost, obrisal z zagrinjalom rosno okno in zrl v megleno hosto, ki je hitela mimo, in po oddaljenih selih, ki so se počasi sukala za vlakom. Bogomir pa je natihem obžaloval, da se peča takšen učenjak s tako oddaljeno stvarino, ko bi dobil na domačem polju toliko dela, in zamerjal mu je, da bogati s svojim umom tuje slovstvo, ko je domače tako potrebno.

Vlak se je ustavil na postaji, kjer je zopet čakalo mnogo ljudstva, burno zahtevalo prostorov v napolnjenih vozovih in se jezilo na izprevodnika, kakor da bi bil on kriv, da je uprava zanikarna. Odpreti pa se je moral drugi razred tudi tretjerazrednikom.

„Prosim, gospodična, semkaj pojdite!“ je odprl izprevodnik vrata in prinesel iz oddelka tretjega razreda kofler gospodični, ki je vstopila za njim.

„Gospodična Danica, dober večer!“ je pozdravil dr. Osat. „Zdelo se mi je, da se peljete tudi Vi s tem vlakom. — Tukaj naš novi učitelj, gospod Bogomir Janež.“ — Bogomir je bil nekoliko zmeden, ko mu je podala gospodična roko; zdelo se mu je, kakor da bi mu kdo skrivaj očital, da je kot naslednik takorekoč izpodrinil svojega prednika in postal nekak sokrivec dekličine nesreče. Boječe je pogledal v lepe srnje oči.

„Sožalje, gospodična,“ je dejal, „ki ste izgubili dobrega očeta. Tudi jaz sem ga poznal, po imenu.“

„Da, po imenu so ga poznali mnogi,“ je ponovila Danica in sedla na drugo stran k oknu.

„Gospod Konrad je pa doma,“ je pričel zopet Osat. „Na dijaških shodih je bil v Mariboru, v Trstu in v Gorici in zdaj prireja doma veselico.“

„Da, veselico,“ je prikimala Danica in se obrnila zopet k oknu, in še tesneje sta se stisnili drobni ustnici. Osat bi bil gotovo še kaj povedal, če bi ne bil dobil tako kratkih odgovorov; a tudi Bogomiru je presedalo njegovo govorjenje, ker je slutil, kako neprijetno je sopotnici. Neka tiha žalost se je širila po prostoru, oprijemala se src in težko legla na misli. Sočutno se je ozrl Bogomir po tihi tovarišici in nehote začel primerjati njen fini, nekoliko črnkasti obraz, ki ga niso kar nič kazile stroge, odločne poteze, z znanimi okrogličnimi, okroglo-okimi obličji, in zdel se mu je zanimiv. Lepa se mu je videla tudi okusno narejena obleka; zakaj dan je bil tako meglen, da ni mogel zapaziti, kako je že obnošena. Vsi trije so molčali, Osat najbrž vtopljen v sprego keltskega glagola, sopotnika vsak v svoje misli. Bogomiru se je odpiralo življenje, in pol boječe, pol hrepeneče je kipelo bodočnosti naproti mlado srce; Danici se je zdelo, da je zgrešila pravo pot in zašla daleč, da ne more ne naprej, ne nazaj.

„Naša vas se že vidi,“ je pretrgal molčanje dr. Osat in pokazal precejšnje selo v znožju obraslega hriba, zavito v mrak in meglo. Odločila se je kmalu cerkev z zvonikom, par ponosnejših hiš, pokopališče, in razprostrta je ležala vsa vas pred očmi.

„Moj novi dom,“ si je dejal Bogomir, hitel pripravljat prtljago, da jo odnese, in vzdignil Danici kofler iz mreže. Zdelo se mu je, ko mu je prikimala, da ima solzne oči in ne more govoriti.

Vlak je obstal, in kdor se je peljal v Podlomo ali okolico, je izstopil.

„Ernest, ali si ti tudi doma?“ se je začudila Danica, ko je pristopil dijak kakih šestnajstih let in ji jemal kofler iz rok. „Pusti, pusti!“ mu je branila. „Jaz lahko nesem sama; ampak novemu gospodu učitelju tukaj pomagaj!“

„Prosim,“ je dejal dijak in prijel za Bogomirov kofler.

„Ne, ne,“ je branil Bogomir. „To mi ponese do šole kak deček; gosli vzamem pa sam, da mi jih ne pretisne kmetska roka.“ Zahvalil se je gospodični za prijetno družbo, dr. Osatu za poučno zabavo in se obrnil proti izhodu. Danica pa je hitela z bratom naprej.

„Kako, da si vendar ti doma!“ ga je ogovorila nejevoljna.

„Iz istega vzroka kakor ti,“ je dejal brat; „plačevati ne morejo, ne za tebe, ne za mene; vse porabi Konrad.“

„Zakaj pa ni še šel na Dunaj?“

„Kaj jaz vem! Saj je tudi doma malokdaj, ker mora letati od veselice do veselice in reševati narod.“

„Kje pa zdaj stanujemo?“

„Kje? V šoli.“

„Ah, ah, in novi učitelj je tukaj, in stanovanje bi moralo biti prazno. Kaj bo pa zdaj! Hitiva! Hitiva!“

Kraj vasi je stala šola, veliko novo poslopje sredi vrta, v prvem nadstropju stanovanje za nadučitelja, pri tleh učiteljevo.

„Oh, mama, mama!“ je klicala Danica, ko je objela mater in sestrico Anico, „zakaj niste že dobili drugega stanovanja! Novi učitelj je tukaj.“

„Kaj res!“ se je zavzemala mati. „Mislila sem, da ne pride pred štirinajstimi dnemi. Nadučitelj mi tudi nič ni povedal.“

„Vsaj eno sobo mu moramo prepustiti. Oh, mama, da ste to pozabili!“

„Oh, ljuba hčerka, ker je naenkrat toliko prišlo name, nesreča za nesrečo, križ za križem.“

„Dober večer!“ se je slišalo skoz odprta vrata. V veži je stal novi učitelj s svojim nosačem.

„Pojdite, mama, pojdite!“ je priganjal Ernest, in vdova je hitela naproti opravičevati se, da ni še izpraznila stanovanja. Danica si je zastrla z roko oči, in Ernest je potegnil sestro Anico od vrat proč. Vrhu stopnic pa so stali nadučiteljevi otroci in gledali in poslušali, kaj se bo zgodilo. Zdajpazdaj je ta zakašljaj, oni se pritajeno zasmel, in zdajpazdaj je mati, ki je stala skrita v ozadju, potegnila tega za ušesa, onega za lase, da naj miruje, da se bo kaj slišalo. Bogomir pa ni bil nič manj v zadregi nego Megličevi. Hudo mu je bilo, da je napravil s svojim prihodom toliko neprilike, in kesal se je, da ni šel najprej v gostilno, kjer bi bil izvedel, če se more že vseliti.

„Eno sobo Vam odstopimo takoj, gospod učitelj,“ je prosila vdova. „Jutri bo prazno vse stanovanje. Ne zamerite nam!“

„Ne, ne,“ se je branil Bogomir. „Dovolite samo, da postavim v kak kot svoja dva kofra.“

„Ampak vstopite, prosim, da pijemo skupaj dobrodošlico.“ Peljala je nosača v sobo, kjer je odložil prtljago, in stopila k Ernestu. „Ernest,“ je dejala tiho, „skoči k Mraku po liter vina!“

„Takoj, mama,“ je rekel sin tiho, zgrabil steklenico in pomolil roko, da mu odšteje denar.

„Ljubček moj, denarja jaz niman,“ je šepetala mati. „A reci Mrakovi mami, da ji plačam jutri ali pojutrišnjem.“

„Oh, mama, brez denarja me je sram iti,“ se je branil fant.

„Pojdem pa jaz,“ je dejala Anica, in mati je šla klicat in vabit novega učitelja.

Bogomir je bil že izginil. Obrnil se je bil po vasi, da si ogleda novo domovino in se pokaže strmečemu vaščanstvu, ki je bilo že zvedelo, kdo da je prišel v Podlom. Nekako nezaupljivo so ga ogledovali dečki na cesti; s svetim strahom so se ozirali za njim otroci na pragih; odrasli moški pa niso vedeli, ali bi že pozdravljali ali ne; nekateri so voščili dober večer ali premknili nekoliko klobuk na glavi; drugi so si mislili, da je za tako vljudnost še čas. Da so se ženske tudi zanimale, se razume. „Čeden človek,“ je dejala polglasno ena. „Nadučitelj je postavnejši,“ je pripomnila druga. „Ali je že oženjen?“ bi bila rada zvedela tretja. „O nemarne ženske, kako ste radovedne!“ je karala ženica, ki je prišla mimo in slišala ničemurne besede. Od cerkve sem je prihajal nekako znan človek.

„Janez, ali si ti?“ je vzkliknil Bogomir.

„In ti, Bogomir? Bog te živi!“ mu je segel podlomski kaplan v roke. „Kakšna sreča! Stara sošolca skupaj. Ali si še tak navdušen goslar?“

„Še vedno. Kaj pa tvoj violončel?“

„V miru počiva; brez strun, če ni že pajek novih napredel.“

„A zdaj ga bova zopet nategnila. Nobenega ugovora!“

„Jaz sem že ves iz vaje.“

„Malenkost.“ — Gospod Janez je prijel prijatelja pod pazduho, da mu razkaže znamenitosti podlomske vasi. Pomenkovala sta se o starih časih in govorila o bodočnosti.

„Ker boš ti tudi orglal in vodil petje,“ se je nasmel kaplan Janez, „glej, da se kmalu oženiš, da ne bo razprtij med pevkami.“

„Ali imaš že kakšno nevesto zame?“

„Eno pač in prav priporočno; toda kaj, ker je denar, ki ga ni, najhujši zakonski zadržek tega sveta!“

„Katero pa, prijatelj?“ je vprašal radoveden Bogomir.

„Tvojega prednika hčerko Danico, razumno, pridno in brhko dekle.“ In gospod Janez je jel pripovedovati, kar je Bogomir deloma že vedel, a še vedno rad poslušal.

Prehodila sta vso vas in napotila se skoz drevo-red, ki je bil tla že vsa posul z rumenim, rdečim, pisanim listjem, proti prijaznemu gradiču pod zaraslim gričem.

„Last gospe Radičeve,“ je razlagal kaplan. „Vdova; dva sina ima pri vojakih, hčerka Betka je pa doma, izborna partija. Naš sodnik, gospod Strnad, resen, miren mož, je tu kuhan in pečen.“

Od gradu je prišel s cilindrom, v rokavicah gospodič tako eleganten, da je kar sam od sebe vzdignil Bogomir klobuk.

„Gospod Konrad Meglič, visokošolec, medicinec,“ je predstavljal kaplan; „gospod Bogomir Janež, novi učitelj.“

„Imenitno!“ je dejal gospod Konrad in mu podal roko. „Imenitno, pravim. Slišal sem že, kakšen goslar ste Vi, gospod učitelj, in kakor nalašč pridete, ko pripravljamo imenitno veselico, imenitno veselico, Vam rečem, v dobrodelen namen. Baš prihajam od gospodične Betke, ki je tudi obljubila sodelovati. Samo pravega goslarja še nismo imeli. A zdaj smo na konju. Imenitno!“

Bogomir se je izgovarjal, da je hvala njegovega goslarstva pretirana.

„Nobene besede!“ ga je zavrnil Konrad. „Gospod Janez mi je že vse povedal. V par dneh imamo vajo. Vabilo pošljem pravočasno. Še lekarnarjevo Miro moram naprositi. Na zdar!“ Podal je eno roko Bogomiru, drugo gospodu Janezu in odhitel po svojih nujnih in važnih opravkih. Bogomir in kaplan Janez sta se sporazumno spogledala.

„Škoda ga,“ je dejal kaplan, „ker ne pomisli, kje se pravzaprav pričenja narod.“

„Pri svoji rodbini, misliš ti.“

„Še bliže, še bliže. Če si priskrbi vsak domačin svoj kruh, ali bo še stradal narod?“

„So pač mučenci svojega prepričanja, ki se žrtvujejo za svoje nazore.“

„Če bi le ne žrtvovali poleg sebe tudi drugih!“

Zamišljena sta se vračala proti vasi, kjer so se že prižigale luči. Bogomir je omenil, da si mora še preskrbeti prenočišča, in vprašal mimogrede, kakšen človek da je dr. Osat.

„Ali tega že tudi poznaš?“ se je začudil kaplan, in Bogomir je povedal, kako se je vozil z njim od Ljubljane.

„Da, da, je že on,“ se je smejal spremljevalec. „Carfam, cairfith. Ta je pa čudak, samopašen človek.“

„A učen.“

„In tudi v učenosti samopašen. Noč in dan žre knjige in tako dalje, popolnoma enak Prešernovemu dehorju, ki ne privošči, da bi imel kdo kaj koristi od njegove učenosti. Najbrž se tudi iz samopašnosti ni oženil. Nezadovoljen je z vsem svetom in zabavlja tudi čez ves svet; a pri vsem tem mu dobro tekne jed in pijača in podnebje in družba, ki prenaša dobrodušno njegove sitnosti.“

„Ali se nikdar ne razpre s svojimi znanci?“

„Oh, kolikrat! Zlasti, kadar ga kdo potegne. Adjunkt Bregar na primer ga na tihem vedno vleče; a se drži pri tem tako resno kakor pri obravnavah v sodišču. Nazadnje se skregata; a ne za dolgo časa, ker eden potrebuje poslušalca, kadar zabavlja, drugi pa koga, da ga vleče. Tako se vzajemno dopolnjujeta in izhajata še zadosti dobro. Druga družba

se je pa privadila. Če nastopi pri nas kdo grobo, odurno, sitno, osupnejo ljudje od začetka, in ne ugaja jim, nekateri se celo jezé; a če vztraja grobijan v svoji grobosti, se navsezadnje navadijo in vdajo vsi, češ, mora že tako biti, in prenašajo te neprilike kot naravne nadloge. — Tukaj sva pa pred Mrakovo gostilno. Zdrav! Jutri zjutraj se vidiva.“

„Lahko noč, Janez!“

Mrakova krčma se je košatila v kotu med okrajno in deželno cesto in vabila z enim koncem hribovce, ki so prihajali v Podlom, z drugim dolince. V prvi, veliki sobi, kjer so se tudi ob posebnih prilikah vršile imenitne veselice, predstavljale duhovite igre, prirejali sijajni plesi, so ostajali navadni ljudje, ki so pili, jedli, kar se jim je prineslo, in točno plačevali; druga, manjša je bila odločena boljši družbi, od učitelja in poštne odpraviteljice navzgor.

Ker sta smatrala krčmar in krčmarica za častno zadevo, da ostane Mrakova krčma prva v vasi in zbirališče boljše družbe, sta sprejela Bogomira vljudno in prijazno. Vendar je čutil Bogomir, da ni brez vseh pridržkov ta prijaznost, da zveni iz vljudnih besed samozavest: Lepo, da prideš najprej k nam; a ne smeš misliti, da izkazuješ s tem naši hiši posebno čast ali milost; vajeni smo boljših gostov.

Iz druge sobe, kjer so bili že razpeli imenitnejši Podlomci svoje šatore in obravnavali dogodke, ki so tedaj pretresali Podlom, se je čul smeh in glasen pogovor in vmes kak „preklet hudič“.

„To je davkar,“ si je mislil Bogomir, ko ga je peljala krčmarica pokroviteljsko v novo družbo.

„Naš novi učitelj, gospod, gospod — kako se že pišete?“ je vprašala svojega gosta, ki se je klanjal na vse strani.

„Bogomir Janež.“

„Bogomir, mladi puščavnik,“ je dejal majhen, debel gospod z debelo glavo med visokimi rameni in mu pomolil roko z debelimi, kratkimi prsti čez mizo.

„Vstani vendar in povej, da si davkar Muren,“ ga je dregnila s komolcem soproga, se nasmejala drugim gostom, češ, kako neroden je moj soprog, in stisnila roko Bogomiru.

„Midva se pa že poznavava,“ je prikimal na drugem koncu mize dr. Osat, ves vglobljen v svojo večerjo. Izza novin je bistro pogledal novega gosta sodnik Strnad, črnobradat mož z veliko plešo, ki se je nekako podajala mladostnemu obrazu.

„Adjunkt dr. Bregar,“ se mu je predstavil živahen mladenič z drzno zavihanimi brčicami. „Ali ste pevec, gospod učitelj?“

„Da, gospod adjunkt. Bariton.“

„Dobro došli! — Godec?“

„Tudi. — Gosli.“

„Še enkrat dobro došli. — Ali znate keltski?“

„Ne, gospod doktor.“

„Obžalujem. — No, pri nas se lahko naučite.“

„Preklet hudič,“ se je slišalo zamolklo od drugega konca mize. Dr. Osat pa je porinil krožnike od sebe, umeknil se, da je sedel Bogomir zraven njega, premeril ponosno vso družbo, prezirljivo pil in šepnil Bogomiru: „Duhovito; kaj ne?“

„Ah, gospodična Julka,“ se je razveselil adjunkt, ko mu je prinesla domača hčerka večerjo, „Vi ste pa tudi dobro došla. Kako me veseli — ta prekrasni vizavi,“ je zapel. „Danes večerjamo imenitnega Kelta.“

„Preklet hudič,“ je dejal davkar, in vprašalno se je ozrl on v adjunkta, vsi drugi pa v Osata, ki je strupeno gledal po mizi.

„Namreč,“ je razlagal Bregar, „petelin se pravi latinski gallus, gallus pa je toliko kakor Kelt, in jaz pričenam sedajle v božjem imenu svoj bellum Gallicum, boj, ne boj, mesarsko klanje s Keltom in upam, Julka, da ni to prestar Kelt. Ti so neprebavni. Ali je bil še nedoleten in pod varuhom?“

„Ali Vam nisem pravil?“ je dejal Osat tiho Bogomiru. „Navaden epikurejec.“ Krčmarica pa je razkladala, kako ni mogel novi učitelj prevzeti še stanovanja, ker se niso še izselili Megličevi, ki so v grozni stiski. „Nocoj, mislim, si niti večerje niso kuhali.“

„Torej, gospa Mrakova,“ se je oglasil adjunkt, ali imate še kaj večerje, kakšne pečenke, klobase, ali kar se obrača na ražnju okrog?“

„Nima še zadosti,“ je šepnil Osat.

„Zrezek bi Vam prav posebno priporočila,“ je dejala gospodinja.

„Torej, prosim, dva rekomandirana zrezka s pripadajočimi priteklinami pošljite takoj na moj račun anonimno Megličevim.“

„In na moj račun,“ je dejal sodnik, „dva litra vina!“

„Eno porcijo pa dodam še jaz,“ je rekla krčmarica in šla zvršit naročila. Dr. Osat pa se je čudil, kako da so učiteljevi v toliki bedi, ko ima vendar vdova pokojnino in trije otroci prispevke za vzgojo.

„Ves ta denar porabi gospod Konrad,“ je razlagala Murnova gospa. „Zdaj je prišel pa še Ernest domov, ker ne more šolnine plačati.“

„O Ernestu govorite, Megličevem,“ se je oglasil krčmar in prisedel k davkarjevi gospe. „Stvar je bila ta, kakor mi je pisal moj Rudolf, Ernestov sošolec. Cigarete sta kadila po trgu, in razrednik ju je zasačil. A Rudolf se je izvil. Tekel je nad ravnatelja in se pritožil, da ga razrednik po krivem dolži, in ker ga ni izdal tovariš, je bil razrednik najbrž vesel, da se je stvar na to stran potlačila. Ernest je pa obtičal in dobil slab red v nramnosti in bi moral plačati šolnino.“

„Saj smo vendar pred štirinajstimi dnemi zložili šolnino zanj,“ se je oglasil sodnik.

„To je že res,“ je dejal krčmar; „a izročil se je denar materi, ki ga je najbrž izročila Konradu.“

„No, in kaj naj počnemo zdaj?“ je dejal adjunkt. Krčmar je bobnal po mizi, Osat si prižigal smotko, Bogomir si ogledoval družbo.

„Preklet hudič,“ je prekinil tišino davkar, „oče Mrak, Vi bi morali plačati Ernestu šolnino, ker ga je gotovo zapeljal Vaš sin.“

„Kdor nima denarja za šolnino, naj ne kadi cigaret,“ je odločil Osat.

„Pošteno keltsko stališče,“ je pritrdil adjunkt; „toda ni porabno za naš slučaj.“

„Ah, gospod adjunkt,“ se je oglasila davkarjeva gospa, „kaj pomaga, če spravite Ernesta zopet v gimnazijo! Črez par mesecev zopet ne bo mogel naprej; stradal bo in kdaj pride do svojega kruha! Naj se obrne drugam, kjer bo prej preskrbljen!“

„Preklet hudič,“ se je razveselil davkar. „Roza, ti nisi samo moja lepša, ampak tudi razumnejša polovica. — Jutri pokličem Ernesta k sebi; prakticirat naj pride v davkarijo. Ostal bo lahko doma in prakticiral pri nas. Tako-le bomo naredili. — Roza, na tvoje zdravje!“

„Gospa, jaz tudi na Vaše zdravje,“ je dejal adjunkt; „toda ne tega cvička. Buteljko elegantnega, gospod Mrak! Buteljke se mojemu zdravju najbolj prilegajo.“

„Fejak, ki nima zmisla za kaj višjega,“ je dejal Osat Bogomiru, nekoliko nejevoljen, da se ta smeje neslanim dovtipom in praznemu govorjenju.

Bogomir se je že odpravljaj, ko je vstopil zdravnik dr. Poljak in ga še zadržal. „Tak mladenič,“ je dejal, „pa hoče tako zgodaj spat hoditi. Mehkužnež, utrjujte se v mladosti! Jaz imam črez petdeset let, prihajam ravnokar s Strme njive, dve uri tja, dve uri nazaj, in še nisem zaspan. Gospod doktor, povejte mu kakšno prav keltsko, da ne bo dremal!“

„Ne bo dremal,“ je dejal adjunkt; „nocoj bomo še zapeli.“

„Ampak, gospa Mrakova,“ je prosil zdravnik in si brisal jesensko meglo iz osivele brade, „jaz sem lačen kakor Ezav in Vam prodam prvenstvo po isti ceni.“

„Saj Vi niste prvorojenec, gospod doktor, kolikor jaz vem.“

„Res je, gospa; torej za polovico cene. — Ampak, oče Mrak, nova cesta s hribov napravlja velikanski ovinek.“

„Kaj pa!“ je dejal Mrak. „To je ta sapramenski cestni odbor, ki jo je izpeljal naravnost na cerkev. Prej so hodili vsi hribovci z one strani mimo moje hiše in pustili marsikak groš. Zdaj ni nobenega več; naravnost gredo v cerkev, naravnost domov, ker je

SMRT SV. ŠTEFANA

CESARE FRACASSINI

(San Lorenzo fuori le mura)

cesta tako nerodno izpeljana. Zame je to škoda drugo k drugemu dvesto goldinarjev na leto. Tako se skrbi za kmeta.“

Družba je začela milovati ubogega očeta Mraka in se jeziti na hudobni cestni odbor; potem so zapeli in Bogomirov glas je tako navdušil adjunkta, da mu je ponudil bratovščino. Dr. Poljak je zabaval družbo s starimi in novimi dovtipi, potegnil zdaj tega, zdaj onega in nagovarjal Osata, naj prevede našega Prešerna v keltščino. „V vse jezike je že preveden,“ je dejal, „samo v keltščino še ne, kolikor jaz vem; in vendar bi to zaslužil naš prvi pesnik.“

„Če boste Vi založili prevod, gospod doktor,“ se je oglasil Osat.

„Čemu! Saj imamo razna društva. Za družbo sv. Mohorja najbrž ne bi bila ta stvar, ker je preveč ljubezni vmes; Matica bo pa rada sprejela.“

Prišel je nadučitelj Drobne, in Bogomir se je opravičeval, da se še ni zglasil pri njem, ker je došel tako pozno in nima še svojega stanovanja.

„Nič ne dé. Če ne pridete Vi k meni, pridem pa jaz k Vam. Tako je,“ je dejal Drobne z mogočnim glasom, hrupno sedel k mizi in začel govoriti o Megličevih, da Konrad in Ernest najbrž nikoli ne bosta zvršila šolanja in da je žalostno, da ni mogla ostati na učiteljišču Danica.

„Ali bi ne mogla poučevati Danica,“ je dejala davkarjeva gospa, „na Vaši šoli, gospod nadučitelj, ženskih ročnih del, vezenja, pletenja, kvačkanja?“

„Kvačkanje, to je imenitna beseda,“ je dejal adjunkt. „Čudno, da se je tako ogibljejo naši pesniki. Gotovo je keltskega izvira.“

Nadučitelj je menil, da to že poučuje njegova soproga in da ne kaže menjavati med letom učiteljskega osobja in kaj bi si tudi prisluzila s tem poukom.

„Ah, to ni vse skup nič,“ je dejal zdravnik, ki je bil že precej dobre volje. „Ženska je preskrbljena, kadar se omoži. Mi imamo v svoji sredi tri imenitne fante.“

„Štiri,“ je popravljala gospa davkarjeva in pokazala na Osata.

„To je res, gospa,“ je dejal Poljak; „toda pri njem ima ženski spol samo še slovničen pomen. Vprašam vas torej, čemu naj bi Danica vse svoje življenje kvačkala. Rajši naj ti naši fantje čopkajo.“ Sporazumno je namežiknil sodniku in sunil z nogo adjunkta. „Saj poznate igro, gospodje. Jaz vzamem tukaj prtič; naredim na enem koncu vozle — tako — vzamem potem vse štiri konce skup v roko, da gledajo vun samo čopki — tako-le. In potem gospodje samci, če imate kaj korajže, boste vlekli. Kdor potegne čopek z vozlom, mora vzeti Danico v zakon.“

„Če pa ne bo marala zanj,“ je dejala gospa.

„Potem je ta gordijski vozle presekan in ne veže nikogar več. Ali bo marala zanj ali ne, to je njena stvar; a kdor potegne vozle, se zaveže, da bo snubil prihodnji predpust gospodično Danico.“

„Kaj pa, če nihče ne potegne, ker je vozle eden, čopki pa štirje?“ je vprašal nadučitelj.

„Potem naj ostane reva samica v božjem imenu.“

„Preklet hudič,“ je dejal davkar, „bom pa še jaz potegnil.“

„Ali mi boš tiho!“ ga je zavrnila gospa. „Da te le sram ni!“

„Torej,“ je dejal zdravnik, „jaz skrijem zdaj prtiček — hokus, pokus, invisibilis, invisibilis — pokažem vse štiri čopke — allez, changez — in sedaj, novi gospod učitelj, Vi ste najmlajši, Vi pričnete,“ in pomolil mu je vse štiri čopke.

Bogomir je prebledel; igra se mu je zdela nekoliko nedostojna in žaljiva, ne zanj, ampak za nekoga drugega, ki ga on ne bi hotel žaliti. Po drugi strani pa ni hotel kaziti vesele družbe in ne se zameriti ljudem, ki so ga prijazno sprejeli in mu ugajali skoraj bolj od resnega in učenega doktorja Osata. Ta premislek je odločil in nejasno čuvstvo, da ne bi smatral za posebno nesrečo, če bi potegnil vozle. Moško je zgrabil čopek in res potegnil vozle, ki ga je dr. Poljak zmagoslavno vzdignil in pokazal vsem gostom.

„Čestitamo, čestitamo. Bilo srečno!“ so vsi vpili in stiskali roko Bogomiru, medtem ko je Poljak skrivaj pod mizo razvozlaval vse štiri čopke na prtiču. Dr. Osat pa je godrnjal, da je to frivolnost, nedostojna frivolnost.

Drobne je sedel že dalje časa tih in razburjen za mizo, presedal se na stolu, strmел predse in se nasmihal brez povoda in potrebe.

„Govoranca ga tišči,“ je dejal zdravnik davkarjevi gospe.

Drobne je potrkal na kupico, zravnal se, povzdignil glas za kvinto više in začel, kakor bi imel sto poslušalcev: „Slavna gospôda, narod —“

„— ki svojih velikih mož ne časti,“ je dodal polglasno dr. Bregar.

„— ki svojih velikih mož ne časti,“ je kričal Drobne, „ni vreden, da se mu rodé.“

„Jaz sem rekel, da je to prazen klas,“ je dejal tiho Bogomiru Osat. „Primerava velja, če ga vidite; a kadar ga poslušate, je votel sod.“ Drobne pa je govoril o zaslugah rajnega Megliča za Podlom, češ, kakršen učitelj, takšna šola; kakršna šola, takšen narod, ki bi podivjal brez šol, usoda, ki bi bila takorekoč lahko zadela vse Podlomce, da niso imeli tako dobrega učitelja. „In tak mož še nagrobnega spomenika nima!“

„Gospa, plačat!“ je zaklical dr. Osat, in preden je bil še Drobne končal svoj govor, se je bil že Osat dostojanstveno poklonil vsemu omizju in ponosno odkorakal. „Nič me tako hitro ne prežene,“ je dejal zaupno Bogomiru, „kakor dolgovezni govori.“

„Jaz zapišem deset kron —“ je dejal adjunkt, oddehnivši si, ko je končal Drobne —

„Iskrena hvala!“

„— v zahvalo, da ste pregnali Osata.“

„Jaz petnajst,“ je rekel sodnik, in tako se je nabrala precejšnja vsota.

„In kadar se bo odkril spomenik, bom govoril jaz,“ je dejal zadovoljen nadučitelj.

„To se razume,“ je pritrdil adjunkt, „kratko in jedrnato kakor vselej.“

Pozno je že bilo, ko je prišel Bogomir v posteljo, a zaspati ni mogel; toliko novih predstav se je gnetlo in prerivalo, kakor množica na kolodvoru, v njegovi zavesti; zdaj so silile te v svetlo ospredje, zdaj druge in ovirale in motile jasne misli. Sprejem v Podlomu ga je navdajal z neko radostno samozavestjo in z lepimi nadami za bodočnost. Dr. Osat mu je imponiral s svojo učenostjo, s svojo resnobo in preišljenoostjo; a nekak neprijeten mraz ga je prehajal v njegovi družbi. Nezadovoljnost in zabavljiva sodba Osatova se mu nista zdeli utemeljeni po vsem tem, kar je videl in slišal in doživel. „Ti ljudje imajo svoje vrline in svoje napake,“ si je mislil, „torej so človeški in simpatici.“ Smeh ga je posilil, ko mu je padlo v glavo, kakšen bi bil pač človek brez vrlin in brez napak. Skozi gnečo vseh teh predstav pa se je prerilo v zavest čopkanje in čuden izid, in kaj bo posledica. Prav ogrele so ga te misli, in mučil se je dognati, kakšen bo konec; a ni se mu posrečilo; karkoli mu je prišlo na misel, se mu je zdelo neverjetno ali mu ni ugajalo. Kaj bo iz vsega tega, kaj bo! Kakor siromak, ki je tarnal in vzdihoval: „Oh, kako bo na onem svetu!“ in naposled sklenil: „E, bo že kako,“ je sklenil tudi Bogomir in zaspal in čul še v polusnu z ulice: „Kako me veseli — ta prekrasni vizavi!“ — —

Pri Megličevih pa se niso zabavali tako prijetno in tako prešerno kakor pri Mraku. Ernest se je jezil, da morajo trpeti vsi zaradi brata, ki se bolj briga za vse druge nego za sebe in za svoje. „Koliko let se že vozi na Dunaj in baha in zapravlja po svetu; izpita pa še nima nobenega.“

„In kaj boš ti zdaj počel?“ ga je vprašala Danica.

Ernest je zmignil z rameni: „Kaj boš pa ti?“ Mati pa je tolažila nejevoljna otroka, da naj le še počakata in potrpi par let; potem postane Konrad velik gospod, ki bo pomagal vsem svojim, in vsi se bodo veselili njegove slave; zakaj če je že zdaj

tako imeniten, da ga vabijo v svojo družbo prvi veljaki, kaj bode šele pozneje! „Vidva se pa nič ne bojta; saj vidita, kako so ljudje dobri. Kakšno večerjo nam je poslala Mrakova mama. Jaz prav slutim, da zaradi Konrada. Julka bi menda rada premenila ženina. Toda Konrad je pameten; zanj ni neveste v Podlomu.“

„Bahač, kolikor ga je,“ je dejal Ernest in se spravljajal spat. „Jaz ga ne bom čakal.“

Tiho sta sedeli mati in hči pri svetiljki in šivali. Zdaj si je pomela ta, zdaj ona pekoče oči in jih pobesila, kadar sta se srečala pogleda. Danica je preišljevala, koliko se je trudil rajni oče za tuje ljudi, ki so ga hvalili in vabili in obiskavali, a nimajo sedaj nobene dobre besede več za ostalo družino, in brat Konrad živi tudi za druge ljudi in išče povsod naroda, ki ga ima doma pred seboj, in ne vidi skoz narodovo blaginjo, ki mu zastira oko, domače revščine. Mati pa je bila na tihem nejevoljna, da se Danica in Ernest tako malo veselita Konradove imenitosti; vsaka sestra bi bila ponosna na takšnega brata; kako ga tudi objema mala Anica, kadar pride domov; škoda, da je postala Danica tako samosvoja in samoljubna in Ernest nevoščljiv. Domišljija ji je začela vprizarjati lepe čase, ko bo sin imeniten in slavljen mož in si bodo ljudje za njo šepetali: In to je njegova mati. Prebivala bo v mestu, v lepi veliki hiši in se veselila sreče in slave svojega sina; takrat bo tudi Danica zadovoljna, da so se toliko let trudili in mučili, toliko let si pritrgovali in trpeli; vse bo pozabljeno.

„Jaz ne vidim nič več,“ je dejala Danica, odložila svoje delo in pritisnila dlan na oči. „Kar miglja mi. Odvadila sem se že šivanja. Mislila sem, da ne bo treba.“

„V par tednih se zopet privadiš in dela boš dobila dosti, upam.“

„I kje pa dobimo stanovanje? Nocoj je bilo res mučno, ko je prišel novi učitelj in našel še vse navlečeno. Oh, kako me je bilo sram! Jutri pa moramo vendar iz hiše.“

„Nekaj sem že govorila z Berusom,“ je tolažila mati. „A ga težko dobi človek doma, ker je dan na dan na lovu ali na kupčiji. Gledati moraš tudi, da izpregovoriš z njim, kadar je količkaj pri volji. Saj se ga še domači bojé, ker je tako nagle jeze. Dve ali tudi ena sobica nam bo dovolj, ker bomo Konrada kmalu izgubili in bo moral ubožec zopet na Dunaj, v tuji svet, med tuje ljudi, oh!“

„Kaj pa imamo od njega, tudi kadar je na počitnicah! Na polnoč že gre, in ni ga še.“

„Ljuba moja,“ je mirila mati, „on ne more sedeti doma kakor medve. Saj veš vendar, da je on duša vsemu javnemu življenju v našem kraju. Kdo

prireja veselice, predstave, plese? Konrad. — Saj veš, kako je, kadar ga ni doma. Vse dremlje, nikomur se nič ne ljubi, in vsak le povprašuje, kdaj da pride zopet Konrad.“

Medtem je nekdo potrkal na okno.

„On je; pojdi odpirat!“ se je razveselila mati in hitela v kuhinjo, da prinese kos pečenke, ki ga je bila prihranila.

„Dobro došla, Danica!“ je vzkliknil brat in jo objel. „Slišal sem že, da si doma; a nisem še utegnil priti, da te pozdravim. Čemu, čemu! Jaz sem že večerjal.“ Odložil je klobuk, rokavice, suktnjo in sezul črevlje, ko mu je prinesla mati copate, in pripovedoval, kako fino vino da ima Berus, kako dobro se je tam zabaval in da se nadeje, da dobi tam par dobitkov za srečkanje prihodnje veselice. Mati ga je poslušala vsa zamaknjena, nalivala mu kupico in omenila mimogrede, da je bil novi gospod učitelj že tukaj.

„Sem govoril ž njim,“ je dejal Konrad, „pripraven človeček, poje in igra, torej pridobitev za naše družabne razmere. Da se le ne bi skisal v našem kraju! Naši filistri nimajo zmisla za narod; osebne malenkosti se jim zdé najvažnejše zadeve tega sveta, vpliv majhnega kraja in majhnih razmer.“

Oh, kako prazne so se zdele vse te besede Danici, ki je s stisnjenimi ustnicami nema zrla predse! Kaj bi bila tudi mogla reči, ko je videla brezuspešen vsak ugovor ob toliki navdušenosti na eni, toliki zaslepljenosti na drugi strani! Tiho je voščila materi lahko noč in odšla v spalnico, da bi se sama nemotena razjokala nad razvalinami mladih nad.

„Nazadnje sem bil še na pošti,“ je nadaljeval Konrad, „pri svoji Milki, kjer smo pili izboren čaj, imeniten čaj. Rum iz Martinika je res finejši, bolj aromatičen in močnejši od onega iz Jamajke, mama.“

„Na pošto morda malo preveč zahajaš, Konrad, ne zameri,“ je dejala mati, nekoliko v zadregi. „Ljudje že govoré, da jo boš vzél.“

„Ah,“ se je nasmehnil Konrad, „na to ni misliti. Nedolžna šala in malo zabave. Ampak imenitna igralka je Milka, in če si hočemo vzgojiti dame za narodno delo, se jim moramo pač laskati, dvoriti in plese prirejati. To vse se vidi malenkostno, a je resno narodno delo. — Mama, na zdravje! To vino ni slabo.“

„Mrakova mama nam ga je poslala; ali pravzaprav tebi. — Kar ostane, boš imel še jutri, Konrad. Lahko noč! Meni lezejo že oči skup, in ti moraš tudi več spati, da ostaneš zdrav in svež.“

„Bom pa jutri nekoliko potegnil.“ (Dalje.)

Na težkih potih.

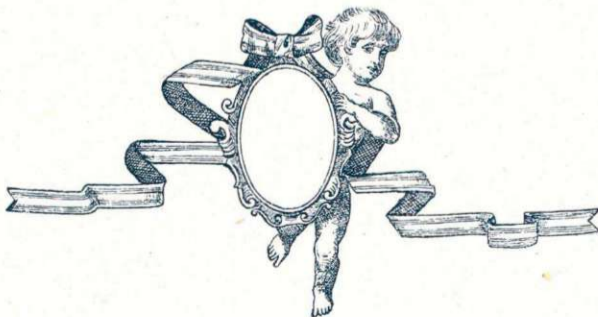
Zložil Vekoslav Remec.

Počasi prek poljane zasnežene
odšel je dan kot starec trepečoč,
za njim je prišla kot kraljica noč,
temó razpela čez ravni meglene...

Jaz hodim težke poti izgubljene,
vihra mi v srcu boj in dvom pekoč,
popotniku enak sem, nevedoč,
kam pot na desno, kam na levo krene.

O zimska noč, da tak sem kakor ti,
da ne poznale bi mi solz oči
in ne srce nemira in bolesti!

Naj v meni bi še tak divjal vihar —
ponosen bi ostal, leden vsekdar,
kot ti si, noč, v kraljevi vsej prelesti!

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

Uvod.

To bil je dan, kot ni v mladosti enakih se mi več rodilo. Spominjaš, duša, se bridkosti — kako si bila žalostna?

Ni solnce božje ti svetilo,
ni zvezde bilo v tvoji noči,
nikjer nobeno tolažilo
na vrtu tvojem klilo ni.

O, kje si človek? Dej, potoči
v trpečo dušo kapljo leka!
Kar stihov sanja v srčni moči
najglobljih — tvoja bodi čast!

Tako sem klical. A ni jeka
ni bilo čuti mi mogoče.
Vsak vir se v reko svojo steka,
le sebe ljubi slednja stvar.

Pa sem ostavil selske kočice.
In hrepenenje me je gnalo
v tujino daleč. Misli žgoče
tujina morda pomiri.

In šel sem v jasno katedralo.
Oltarjev morje — sveta groza! —
v oči mi je zablesketalo —
Pokleknil sem pred Tvoj oltar.

In tam sem, Mater Dolorosa,
zagledal Tebe — v križ uprto,
kot tajna roža, kot mimoza
zaprla plahi si pogled.

V naročju Sina — bitje strto . . .
Pekočo solzo v srčno rano
v Njegovo silno in odprto
izplakala si pred menoj.

Kot bi vprašala tihovdano:
Li kje je večja bolečina?
Li kje gorje ti hujše znano?
Povej! potem pa toži sam.

Ah! umorili so mi Sina;
oči so moje kot potoki;
največja radost in edina,
edina moja — mrtva, glej!

In gledal sem . . . In dan v globoki
zasvetil moji je bridkosti;
in, kot postrv se gladka roki,
izvila se je bol mi vsa.

To bil je dan, kot ni v mladosti
enakih več mi prisijalo.
Spominjaš, duša, se sladkosti,
kako si bila radostna?

Naj torej Tebe z vneto hvalo —
— vem, niso verzi Tebe vredni —
a žalost Tvojo bridkozalo
naj vendar verzi pevajo!

Ko dan se nagne mi poslednji,
nemara spomniš teh se stihov?
Pa se prikažeš duši bedni
s tolažbo, Mater Dolorosa.

I. Spev.

Poslednja pomlad v Nazaretu.

Solnce zlate jutranje pozdrave
sévalo je v mesto nazareško:
Zdrava bodi, roža galilejska,
zdravo bodi, mesto ti nebeško!

Pozlačeni gorski so vrhovi
v Joahimov dom strmeli doli,
zameknili so se vanj iskreno,
zaljubili, kakor še nikoli.

Bitji dve so v njem občudovali:
Glejte čudo, dvojno čudo živo!
Prvo kakor solnčni vzhod mogočno,
drugo kakor vesna ljubeznivo.

V meji so akacije vzdrhte,
z njih cvetovi so se beli vsuli,
kakor da bi vstali z njih krilatci,
ki vso noč ob domu so prečuli.

V gozdu pa je grlica zapela
vednolepo svojo pesem v molu,
kakor sladek vonj oranžev zlival
grličin se glas je naokolu.

Sin je slušal . . . in se v oknu dvignil:
— Čuješ, Mati, grlico mi peti?
Trideseta se pomlad praznuje
in poslednja moja v Nazareti.

Materi je v dušo priskelelo
to nenadno napovedovanje:
Komaj ena je spomlad minila,
ako več — ne ve ljubezen zanje.

Slušajoč je v okno pristopila:
Kaj se zlega po samotnem dolu . . .
Lepa pesem bila je pomladnja,
a skrivnostna, tiha pesem v molu.

In srce je materinsko pletlo
skrbne misli v slutnjo neveselo,
ali prsti so deviški vili
bele niti v oblačilo belo:

Oblačilo dražestno,
kakor jagnje zalo!
Kóga, kóga krilo boš?
Ko bi znalo!

— Kaj da ne bi vedelo!
Njega jaz bom krilo,
Njega, ki ustvaril je
tvojo svilo.

Oblačilo svilnato,
kakor limbar belo!
Ali boš čez vesne tri
še blestelo?

— Glej, oblake! Kak so vsi
beli na višavi;
če jih solnce pozlati —
so krvavi . . .

Oblačilo biserno,
kakor zarja tkano!
Ali te bo mnogo let
nosil vdano?

— Spletaj, spletaj svilno nit,
Deva čarovita!
A ta leta? Bolje Ti,
da so skrita . . .

Trikrat spet je grlica zapela.
kakor da bi Njej prerokovala;
ali Mati ni umela ptice,
upala je in se tiho bala.

In zazrla se je zopet v Sina:
Kakor nébes ti pogledi modri,
kakor solnce to prejasno čelo,
kakor žarki ti rumeni kodri.

Bi vprašala ga z vprašanjem vdanim:
Kdaj zalije solza te poglede?
Kdaj zasenči kri to jasno čelo?
Kdaj te kodre roka kruta zmede?

Pa ni mogla. Mislim sta božanskim
posvečena bila dan in leto;
le oči so govorile same,
vse obličje razodelo sveto.

Sin je videl v dušo materinsko.
Rad pred Njo bi lepše dni razgrnil —
ali Oče! — Oče drugih hoče . . .
In v nebo je tih pogled obrnil.

Lahna, kakor pajčolan prozorna
Mu nebesna bila je zavesa,
da je videl zvezde, ko so spale,
da je slišal dihati nebesa.

In obličje mu je zažarelo.
Glej! z Očetom Sin se pogovarja . . .
Pa pogledal spet je proti zemlji,
zatonila spet je divna zarja . . .

Tam pod oknom trta. A pod trto
trn poganjal je kali pomladnje.
Kadar vzraste — trto vso preplete,
sok izpije ji do kaplje zadnje.

In Gospod je sklonil se do trte,
kakor da je trti sam podoben,
kakor da je trta Mu podobna.
In zamislil se je v sen resnoben:

— Žlahtna trta, vinska trta,
blagoslavljam te!
Kot kraljico sredi vrta
jaz pozdravljam te!

Ti postaneš plemenita
izmed vseh dreves;
kaplja tvoja čudovita —
vrelec iz nebes.

Vinska trta — moja slika!
Sladek tvoj napoj,
vsaka pila bo mladika
združena s teboj.

A brez tebe — žive trte
kak živele bi
vse mladike . . . bilke strte
ovenele bi — — —

Stresle so se trti veje,
sok iz nje vzkipe . . .
Srečna trta! Saj umeje,
kaj je Bog velel.

A na polju v zibelki zeleni
dih zazibal je pšenične klase.
In s pogledom jih Gospod je milim
blagoslovil za nesmrtné čase.

Mlado pólje Ga je razumelo,
milijonsko zašumelo hvalo:
Tvoji bodo naj pšenični klasi,
kar do konca dni jih bom pognalo!

* * *

Zor večerni je zasinil v sobi.
Z vrat sekira se je zablestela,
Jožefova bila je tesarska —
komaj, komaj lahko zarjavela.

V zimi še je mož pravični tesal
dva tramova cedrova rumena . . .
Kaj iz njih bi stesal, da iz rok mu
ni sekire vzela bela žena?

Skrb očetna šla je z njim počivat.
Ali vdanost še po sobi sije,
kakor da so rožo presadili
v drugo prst, da lepše zopet vzklije.

Ni zaplakal plač v družini sveti,
ko je vstala prva jim ločitev:
Eno samo, eno je potrebno —
Bog in božje volje izpolnitev.

A ločitev zdaj prihaja druga,
hujša nego grenka vsa slovesa,
kot doslej je videla še niso
in poslej ne bodo je nebesa.

Tiho, tiho, hiša nazareška!
Mrak po tebi črni plašč odeva,
mlad pastir se s čredo vrača v mesto
pa si pesem hrepenečo peva:

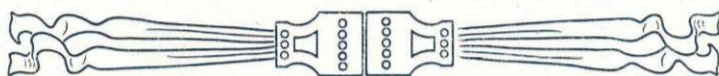
— Povejte mi rose,
ve rose prečiste,
kaj nam Rešenika
rosile še niste?

Povej mi, danica,
danica večerna,
li skorože duša
zagleda ga verna?

In pastir je lahko noč zatrobil,
da so v gnezdih zbali se golobi:
Kak bi mogli lahko noč zaspati,
ko jim tako bučno pesem trobi!

Doli v mestu dom so Joahimov
napolnili tajnostni šepeti —
Ali v sobi dihale molitve?
ali v oknu so drhteli cveti?

(Dalje.)

Jezerska roža.

Fantazija. — Spisala Lea Fatur.

Na jezeru pod planino sanja jezerska roža.
Tiho je jezero, ne gane se, ne moti rože v
sladkih sanjah. Okrog nje plavajo široka ze-
lena peresa, visoko, tenko stoji bičje ob robu jezera.

Tiho je jezero. Le včasih se zaziblje globoko
v temnem dnu. Zelene podvodnice pomolé vun gla-
vice, gledajo v svet, na rožo, jezerskih cvetk kra-
ljico. Kaj se tuji hladni globini, komu cvete tako
sama? Bujno je življenje v dnu jezera. Po mehkem
mahu se igrajo žuželke in školjke, zlatoluskinaste
ribice plešejo, lazijo raki, plavajo batoglavci. Roža
pa tako sama na površju. Ona pač uvene pod solnč-
nim žarom. Zakaj gleda v svetlo, paleče solnce?
Bela, krasna sanja jezerska roža . . . Vzduh je topel,
nebo modro, planina visoka. Ozka stezica vodi k
jezeru. Po njej prihaja mlad potnik, zagleda rožo,
zahrepeni po prekrasni . . . Toda zaman steguje roko.
Strogi stražar, stoji tu bičje — globoko je jezera ze-
leno dno. V solncu se svetijo prosojna krila kačjega
pastirja, priletavajo zlatopisani metulji. Šepečejo roži
o veliki vodi, ki pôlje nemirna, neomejena, ob kateri
ni stražečega bičja . . .

Jezerska roža se ne gane. Razprostira belo krilo,
gleda v solnce. Ono izliva morje svetlobe nad njo . . .

Omamljena zapira čašo, se pogreza v jezersko dno.
Nad jezerom pa veje še sluh o prelepi. Bičje šepeče
potniku o čisti, nepristopni . . .

*

Poslušam potnik in se spominjam tebe — Mira.
Bela roža si bila na jezeru življenja, skrita v nepri-
stopnem bičju svojih čednosti. Obletavali so te pisani
metulji, prihajali so k tebi potniki . . . Nobeden ni iz-
mamil bele rože iz zatišja — —

Visoko so stale lilije na vrtu. Sestra med se-
strami, si hodila ti med njimi. Željan miru, ki je vel
okoli tebe, sem te prosil ljubezni . . .

Molčala si — utrgala lilijin cvet. Listič za listi-
čem je padel iz cvetne čaše, lepote oropano si mi
podala . . . Mira, kaj pomeni zagonetni odgovor? . . .

Zazvonilo je v krilu planin, v samostanu . . . Z
nadzemskim smehljajem na belem licu si pokazala
tja — —

*

Rad stojim ob jezeru, gledam čudokrasno rožo.
V solnce se ozira, njemu cvete, odcvete. Tako cveteš
tudi ti, Mira, moja bela roža, v samostanskem za-
tišju večnemu Solncu . . .

Črtice o belokranjskih hajdukih.

Spisal Leopold Podlogar.

I.

Mi smo zviti čuki,
bosenski hajduki.

Hajduška nevesta.

Roparji prihajajo, roparji so tu! To so pač strahu in groze polne besede — a za nas, hvala Bogu, ne več. Že davno so minuli za nas strahovi pred razbojniškimi četami in ostal je le spomin na dogodbe, ki smo jih čuli praviti od starih ljudi ob dolgih zimskih večerih. Kdo bi si pač drznil v naših dneh še započeti „na debelo“ to nepošteno obrt; saj ima skoraj vsaka večja občina dovolj „mož pravice“, ki hitro primejo in spravijo na varno sleherno sumljivo bitje.

Svojčas pa je bilo drugače. Stalnega vojaštva še ni bilo, niti urejenega in ne tako gosto nastavljenega orožništva, kakor ga imamo dandanes. Ljudstvo je bilo ponajveč navezano na samoobrambo. Kako naj bi bila le-ta kos roparskim družbam, ki so bile čudovito premetene, izurjene in zavarovane, v svojem poslu krute in brezobzirne, da so se ljudje kar križali, če so le čuli o njih. Take razmere so odpirale na široko vrata nepoštenosti. Marsikoga je zapeljalo, da je začel segati po tujem imetju. Če se mu je parkrat posrečilo in dobro obneslo, ga je nenasitljiva žeja po večjem plenu gnala dalje. Pridobival si je pomočnikov, zbiral ljudi svoje vrste in polagoma nabral in sestavil celo roparsko družbo, ki se je upala čedalje več. Postala je strah ne le kmetom in župniščem, celo graščaki za železnimi vrati in meščani za visokim in trdnim obzidjem so trepetali pred njo. Njena roka je odmikala najtrdnejše zapahe in znala preplezati najvišje zidovje.

Silno težavno je bilo zatreti take roparske družbe. Ob spopadu so se branile dobro, v sili se umeknile o pravem času in se ob ugodni priliki brez strahu sestale. Ako so katerega vjeli, ga izpraševali, ga privezali na natezalnico, je prenesel tudi najhujše muke in molčal kakor kamen; z njim v grob je legla tudi njegova roparska skrivnost.

Dolgo vrsto let je vznemirjala in zatirala Gorenjsko neznosna nadloga rokovnjaška. Starim gorenjskim očancem so rokovnjači še v živem spominu. Tudi širni slovenski svet, ki ni občutil njihove sile, jih ne bo pozabil. Njim v spomin je spisal Jurčič zanimiv roman, njegovi junaki stopajo zadnja leta prav pogosto na gledališki oder, in prerano umrli Benkovič nam je podal v Dom in Svetu l. 1890. dovršeno karakteristiko rokovnjačev.

Hujše in dalje kot Gorenjsko rokovnjač, je vznemirjal in zatiral Dolenjsko, posebno še solnčnato Belo Krajino siloviti hajduk.¹⁾ Rokovnjač ni rad prelivaval krvi, le v skrajni sili, ko je šlo njemu samemu za življenje, se je skušal rešiti, kakor se je mogel. S težko gorjačo oborožen je navadno stopil v hišo; zaloputnil je za seboj vežna ali sobna vrata, potrkal trdo z gorjačo ob tla in molčal. Gospodar je dobro vedel, kaj to znamenje pomeni: tako je rokovnjač prosil, ali bolje — zahteval. Urno ga je torej vprašal česa želi, in zahtevano mu je dal brez ugovora. Kajti le ako se je gospodar obotavljal, izgovarjal, je zapela gorjača; če je dobil, kar je hotel, je rokovnjač mirno odšel. Siromaka, revnega kmeta sploh ni obiskal, zahajal je le k imovitejšim posestnikom in znanim bogatinom. Bil je neke posebne praktične vrste komunist, ki ni rad videl, da bi se kdo mastil ob obilnem premoženju, medtem pa naj bi stradal siromak. Gledal ni na to, da bi obogatel, ampak le na to, da bi dobro živel.

Ves drugačen pa je bil hajduk. On je vzel in odnesel, kolikor, kar in kjer je mogel, pustil ni ničesar, kar je bilo zanj sploh kake vrednosti. Najprvo je pregnal domače, če se mu niso sami umaknili; prosil ali silil jih ni, posekal ali postrelil je vse, kar mu je bilo napoti. Ko si je dobro zavaroval svojo kožo, je začel ropati. Prišel ni seveda nikoli sam, prihajali so hajduki v četah po 30 do 60 mož; ogibali se niso vasi, tudi ne trgov, da celo manjših mest ne. Stari Črnomaljci še sedaj kaj radi pripovedujejo, kar so jim njihovi dedje pravili o hajduških pohodih. Nekoč so prišli hajduki celo s svojo zastavo v Črnomelj. Prestrašeni so postavljali meščani na svoje prage vino v škafih, meso in kruh v jerbasih, da bi se razbojnik zadovoljili s tem in ne začeli sami ropati. Nezaslišen strah je šel pred njimi in ni čuda, saj se je pohvalil neki hajduški vodja: „Če bi imel dvesto takih junakov, kakršen sem jaz, pa napadem Ljubljano.“²⁾

Ljudje so bili v večnem strahu. Kmet je oral in sejal, opasan je bil z mečem, poleg njive se je pasel osedlan konj, da se je kmet napaden koj postavil v bran ali v urni ježi opozoril sosede na

¹⁾ Neke vrste hajdukov je bila nomadska sodrga ob Tisi, ki je bila po besedah cesarskega generala Bosta „pripravljena za dobro plačo umoriti očeta in mater.“ Letopis Sl. M. 1904. 25.

²⁾ Argo IV. 206.

pretečo nevarnost.¹⁾ Začelo je bití plat zvona in koj so vedeli, kaj to pomeni; kmalu so bili vaščani in sosedje skupaj. Krepko so se postavili v bran, včasih se jim je posrečilo odgnati sovražnika, a še pogosteje so se morali umekniti hajduški premoči in oddaleč gledati, kako nepovabljeni gost gospodari na njihovem domu in pospravlja v svojo nenasitljivo malho, kar so prigospodarili po mnogem trudu, zraven pa so morali biti še zadovoljni, da so oteli življenje.

Dolgo je podjarmljala dolenjski jug hajduška sila. Komaj so ponehali napadi krvolokega Turka, pa je prišla nadenj hajduška nadloga, ki ni bila dosti manj strašna od prve, a kar je najhujše, trajala je dosti dalje od one.²⁾ Turški napadi so ponehali konec XVI. veka; one obupne borbe od slavne zmage pod Siskom do l. 1606. so bili zadnji naporí pojemajoče turške sile, ki je poskušala predreti trdni zid slovenske granice. V tej dōbi torej, ko ugaša in pojema turška moč, se vznarodi hajduška nadloga. Po onih krajih, po katerih so poprej prirejali krvoloki Turki svoj „ples“, so se začeli potikati razni turški in neturški roparji, zaplodile so se hajduške družbe, nastala nevarna hajduška gnezda, strah Belim Kranjcem in čezgorjanskim sosedom. In še enkrat poudarimo: strah, ki je trajal dalje nego strah pred turškim nasiljem. Dimitz³⁾ v svoji zgodovini Kranjske sicer trdi, da so Francozje iztrebili za svoje kratke in „vzorne“ vlade v Iliriji vsako roparsko zalego. A zelo se moti tako glede Gorenjske kakor tudi glede Dolenjske. Ta zgodovinar trdi, da so Francozje vzdržavali stroge policijske odredbe, nastavili nagosto vojaške postojanke; vse to in pa zraven še vedno krožeči orožniki, pešci in konjiki so onemogočili vsako roparsko zalego. Ne glede na to, da so imele francoske vojaške postojanke na vesti mnogo ropov in tatvin,⁴⁾ nam dokazujejo listine iz sodnijskega arhiva ali boljše rečeno papirji iz sodnijske pisarne na Krupi v semiški župniji, da so hajduki ravno za časa francoske okupacije doprinesli dokaj grozodejstev, ki mnenje Dimitzovo o „vzorni“ francoski policijski in varnostni uredbi popolnoma podirajo. Res je na eni strani, da so Francozje roparstvo nekoliko omejili, da niso v njihovi dōbi hajduki tako pogosto in v tolikem obsegu ropali, na drugi strani je pa ravnótako jasno, da se je hajduška moč vzdržala za francoske vlade in še daleč v drugo polovico XIX. veka, ko se je posrečilo po mnogih naporih šele avstrijski vladi isto popolnoma zatreti. Sedaj živečim starejšim Belokranjcem so znani hajduški napadi, doživeli so jih

1) Dimitz, G. Kr. IV. 29.

2) Dom in Svet 1895, 35.

3) Dimitz G. Kr. IV. 315.

4) Dom in Svet 1898, 54.

sami kot otroci, o hujših in večjih pa so slišali iz ust staršev in dedov.

Globoko je vtisnil v spomin Belokranjca hajduk svoje nečastno ime. Malo podatkov o njih nam nudijo domače zgodovinske knjige, župnijske matice, zlasti mrtvaške knjige, razni papirji iz sodnijske pisarne belokranjske Krupe. Več, toda manj zanesljivih, jih je ohranjenih v ljudski tradiciji; mnogo je še starih ljudi, ki so nekatere hajduke osebno poznali. Namen temu spisu je, zbrati male drobtine iz zgodovinskih knjig in oteți ugašajoči spomin na burno in nemirno dōbo. Nikakor bi ne bilo prav, da bi se zabrisal Slovincem spomin na to bridko preteklost, da bodo znali vsaj pravičnejše soditi in primerjati nekdanje „dobre“ čase s sedanjimi „hudimi“, ko pošteni ljudje vsaj lahko mirno spé pod varno streho. — Upam, da bode pomanjkljivost teh črtic vzpodbodla tega ali onega, da izpopolni moje podatke in pripomore do jasne slike te temne strani slovenske zgodovine.

II.

Kranjsko in Hrvaško Prikolpje od izvira temnozelene Kolpe do njenega izliva v Savo je bilo ob času turških navalov, t. j. v začetku XV. in XVI. stoletja, nekako razljudeno in redko naseljeno. Vse okoliščine kažejo, da so ljudje iz strahu pred neprestanimi navali Turkov svoja zemljišča poprodali graščinam in se izselili v varnejše kraje.¹⁾ Ti redko naseljeni kraji so pa kmalu kaj prav prišli.

Vlahi,²⁾ živeči ob turški meji, so čedalje hujše občutili neznosno turško vlado, ki jih je stiskala in siloma turčila; poskušali so se ji umakniti kamorkoli. V začetku XVI. veka so se naselili okrog Dinarskih planin in ob izviru Une pri Uncu, Srbi in Glamoči. Na Križevo l. 1530. so jih priporočili Bihačani generalu Kacijanarju, proseč ga, naj jih sprejme v krščanstvo, ker so močni in hrabri ljudje. Zatrjevali so mu, da bodo za njimi prestopili h krščanstvu še drugi Vlahi in mu zagotovili, da bodo za bran jugoslovenske meje nenadomestljive vrednosti. Kacijanar, avstrijski vojni poveljnik, je pregovoril nato kranjske in štajerske deželne stanovce, da so obljubili Uskokom podpore za zimo. Priporočat se jim je prišel v Ljubljano vlaški poveljnik Ladislav Stipkovič sam.³⁾ Nekoliko prej že je imel žumberški

1) Izvestja M. d. VIII. 213. Mittheil. des Musealv. 1868. 56. Lopašić, Oko Kupe i Korane 29—34.

2) Vlahi, Valahi, se zovejo vsi oni Srbi in Bolgari, ki so popustili iz strahu pred kruto turško vlado svoja prvotna bivališča in si jih poiskali drugod. Z besedo Vlah, Lah so nazivali Stari Slovenci vsacega tujca. Dom in Svet 1902., 64. Mittheil des h. V. f. Kr. 1868. 56.

3) Lopašić, Bihać i Bihačka Krajina 69—70.

graščak Kobašič podkupljene nekatere Vlahe, ki so mu poročali o gibanju turške vojske, kar je sam poročal dalje. To pa Turkom ni ostalo dolgo prikrito; Vlahi so se začeli bati, da jih ne bi Turki kot vohune kaznovali. Zapustili so kraje, v katere so se bili komaj doselili; sredi meseca septembra l. 1530. so uskočili ali pribegli h Kobašiču na avstrijska tla. Ljudje so jim naredili ime Uskoki ali Pribegi. Kmalu za njimi so počeli dohajati še drugi Vlahi, posebno še iz Cetinjskega pogorja v Dalmaciji. General Kacijanar je svetoval kralju Ferdinandu, naj sprejema Vlahe prihajajoče in naj jih naseljuje po opustošenih in zapuščenih zemljiščih žumberške, mehovske, metliške, poljanske in kostelske graščine. Dne 7. julija 1531 je ukazal kralj deželnim stanovom kranjskim, naj dajo Uskokom sveta, strehe in hrane. Kranjska je nato započela veliko delo naseljevanja Uskokov in je prav mnogo v ta namen žrtvovala. Do l. 1541. je bilo že 3000 družin turških Slovanov iz Srbije in Bosne naseljenih po Šumberku, Gorjancih, v okolici metliški, poljanski in kostelski.¹⁾ Naseljevanje Uskokov v tem letu seveda še ni jenjalo, ampak se je vztrajno nadaljevalo do l. 1597. in 1598., ko je pripeljal Juri Lenkovič Vlahov iz Like, največ iz Korenice, na posestva grofov Zrinjskih in Frankopanskih v Gomirje, na Vrbovsko, Moravice, Tuk, Jesenak, Drežnico, Potok, Vitunj, Hreljin, Ravno goro, Stari laz, Mrkopalj in preko Kolpe na Belokranjsko v Marin dol in na Bojance.²⁾

Kakšen namen je imelo gosto naseljevanje Vlahov ali Uskokov na slovenskih tleh? Nekaj so jih uvrstili v stalno graničarsko vojno, drugi pa so imeli služiti granici kot ogleduhi po Turškem. Vlahi so bili zares hrabri, a, kakor tožijo tedanji obmejni zapovedniki, omahljivi in nezvesti zavezniki krščanske vojske. Radi so se jim ustavljali in jih zapuščali v odločilnem trenutku; pobunili so se in pobegnili k Turkom. Ti so namreč v kraje, katere so popustili pobegli Vlahi, naselili drugih Vlahov iz osrednje Bosne okoli Kosova in Srba,³⁾ da bi jim bili ob hrvaški meji stražarji proti kristjanom. Ravnali so z njimi nad vse milo; podpirali so jih in podkupovali z denarjem in obljubami. Dajali so jim

navodila, kako naj pobunijo t. j. poturčijo slovenske Uskoke. Prikradli so se v goste šume krog Lukovdola in Severina, začeli so tam pleniti; na bogati plen so začeli vabiti slovenske Uskoke, jim slikali ugodne razmere pod turško vlado in so jih s tem prav mnogo zapeljali, da so omahovali med starimi in novimi gospodarji in služili sedaj temu, sedaj onemu, kakor jim je bolje kazalo¹⁾. Omahljivost in nezvestoba Uskokov je bila velika neprilika v nevarnih časih. L. 1578. je postal Kostel žrtev uskoške

PRED MOSTOM V NOVEM MESTU

nezvestobe. Podkupljeni, ali bolje, najeti Uskoki so pribježali v hrvaški obleki na Kostel in tožili, koliko so morali pred Turki prestati; vzeli da so jim vse, kar so imeli, komaj so oteli sebe in svoje otroke; prosijo zavetja, kjer bodo vsaj varni pred krutimi Turki. Kostelci so jim verjeli vse in jih gostoljubno sprejeli v svoje ozidje. Pa slabo so jim gostoljubje

¹⁾ Mittheil. des Musealv. 1868, 56.

²⁾ Schumi, Archiv I. 152—153. Letopis Sl. Mat. 1895, 141. Lopašič, Žumberak I. 1881. 36.

³⁾ Lopašič, Bihać i Bihačka Krajina 10.

¹⁾ Letopis Slov. M. 1893. 63—64.

poplačali. Prišla je pred Kostel tolpa Turkov, domnjena s kostelskimi pribegi; ti so jim s silo odprli trdnjavo, ki je bila v malo urah pogorišče.¹⁾ — Enaka usoda bi bila zadela kmalu tudi Vinico. Tu se je mudil hrvaški in pomorski general Ivan Frohnberger; sem je poslal iz Banjaluke Bernhardbeg ogleduha, da bi izvohal, kaj general s svojo vojno namerava. Kmalu so bili Viničani na sledu njegovim nakanam; grozno kaznen so mu prisodili, razčrtvorili so ga, t. j. na vsako roko in na vsako nogo so vpregli po enega konja in ga tako raztrgali. Dolgo je čakal nanj radovedni beg; ko ga le ni mogel dočakati, je poslal za njim družega. Prišel je ravno, ko so peljali prvega na morišče. Zvijanež se je dal obrezati, raniti na glavi, rokah in nogah. Ves okrvavljen je skočil med množico in tožil krvo- ločne Turke, kako ti neusmiljeno mučijo kristjane. Prosil jih je zavetja pred Turki, zatrjujoč jim, da pride za njim kmalu cela množica enakih nesrečnežev, kakor je on. Frohnberger je Uskoka sočutno sprejel v naprošeno varstvo, vendar je pazil na vsak njegov korak; prva skušnjava ga je bila dobro poučila, koliko sme Uskokom zaupati. Kmalu mu je bil na sledu, kako je meril visokost stolpov, debelino zidovja in visočino strmine nad Kolpo. Ko je bil z delom gotov, je mislil na beg, a o pravem času ga je dal Frohnberger zgrabiti in nasaditi na kol.²⁾ Vsled teh bridkih izkušenj so obmejni poveljniki stražam strogo naročili, naj pazijo na vsako gibanje Uskokov, zastražijo vsa, tudi stranska pota in prelaze, po katerih so se shajali s Turki ali s turškimi Vlaha.

Že iz tega se razvidi, da Uskoki niso bili nič kaj varni in zanesljivi sosedje. Dobro so jih bili spoznali graščaki, koj ob začetku naseljevanja in se jih vsled tega na vso moč branili sprejeti na svoja zemljišča. Bili so prosti plačevanja dač in davka, zraven tega pa še strastni prijatelji vednega četovanja. Preživljali so se s tem, da so plenili po Turškem, opravljajoč posel ogleduhov. Znali so sukati orožje proti Turku na Turškem, a kadar jim je pošel živež, proti komurkoli in kjerkoli. Bili so slabi gospodarji, kmalu so pognali po grlu, kar so pridelali.³⁾ Iskat so si šli živeža v sosedno deželo, deloma tudi k svojim bližnjim sosedom. Valvazor⁴⁾ sam piše o njih, da so radi segali in še segajo po tujem, da znajo najti, česar ni nihče izgubil, vzeti, preden se jim je dalo. Težko jih je bilo zasačiti, hitrejši so bili kot najhitrejši konji, med seboj edini in zvezani kakor veriga. Vse se jih je balo, nevarni niso bili le Turkom, ampak tudi domačinom. Kobašič, ki je

prvi imel opraviti z njimi, je tudi prvi občutil njihovo nasilnost. Koj prvo zimo, ko so pribegli k njemu, jim je pošla hrana; začeli so ga nadlegovati; polastili so se celo šumberškega gradu, v katerem so nasilno rogovilili in s tem pospešili gospodarju smrt.¹⁾

L. 1538. na spomlad se je doselila nova množica Vlahov na slovenska tla. Ker niso dobili koj svojih domov in niso imeli kaj jesti, so začeli krasti po šumberški okolici in niso prizanašali niti župniku Luki Tisočiču niti njegovemu kaplanu. Zaradi prizadete škode so jih tožili pri kraljevih komisarijih, katere je bil kralj nastavljal v svrhu naseljevanja Uskokov. L. 1542. so obglavili Blaža Pedpoviča in nekaj drugih Uskokov, ki so bili najbolj silni grabeži in roparji. Smrtna obsodba se je izvršila najbrže v Črnomlju; ravno isti čas v mestu zbrani deželni stanovni kranjski so sklenili, da se dá imovina obglavljenih Uskokov njihovim vdovam in otrokom.²⁾ L. 1568. so bili Uskoki deležni nekega poboja v Novem mestu, katerega so izvršili ob nekem sejmu, hoteč okoristiti se s plenom, vzetim sejmarjem. Metliški oskrbnik Matija Kosovec je zbral l. 1591. in 1592. nekaj vojakov in je udaril nad šumberške Uskoke. Porušil in požgal jim je nekaj hiš, razdril mline, odgnal živino in odpeljal v zapor nekaj ljudi.

Uskoki so se pritožili na vlado, češ da se jim godi krivica, da jih je Kosovec kaznoval za prestopke njihovih prednikov. Mi pa mislimo, da se je metliški oskrbnik res maščeval nad njimi za stara nasilstva, a da je dal povod temu maščevanju nov, nedaven roparski napad Uskokov na Metliško. Metličani so se odškodovali za ta napad in za roparske napade prejšnjih let in so dali Uskokom tudi razumeti, da ne bodo odslej več mirno prenašali njihovih pohodov, ampak jim bodo vsakega koj in dobro vrnil.³⁾ Toliko karakteristike o Uskokih zadostuje k boljšemu umevanju naslednjih poglavij.

III.

S sijajno zmago pod Siskom je minila za južno slovensko mejo doba silnih turških navalov. Z jastrebovim očesom je pazil graničar na vsako gibanje turških čet in pravočasno zabranil vsak ulom. Pa odgnani na svoj dom, niso mogli Turki dolgo pozabiti onih krajev, iz katerih so se leto za leto pomikale v turške pokrajine dolge vrste ugrabljenih sužnjev, ugrabljene živine, tovorov raznega blaga. Mikalo jih je nazaj, a večjim četam je bilo odzvonilo za vselej. Toda kar se ni posrečilo celim

¹⁾ Valvazor XI. 216.

²⁾ Valvazor XI. 640.

³⁾ Dimitz, G. Kr. IV. 65.

⁴⁾ Valvazor VIII. 136.

¹⁾ Izvestja M. dr. VIII., 212.

²⁾ Izvestja M. dr. VIII., 216.

³⁾ Mittheil. d. M. V. 1868, 56—57.

krdelom, to se je posameznim manjšim oddelkom, ki so se znali po stranskih potih prikrasti med graničarskimi postojankami iz Bosne preko Hrvaškega v naše kraje. Da so se mogli le-teh varnejše in lažje ogniti, so porabili pobunjene kranjske Uskoke, da so jim bili kažipotni in pomagači pri ropanju. Bili so takozvani martoloz¹⁾ ali neredni turški vojaki, slični današnjim bašibozukom; zbrali so se v slučaju potrebe, dobili so le orožje, hrano, obleko, plačo pa so si poiskali po dovršeni nalogi sami z ropanjem. Bili so včasih tako nasilni, da so jih morali razorožiti. V četah od 50 do 60 konjenikov ali pešcev so se spuščali, preoblečeni v graničarsko obleko, čez granico na slovensko zemljo.²⁾ Urno so izvršili, kar so nameravali in se po razdeljenem plenu zopet razkropili in odšli na svoje domove. Če so jim bili preganjanci na sledu, so se pomešali naglo med Uskoke. Bogati plen, katerega so videli slednji pri njih, jih je omamil in začeli so se tudi oni udeleževati ropanja.

Sčasoma so ponehali ulomi martolozov v naše kraje, a ropanje ni ponehalo, nadaljevali so delo martolozov Uskoki sami. Ker se hudodelstvo boji svetlobe in poštene človeške družbe, so se začeli shajati v velikih gozdovih; temne in nedostopne goščave so bile roparjem najboljša prebivališča in zavetja. V teh so se zbirali po dogovoru, se posve-tovali in delili rop. Nastala so roparska gnezda in hajduške družbe v šumberških, poljanskih in hrvaških šumah. Imeli so čisto določene „delokroge“ in natanko načrtano ozemlje, po katerem so smeli ropati. Hrvaški hajduki niso smeli čez Kolpo, razen povabljeni od tostranskih hajdukov. Tudi med šumberškimi in poljanskimi roparji je bila potegnjena meja. Iz Šumberka proti Kostelu so poslali jezdeca in ravnotako iz Kostela proti Šumberku; kraj, kjer sta se sestala, je bil mejnik.

Hajduška družba je imela svojega poglavarja; nazival se je harambaša ali vojvoda. Imel je neomejeno oblast nad udi svoje družbe. Brezpogojno so se mu pokoravali; kazen za vsak upor, vsak prestop je bila smrtna, le redkokdaj samo izključitev od deleža pri plenu. Vojvoda je sprejemal v družbo nove ude, določeval čas in kraj sestanka, čas in kraj roparskega napada. Njegovi najzvestejši pristaši so v ponočnih urah trkali na okna razkropljenih

hajdukov in jih klicali: „Ajdmó!“ ali: „Ajdmó na hajduštvo!“ Pogosto celo domači niso vedeli, kaj pomeni ta klic. Izginil je iz te ali one družine gospodar za par dni, nihče ni slutil kam; medtem, ko so menili, da hodi po sejnih in kupčijah, je hajdukoval.

Po vaseh in trgih so imeli hajduki podkupljene vohune. Take posle so opravljali požrešni berači, nezvesti posli, denarja pohlepni kmetje in celo krčmarji. Njihova naloga je bila, poizvedeti, kod bi se splečalo ropati, kje preti nevarnost. Vse so morali naglo poročati harambaši. Pri ponočnih ulomih so bili preoblečeni in našemljeni vohuni za vodnike po skrivnih in neznanih potih. Ni čudno, če sosed sosedu ni zaupal, boječ se, da ni morda zaveznik hajdukov. In če je tudi kdo spoznal pri ulomu in ropu domačina, če je bil prepričan, da je hajduški pristaš, se ni drznil ovaditi ga, boječ se, da mu ne upihne luči življenja ali postavi na streho rdečega petelina.

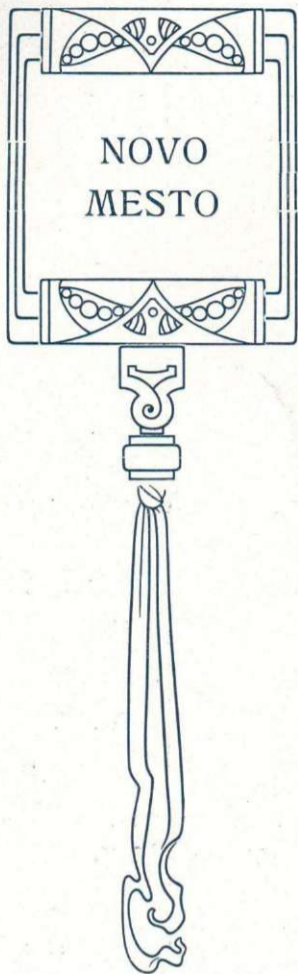
Po končanem ropanju so delili plen. Delil je vojvoda; brez pritožbe se je moral vsak zadovoljiti z odločenim deležem. V ta namen so se shajali najrajši v cerkvah na samotnih krajih. Zunaj je stala na daleč razpostavljena straža, znotraj so medtem kurili, pekli, jedli in pili in veselo popevali kakor junaki po dobljeni zmagi. Poljanska banda hajdukov je zahajala v cerkev sv. Duha na hribcu Parga. To cerkev so oropali, onečastili in tako razdejali, da so jo sploh opustili in se služba božja ni več v njej opravljala; šele l. 1861., ko se niso več nadejali hajdukov, so jo Dolenjeložani zopet popravili. Šumberški so zahajali v cerkev sv. Nikolaja v šentjernejski župniji. Valvazor¹⁾ pripoveduje, da so sosesčani iz strahu pred hajduki sneli iz stolpov zvonove, vzeli iz omar mašno obleko in odpeljali vse v Št. Jernej. Kadar je imel duhovnik gori sv. opravilo, so peljali z njim zvonove in obleko, in po končanem svetem opravilu pa vsakokrat vse zopet odpeljali. Ko so pozneje začeli hajduki zaganjati v to cerkev konje, ugrabljeno govedo in ovce, se v njej ni več služila služba božja do novejših časov. Še hujše kakor tej, se je godilo cerkvi sv. Jederti na Gorjancih. To so bili hajduki skoraj popolnoma razrušili. Če smemo verjeti ustnemu izročilu, je zadela enaka usoda tudi cerkvico na Plešivici v adleški župniji. Hrvaški hajduki so imeli svoje shode pred in po hajdukovanju v cerkvi na Lipóvici.

V XVII. in XVIII. stoletju je bilo hajduštvo v bujnem razvoju in cvetju. Vlada si je mnogo prizadevala hajduštvo omejiti ali zatreti. Posrečilo se je razkropiti velike hajduške družbe, a manjše so životarile še v drugi polovici XIX. veka. K hajduškim poglavarjem

¹⁾ Zbornik Mat. Slov. 1904, 44. Zlasti pogostni so bili njihovi napadi konec XVI. veka. — Dimitz, G. Kr. IV. 29, 59, 65.

²⁾ Že l. 1529. dne 27. avgusta piše iz Metlike stotnik Juri Jurišič tridentinskemu škofu in Ferdinandovemu svetovalcu: „Skoraj slednji dan se priklati tolpa, broječa 50 do 60 roparjev, takozvanih martolozov, na Hrvaško in čez kranjsko mejo. Povsod ropajo, moré in požigajo.“ — Spomenica 600letnice, str. 203. in Letopis Mat. Slov. 1871. 123.

¹⁾ Valvazor VIII. 721.

so se stekali v poslednji dobi iz Gorenjske pregnani rokovnjači,¹⁾ ubegli vojaki, ubegli kaznjenci, že tako zreli za vsak zločin; med nje so zašli izprijeni dijaki, obubožani kmetje in druga sodrga, kateri je mrzelo delo. Mnogo kvare je napravljala taka pogubonosna družba. Posebno bridko jo je občutil ubogi ratar; trli so ga veliki davki, slabe letine, vrhutega je bil pa še zatiran od hajduške nadloge, ki mu je izpraznila žitne in vinske hrame, ko jih je bil komaj napolnil in zaprl.

Sredi minulega stoletja je napela avstrijska vlada vse svoje moči, da uniči nevarno in kvarenosno založeno. Razšle so se hajduške družbe. Še pred malo leti, tako pravijo Belokranjci, so lazili okrog berači in trkali z beraško palico ponižno na ona vrata, kjer so v mladih, močnih letih kot hajduki oblastno gospodarili. Za male krajcarje so ti umirovljeni hajduki pripovedovali mnoge zanimivosti o hajduškem življenju. Le škoda, da se je skoraj vse pozabilo in da so s hajduki zamrli tudi zanimivi spomini na to žalostno in nevarno dobo. Zadnji znani hajduk je

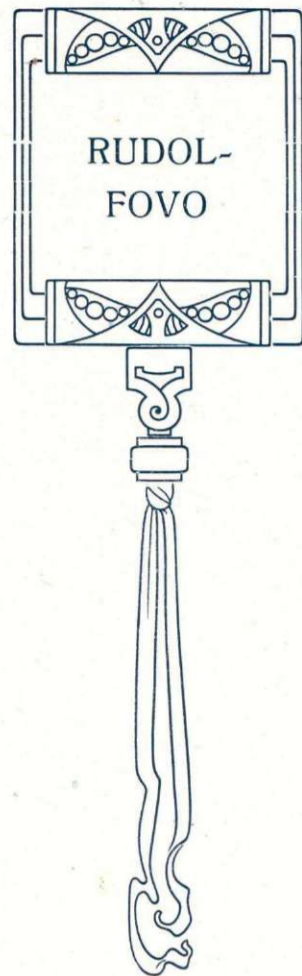
¹⁾ Dom in Svet 1890.

bil stari Bravse¹⁾; umrl je 20. februarja 1894 in bil pokopan v Dobljčah, pri podružnici črnomaljske župnije. Duhovniku, ki ga je prevedel, bil je to rajni črnomaljski župnik, tedaj še črnomaljski kaplan, Mihael Klemenčič, je rekel po končanem sv. opravilu: „Jaz sem poslednji poljanski hajduk, preživel sem vse hajduke.“

IV.

Poskusil sem razviti postanek in razvoj hajduštva. Zdaj navedem v kronološkem redu one pičle podatke o posameznih hajduških napadih, kolikor sem jih mogel nabrati iz tiskanih in netiskanih virov. Hajduški napadi so veljali — kakor je bilo po nekoliko že zgoraj omenjeno — graščakom, župniščem, cerkvam, trgom, vasem, celo mestom. Hajduk je ulomil povsod, kjer je slutil kaj plena; vsaj poskusil je, če tudi je moral oditi včasih s praznimi rokami in vrhutega še z razbito glavo.

¹⁾ Pravo ime mu je bilo Janez Majerle. Rojen je bil l. 1800. Bil je knezov lovec (Forstjäger) in obenem tudi ud, če ne celo, kakor se sliši, roparski četovodja.

Valvazor ima hajduke posebno v želodcu, zato pa tudi ne prezre nobenega dogodka, kolikor in kjer jih je čul, da ga ne bi omenil, kazaje povsod na neznosno to zalego. Žalibog, da so njegove beležke tako pičle. Tičejo se navadno le gradov in graščakov, pri katerih se je ustavljal pisatelj, sestavljajoč svoje delo o Kranjski. Ali če je že graščak za trdnim ozidjem toliko prestal pred hajduki, kaj šele ubogi seljak v graščakovi leseni koči!

O prvem nam znanem hajduškem napadu poročča Valvazor v XI. knjigi, kjer opisuje kranjske gradove. Leta 1665. meseca junija so naskočili hajduki Gracarjev turn.¹⁾ Grad so napadli ponoči; udrli so skozi okno v obednico. Ob zidu pod oknom je spala grajska sobarica, in prvi ropar, ki se je utihotapil skozi okno, je stopil na posteljo, zadel ob njo in jo prebudil. Vsa preplašena skoči iz ležišča in začne upiti. Hajduk jo zgrabi za vrat in jo počne daviti, medtem pa lezejo njegovi tovariši v grad in začno stikati po njem. Krik in ropot je prebudil gospo Marijo Rozino pl. Buset; ta je spala s hčerko

¹⁾ Dimitz, G. Kr. IV. 136.

Rozalijo v sosednji sobi. Urno zbudi hčerko in se hoče rešiti skozi obednico na prosto, a obe padeta v roke hajdukom, ki ju neusmiljeno obdelajo. Njihovo vpitje zbudi oskrbnika Vuk Salomon Jankota, ki prihiti z grajsko stražo na pomoč. Vname se boj, v katerem pade oskrbnik. V tem ko se bori straža z nasilneži, zbežita gospa in hčerka na vrt in odtod k sosedu kmetu. Roparji so kmalu ugnali stražo in pobrali nato vse, kar jim je prišlo pod roko. — Ravno sto let poprej, t. j. l. 1565. je zadela hujša nesreča drugo gospo na Gracarjevemu turnu. Šla je na izprehod v bližnji log in prišla v roke hajduški druhalci. Pohotneži jo zgrabijo, hoteč ji vzeti žensko čast. Kakor levinja se brani, dokler ji ne odsekajo obeh rok.

Iz strahu pred hajduki je postavil graščak na Brhovem (Freihof) dnevno in nočno stražo. Ta varnostna odredba je imela vsaj ta uspeh, da roparji gradu niso vzeli; toliko več pa je pretrpela pred njimi okolica, po kateri so se potikali, čakajoč ugodne prilike, da ulomijo nenadoma v grad.¹⁾ Vodil jih je

¹⁾ Valvazor, XI. 150.

harambaša Vivo, ki je vsaj nekoliko brzdal neukročeno hajduško drhal. Tej seveda njegovo postopanje ni bilo všeč, zarotila se je zoper njega. Poslali so odnekod k njemu sela s pismom in medtem ko je pismo odpiral, da bi ga prebral, mu je sel preklal z mečem glavo. Izvolili so iz svoje srede novega glavarja, Daja Despotoviča. Tega je izučila tragična smrt prednikova; dovolil jim je vse, kar so hoteli. Tudi sedaj so napadali še z večjo silo grad, a brez uspeha.

Na Ostriškem gradu (Hochstrass) je čula noč in dan straža a kar se hajdukom ni posrečilo na Brhovem s silo, se jim je tu po zvijači. Zbudili so ponoči grajsko hišino in jo z neko pretvezo preslepili, da jim je odprla. Vdrli so v grad, umorili graščaka Severina Schweitzer in grad popolnoma oropali.¹⁾

Na Krasincu, v podzemeljski župniji, je stal v Valvazorjevem času trden grad Burgstallov. Močna straža okoli grada je odgnala vselej napadalce, parkrat jih je precejšnje število obležalo pod grajskim zidom. Z orožjem se nad močno zastraženim gradom niso mogli znositi, zato so pa dvakrat oplenili v bližini grajsko pristavo (Meierhof), odgnali vse konje, vso govejo živino in pristavo zažgali. Valvazor k temu dogodku pristavlja, da enako postopanje ni pri roparjih nič nenavadnega, ampak se popolnoma strinja z njihovim hajduškim običajem. Kamor pridejo, najprej poberó vse, kar se da odnesti in odtrgati, na drugo pa postavijo rdečega petelina, da je uničeno popolnoma vse.²⁾

Kostanjeviška samostanska kronika silno toži o kvari, katero so delali mestu in okolici roparski napadi sosednjih Uskokov iz Gorjancev l. 1684. Meščani in seljaki so bili prisiljeni vsako leto požeti žito pred časom. Vino, komaj v zidanicah, je bilo ravnotako naglo tudi iz njih, pokradli so ga Uskoki. Na izvoz pridelka ni bilo misliti, nihče si ni upal z obloženim vozom na cesto. Pota so nevarna, trgovci si ne upajo na semnje, kupčija, trgovina je ustavljena. Delavci se vračajo pred solnčnim zahodom s polja, da jih ne bi Uskoki izropali in pomorili.³⁾

V bližini cerkvice sv. Jederti na Gorjancih stoji kamen z letnico 1687. in poleg letnice je vsekano ime Jezus. Ta kamen imenuje ljudstvo „krvavi kamen“. Mogoče se je vršil tu kak krvav spopad med hajduki in domačini. Gotovega pa o tem spomeniku nihče ne ve. Pravljica trdi, da so zakopali hajduki ondi dva mladeniča in eno deklico do vratu in jim potem odsekali glave. Kri teh nesrečnežev je močila kamen, ki stoji zakopan na onem mestu še danes.⁴⁾

1) Valvazor XI., 279.

2) Valvazor XI., 114.

3) Dimitz, G. Kr. IV. 59. Mitheil. d. h. V. f. Kr. 1864. 79.

4) Dol. Novice, 1887, 158.

Kmalu za Valvazorjem imamo drugega poročevalca o hajduških grozodejstvih, in ta je Maks Ernest pl. Tauffenbach, senjski nadstotnik in glavar karlovske in pomorske meje. On poroča dne 19. junija 1716 iz Dubovca na deželne stanove o škodi, ki jo delajo šumberški Uskoki v okrožju. Pravi, da se potikajo v velikih četah prav na daleč in da napadajo vasi in gradove. Pred kratkim, piše ta poročevalec, je napadlo Posetijev grad Fostenberg dvesto roparjev. Vdrli so pri glavnih vratih, katera so ulomili, in preiskali vsak kotiček, da bi dobili v pest graščaka samega. K sreči ga ni bilo doma. Odprli so vse sobe in shrambe in odnesli vse do čistega. Da bi se jim bil kdo postavil v bran, na to ni mislil nihče, bilo jih je preveč. Pičla straža se ob času, ko so po gradu rogovilili, ni upala niti geniti. Mirno je prenašala zasmehovanje in udarce razbrzdane čete, ki si je dovolila v svoji premoči vse. V toplih besedah pozivlja Tauffenbach deželne stanove, naj stopijo v sporazum s sodišči v napadeni okolici, naj pošljejo dovolj vojakov, ki bi preiskali vse goščave, po katerih se potikajo te nečloveške drhali, ki so zasedle vse soteske in ceste, da se trgovci nikamor geniti ne morejo.¹⁾

Nič manjše čete se niso klatile tudi okrog Starrega trga pri Poljanah. Starotržani pripovedujejo, da se jim je nekoč napovedalo dvesto roparjev. Napovedani dan je bil trg prazen, vse je zbežalo na goro nad Predgradom; od tam so ljudje iz gozda gledali, kdaj prihrumé roparji v trg. Ob večernem mraku pride res veliko roparjev in najdejo trg prazen. Ko ugibljejo, kam bi bili odšli tržani, zažari na gori velik ogenj. V kolobarju okrog ognja so stopali begunci s svetlimi kosami v rokah. Hajduki so menili, da gre nadnje celo krdelo vojakov; urno so odnesli pete, begunci pa so se veselo vrnili v trg, zadovoljni, da se jim je zvijača tako dobro obnesla.

Žalostno sliko o hajduški surovosti nam nudi dogodek, čigar pozorišče je bilo župnišče v Semiču l. 1720. Oskrbnik nemškega viteškega reda poroča o njem na Dunaj in to poročilo se je ohranilo do danes. Iz njega posnemam vso zgodbo. — Bilo je dne 16. julija popoldne. V župnijski obednici je sedel semiški župnik Janez Stariha, ki je bil obenem prošt nemškega viteškega reda na Belokranjskem, v živahnem pogovoru z vikarjem Ivanom Jesenom. Kar plane v sobo semiški učitelj in naznani, da je videl prihajati doli od Smuke s semiškega hriba veliko četo roparjev. Duhovnika se naglo dvigneta in hitita iz župnišča, da se prepričata, koliko je na tem poročilu resnice. Komaj stopita na prag, zapazita roparje, kako drvijo v cerkev in po taboru, kjer so

1) Mittheil. d. h. V., 1868, 60.

imeli Semičani svoje shrambe že izza turških časov; drugi so stali že vrh taborovega zidovja in so začeli streljati na ljudi, ki so, obveščeni o roparskem pohodu, pridrli s polja, njiv in vinogradov. Kdor se je prikazal preblizu, so ga koj ustrelili. Drugi so vtem že varno ropali po taboru in župnišču. Prošt in vikar se naglo vrneta in skušata ubežati skozi dvorišče vunkaj na polje, kjer je bil stari umirovljeni prošt Plut s svojim kaplanom pri delavcih. Prideta na dvorišče. Koj ju zapazijo stražeči hajduki in jima dajo z namerjenimi puškami znamenje, naj se vrneta in malo počakata. Udasta se sili in se vrneta v župnišče, v nadi, da najdeta tu kak varen kotiček. Vikar se je naglo skrtil v peč v kuhinji, odprtino peči pa je zadelal z lonci, skledami in drugim kuhinjskim orodjem. Prošt pa je begal brez glave po hodnikih in premišljal, kje bi se mu bilo najbolje skriti, toliko časa, da so prišli roparji iz tabora v župnišče in ga zgrabili. Peljali so ga v kuhinjo — in vikar je bil tu priča njegovega strašnega konca.

Roparji zanetijo ogenj in vržejo vanj železne verige in klešče. Silijo v prošta, naj jim izroči vso zlatnino in srebrnino, češ, on je že star duhovnik in mora imeti nakopičenega precej denarja. Prošt se izgovarja, da nima bogvekaj denarja, nekaj malega pač, in to jim dá drage volje. Nič niso izdale njegove besede in prošnje. Urno mu strgajo suknjo in srajco z života in na golo telo ovijejo razbeljene verige in ga v groznih mukah tirajo od sobe do sobe, tudi v cerkev in zakristijo. Pred njim odpró vse omare, vse škrinje in premečejo vse. Vedno silijo vanj, naj jim pokaže več denarja, pove, kam ga je zakopal. V nečloveških bolečinah jim prošt zatrjuje, da je dal in pokazal vse, in prosi s tresočim in pojemajočim glasom: „Moj ljubi vojvoda, ne mučite me tako hudo, pri sv. ranah in krvi Jezusovi vas prosim, pustite me, saj sem vam vse pokazal, saj vam dam vse!“ A nič mu ne verujejo; v drugo in še v tretje se povrnejo v kuhinjo in ponavljajo grozno trpinčenje z razbeljenimi verigami. Naposled je bila uboga žrtev izmučena do smrti. Pošle so mu moči in revež je komaj še mogel toliko govoriti, da je poprosil razbojnike, naj saj toliko prenehajo z mučenjem, da se

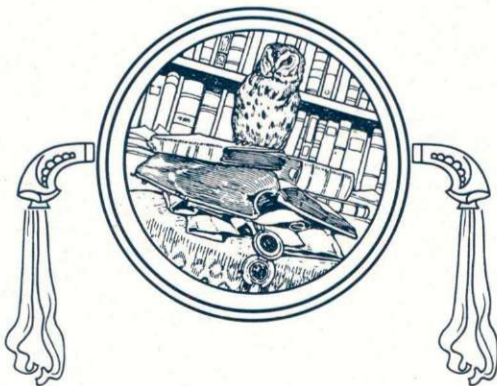
skesa svojih grehov in poprosi Boga, da tudi njim odpusti vse krivice; potem naj storé z njim, kar jim drago. Prošnjo so mu uslišali. Začne moliti, in hajduki se med molitvijo posvetujejo, kakov naj bo njegov konec. Eni so bili za to, da ga pusté pri življenju, drugi, da se usmrti; obveljalo je zadnje. Pol mrtvega je ustrelil eden izmed tolovajev v desno sence, drugi mu je s sekiro odsekal glavo; ker ni ločil glave od telesa, je zamahnil še enkrat in sedaj s tako silo, da je odprl vso prsno votlino. Ko so dokončali, so odšli iz kuhinje. Vikar, ves trd od strahu, ki ga je prestal v svojem skrivališču, je slišal, kako so se odhajaje pogovarjali: „Zapomni si,“ je rekel eden, „jaz nisem in ne morem in tudi nočem biti kriv njegove smrti.“ — Straža z obzidja je usmrtila Ivana Serbaler, podložnika grofa Lichtenberga, graščaka na Turnu. Smrtno ranjen je obležal župan iz Turna in še nekaj družih. Vsega skupaj so oddali roparji dvesto strelav. — Krog polosme ure zvečer, po štiriurnem bivanju so zapustili Semič in se podali proti Črnomlju. Prestrašeni Semičani so gledali za odhajajočimi in jih našteli sedem in trideset. Nosili so graničarjem podobno obleko, po splošnem mnenju so bili Ličanje, t. j. hrvaški hajduki. Iz cerkve so odnesli ves cerkven denar, pet kelihov, vse patene, vrčke, boljšo mašno obleko, antipendij, mašne srajce, sploh vse cerkveno perilo; tabernakeljna se pa niso doteknili. Izropali so župnišče in tabor do čistega. Ko so prišli po njihovem odhodu ljudje v župnišče, niso mogli najti niti ene čiste srajce, v katero bi preoblekli mrtvega prošta. V eni sobani so našli umazano perilo, katero so razmetali roparji, ko so se preoblekli. V kleti so popili nekaj vina, ostalo pa izpustili.¹⁾

Nemški viteški red je po tem dogodku prestavil proštijo za stalno v Metliko. Župnik v Semiču je postal Tomaž Hrovatin, velikonedeljski župnik. Ta je umrl za mrtvoudom 13. aprila l. 1731., v starosti 42 let. Čez tri leta po tem grozodejstvu, l. 1723., so hajduki zopet neusmiljeno razdejali Semič.²⁾

(Konec.)

¹⁾ Izvestja M. d. VIII. 43—47.

²⁾ Klun, Archiv I. 71. Hrovat, Kranjska mesta 121.

Evviva l'arte!

Zložil G. Koritnik.

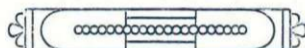
Srce drhti, ko sliši tvoj korak,
ko s sanjami prihajaš v sladke goste —
v nemirna srca, v duše željne, proste
odmeva tvoj ukaz sladkó grenak:
življenje daj na karte —
evviva l'arte!

Oblasten kot tiran je tvoj ukaz,
uboge žrtve sklanjajo vratove,
upala lica, misli negotove
se robsko plazijo pred tvoj obraz —
srce in pesem pada v greh
za tvoj nasmeh.

V razkošnih rožah cvete tvoj balkon,
na nebu moli zvezd te milijon,
metuljčke s cvetom, duše z Bogom družiš,
nesmrtnost kažeš, v srcu zdanjost rušiš,
zaman je vse — kdor gleda ti v oči,
obsojen je, da ljubi in trpi...

Spoznal sem te pod nebom mrzlih zvezd,
umetnost večna, mladih src kraljica,
kot v solncu so gorela tvoja lica,
sem šel za tabo v mesto belih cest —
nesmrtnost daj mi, ali daj mi grob,
glej, tvoj sem rob!

Glad po lepoti mi mori srce,
resnice žejna duša k tebi hoče,
naj svet me kolne, ljubi ali joče —
enaka mi je sreča in gorjé:
srce sem dal na karte —
evviva l'arte!

Sanjarski vitez.

Balada. — Zložil G. Koritnik.

Vzel je slovo in je romal po svetu
don Juan di Vitamira,
v življenja pomladi, v ljubezni cvetu
je stal ob vodah Guadalquivira.

Kakor nekoč je srebrno zrcalo
belih valov zasijalo nasproti,
gledal je dolgo in rekel zamalo:
— Kaj tak sem postal na življenja poti!?

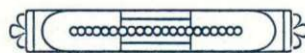
— Postava kot nekdanj, v očeh domovina,
drugače vse v redu, navdušenost ista,
ljubezen kot ogenj do deve in vina
kot nekdanj gori mi zvesta in čista!

— A lice je blede in temno je čelo,
roke so drobnejše, koščene, suhe —
kaj šel sem zopet brez vina na delo —
navžil se nisem pečenke in juhe — —?

V valove je gledal, v zrcalo srebrno,
spoznati ni mogel več samega sebe,
vse črte... vse isto... vse svetlo... vse črno...
in v srcu kot pekel peče in zebe...

Naslonjen na vrbo strmel je v valove
in sanje so rasle kot Himalaja,
vse svetle balkone, vse bele gradove
preromal je v sanjah brez konca in kraja.

In kralj je postal. — Na prestol se vseda —
Kaj, prestol se ruši —? Stoj, Vitamira — —
Izginil je vitez v valovih brez sleda,
sanjarski pesnik Guadalquivira...

Kovač Damjan.

Novela. — Spisal Iv. Cankar.

I.

Lastno trpljenje je kakor zrcalo, v katerem spozna človek trpljenje drugih. Kdor ni trpel do krvi, ostane otrok in ni videl življenja.

Nekoč, ko sem bil še mlad, sem prišel k uredniku leposlovnega lista. Blag in ljubezniv človek je bil, ogrnjen v pisano dopetno haljo, iz dolge pipe je kadil in dajal nauke neizkušnim ljudem.

„Forma je dobra in obeta veliko!“ je rekel. „Ampak,“ je rekel, „najpoprej je potreba, da spoznate življenje! Učite se, ljubi moj, glejte s široko odprtimi očmi, primerjajte in spoznavajte! Šele življenje samo vam bo pokazalo pot do resnične in velike umetnosti!“

Tako je rekel; jaz pa nisem razumel njegovega nauka, zato ker sem trpel, še preden sem izpregledal. Zdaj, ko sem izpregledal in ko vidim, kar sem čutil, se spominjam z ljubeznijo tistega urednika; blag otrok je bil in ni videl življenja.

Pred nekaterimi dnevi pa sem govoril v kavarni s človekom, ki mu je bil podoben.

„Zakaj,“ je rekel, „zakaj imaš v loncu samo tiste temne barve, od sive do črne? Iz krajev slikaš, kjer si doma. In tvoje ulice so prašne in ozke, tvoje hiše so kakor ječe in ubožnice, tvoji ljudje so bolni od rojstva, jetični, mrki in tihi, da bi se jim človek ognil. Jaz pa sem bil v tistih krajih in nisem videl ne takih ulic, ne takih hiš in ne takih ljudi! Ti imaš naočnike hudó zameglele, da ne vidiš veselih oči; imaš posluh močno potvorjen, da ne slišiš veselega smeha. Jaz pa sem videl drugačne ulice, drugačne hiše in drugačne ljudi!“

Nadalje pa je še rekel:

„Trpljenje, o katerem govoriš, je kakor črna, nepremagljiva in nespremenljiva usoda. Nikjer nisem videl obrazov, ki bi imeli tisto črno znamenje na čelu. Tvoje oko je kakor očarano; namesto da bi videlo celo podobo, kakor je svetla in temna, vidi samo njeno mrzlo senco. Otroka vidiš, kadar joka; če se smeje, se ne ozreš nanj; zaljubljenca vidiš, kadar je izkrvavel v ljubezni; dokler je vriskal, ga nisi poznal; starca, ki mu je bil zadnji vzdih obenem zadnje trpljenje, si pokrižal po čelu, ustnih in prsih; njega pa, ki je smehljaje doživel, še poškopil nisi! Tako si brata svojega ogrnil s svojim črnim plaščem in si zaklical: glejte, človek!“

Jaz sem bil žalosten in nisem vedel, kako bi mu odgovoril. Solnce je bilo v njem, da bi bilo zmerom!

Da bi nikoli ne pogledal v večnost, kamor pogleda samo tisti, ki je trpel! Najvišje raste drevó, ki je vzkliko iz solz.

Povedal sem mu zgodbo, kakor se je vršila od začetka do konca.

II.

Kovač Damjan se je ženil. Mlad je bil in močan, radost očem. Doma je bil iz moravskih krajev, na jeziku in na hoji se mu je poznalo. Čiste so bile njegove oči in kadar se je nasmehnil, je bil kakor otrok.

Nekoč, ko je bil lep in topel večer, se je vračal iz tvornice. Prijetno mu je bilo, bočila so se mu prsa v dišečem vzduhu, od juga poslanem, in smejal se je, ko sam ni vedel zakaj. Takrat je srečal dekleta, kakor mu še ni videl enakega.

Majhna je bila, tenka in sloka, da bi jo Damjan vzdignil z eno samo roko. Tudi obraz je bil droben in bel, rjave oči pa so se smejale in so pozdravljale.

Damjan je obstrmel, zasmejala se mu je v srcu, hitro je stopil do nje in jo je prijel pod pazduho.

„Kdo si?“ je vprašala in se je prestrašila.

Sklonil se je k nji in je odgovoril z nerodnim jezikom in nerodnim glasom:

„Damjan sem, kovač, iz moravskih krajev domá, in bi rad šel s teboj, da te spremim do vrat, ker si lepa!“

Pogledala mu je v obraz z velikimi očmi in se je nasmehnila.

„Pa pojdi!“

Tako sta brez dolgih besed sklenila prijateljstvo za zmirom.

„Povedal si, kdo da si!“ je rekla. „Ampak nič drugega ne vem o tebi, ne kako in ne kaj!“

„Damjan sem, kakor sem rekel, in kovač, stanujem pa skoro tam, kjer sva se srečala. In komaj sem te ugledal, sem te rad imel. Zdaj pa mi ti povej, kdo da si, zató da bom še bolj vesel!“

„Meni je imé Štefka, moj oče je pismonoša, moja mati je bolna; jaz pa hodim v tvornico in pletem tiste rute, ki imajo dolge čipke; štiri goldinarje zaslužim na teden!“

Damjanu je šinila kri v lica in sram ga je bilo; zakaj rad jo je imel.

„Za štiri goldinarje... Kakšen pa je gospodar?“

„Hud človek je!“

„Ali ti je kaj rekel?“

Damjanu se je tresel glas, Štefka pa je molčala in je pogledala v tla.

Obadva sta molčala dolgo in obema je bilo težko pri srcu.

In ko je nehal molk, sta se prijela za roko.

„Nič se ne boj!“ je rekel Damjan. „Zmerom bom ob tvoji strani; kadar bo potreba, samo reci, pa te bom od daleč slišal!“

„Saj ni potreba,“ je rekla Štefka, „da bi te klicala! Komaj se bom spomnila nate, pa ne bo huda nobena beseda več!“

Ker sta bila že pred vratmi, sta se vrnila.

„Zdaj pa povej,“ je rekel Damjan, „kako in kaj! Po mojih mislih je, da bi napravila kar takoj poroko in svatbo!“

„Pa bodi po tvoji volji; samo treba je, da te pokažem očetu in materi!“

Tako sta vse do konca ukrenila in sama nista več vedela, kaj bi besedovala; kajti srce je bilo polno ljubezni in lepih misli.

Pred vratmi sta se poslovila, kakor da sta se ljubila od vekomaj.

III.

Damjan je prišel k njim in je bil velik gospod; ves črn, vljuden in počesan.

Mati je sedela v starinskem naslonjaču, globoko sključena, v blazine zakopana, in se je ozrla z velikim, radovednim pogledom na Damjana.

„Ne bo več dolgo!“ je pomislil Damjan, ko je videl njen obraz.

Oče ga je pozdravljal z veselim glasom in mu je stiskal roko.

„Po žganju smrdí, nesrečnik!“ je spreletelo Damjana. Štefka pa je slišala njegovo tiho misel in je zardela od sramú in žalosti. Damjan jo je pogledal z ljubeznijo in se je nasmehnil, da bi jo potolažil.

Izba je bila siromašno opremljena; pritajena bridkost je bila zapisana na zidu in skrb je sedela za pečjo. Tako se je ozrl Damjan in je vse pregledal in premislil z enim samim pogledom.

„Ona trpí, kakor ne bi smela, če bi bila pravica drugačna, nego je! Oče, ta suhi, motnooki, rdečenosi pijanec, ne vidi nič in ne misli nič, komaj na službo, nesrečnik! Mati je vajena trpljenja, morda ga še ne čuti več. Samo ona čuti, ves tovor je na njenih plečih, na teh slabih, otroških. In še smehlja se, otrok, nosi križ, da ji reže v ramo, pa se smehlja! Jaz pa bom preválil tvoj križ na svoja pleča, zato ker sem močan, in te bom odrešil!“

Ko je vse tako dognal in razčistil, je bil dobre volje, kakor po storjenem težkem delu. Štefka je kuhala čaj in tudi maslenega kruha je prinesla.

Damjan pa je razložil očetu vse natanko in po vrsti, odkod da je domá, kako služi kruh in kako da misli s poroko. Zdelo se mu je, da oče ne posluša tako, kakor je treba poslušati važne besede; nasmehnil se je časih s sladkim nasmeškom in je pokimal takrat, ko ni bilo čemu kimati. Nenadoma je vstal in je stopil v kuhinjo; ko se je povrnil, je bil rdeč v lica in je dišal po žganju.

„Odrešil jo bom!“ je pomislil Damjan in je pogledal temno. „Še tri tedne, pa jo odrešim... vsak dan trpljenja njenega bi bil greh na moji duši!“

„Ampak mudí se vama, hudó se vama mudí!“ se je nasmehnil oče; nasmehnil se je, nato pa je zavzdihnil: „Kakó bova zdaj, starca nadložna, od vseh zapuščena? Prazen bo dom... pust in prazen!“

Naslonil je glavo ob dlan, oči so se mu zalile s solzami.

Damjana je spreletelo kakor stud.

„Niso se iz srca, iz žganja so se izlile solzé... Še ne misli nanjo — od njenih skrbi bi živel in od njenih bridkosti, pa bi še jokal zraven!“

Tudi po materinih licih so tekle solzé, ampak obraz je ostal bled in miren, brez misli.

Damjanu je bilo, kakor da je leglo nekaj pustega in sivega v njegovo srce; vse veselje je ugasnilo. Ko se je poslovil, je bil hudo prestrašen in poln globokega usmiljenja.

„Eno samo uro — pa sem že komaj dihal, kakor da je bila kuga v zraku. Ona, svetnica, pa se še smehlja, nosi križ in se smehlja!“

Tisti večer je visoko vzknila njegova ljubezen in je prepredla s koreninami vse njegovo srce.

IV.

Štefka je ogrnila ruto in ga je spremila, ker je bil lep večer.

Na stopnicah, komaj da sta zazrla duri, se je privila k njemu in občutil je v grozi, da je vztrepetalo od tihega joka vse njeno drobno teló. Vzdignil jo je kakor otroka in ni mogel izpregovoriti besede.

„Zdaj si videl... daj mi roko, če ne prideš več!“

„Rad te imam, ker sem videl!“

Ona pa je bila resna ves tisti večer in tudi ob slovesu se ni nasmehnila; Damjanu se je zdelo, da govori z globljim glasom in bolj počasi.

„Ali verjameš na spomine?“ je vprašala nenadoma.

„Nobenim vražam ne verjamem!“

„Nič na vraže ne mislim; na tisti spomin mislim, ki se oglasi v srcu, kakor da je natihoma Bog sam izpregovoril... Nenadoma ugasne vse veselje, grozo občuti človek in zdí se očem, da vidijo v daljavo. Tako se mi je zgodilo, ko si stopil v izbo in je šinila senca preko tvojega čela... Spomin je bil.“

Damjana je zazeblo v srce — tudi on je občutil spomin...

„Strah me je zdaj same!“ je rekla Štefka. „Komaj da se poslovíš, se mi zdi, da ne bo nikoli resnica in da se nič več ne povrneš! Saj tri tedne ni dolgo, kakor ura bi minili, če bi spomina ne bilo in strahú. Tako pa mislim, da se bo nenadoma čas ustavil in da ne pride nikoli tista nedelja, da bo stala tam daleč, kakor svetla gora. Snoči ko sem dolgo mislila nate, se mi je zazdelo, da stojim kakor na križpotu: tam je čisto kratka pot, tam so trije tedni; belo hišo vidim, ki me izza kostanjev pozdravlja; ampak ne grem tja, temuč se napotim kakor po božji zapovedi na dolgo strmo pot, ki je samo trpljenje in ki nima konca...“

Damjan je molčal; njemu, močnemu, ki nikoli ni jokal, se je stisnilo grlo, da ni mogel izpregovoriti; in sam je bil jezen, da je molčal.

„Jaz pa vem, da si zdaj žalosten zaradi moje žalosti. Toda ne zameri: tako je polno srce, da solze kar same lijó... in da bi jih ne vjela, če bi jih v perišče lovila!“

Takrat pa se je sklonil Damjan k nji in ji je položil obedve težki roki na rame.

„Deklè, povedal sem ti, kako rad te imam! Tudi ti nič storil nisem, da bi ti bilo hudó zaradi mene. Žalostna si, ker ti je kanila ponevedoma žalost v srce, kakor kane zjutraj mesečina v izbo. Daj, da mine ta žalost, da ugasne hitro kakor mesečina zjutraj, otrok ti moj! Bolj kakor sebe te bom branil, bolj bom branil najino ljubezen! Ti pa se nič ne boj in nič ne misli, sméji se vsem spominom! Še tri tedne in nič več!“

Ko sta se poslovila pred durmi, je pogledala Štefka proti nebu, ki je bilo vse z zvezdami posuto, in je zavzdihnila:

„Čemu je potreba teh bridkostnih solzá... in teh hudih skrbí... in vsega strahú? Nebesa pa so samo ena!„

Tako sta se poslovila obadva žalostna in zaradi žalosti bolj priklenjena srce do srca, nego z vrvjo in železom.

V.

Ves zamišljen je bil Damjan, ko je stopil v svojo izbo in je prižgal svečo. Prišle so hude slutnje, kakor volkovi iz gozda.

„Ni dobro, če se ženi človek z žalostno mislijo, kakor ni dobro, če stopi v cerkev z grehi obložen. Njene besede niso bile, ki so me napravile bolnega; iz besede same se ne porodi bridkost. V meni je že bila, le vzbuditi jo je bilo treba!“

Tako je spoznal in razložil, pa se je prestrašil svojega spoznanja.

„Če je bila v meni bridkost, odkod je prišla, kdaj je vzknila in iz katere prsti? Od matere ni, nikoli nisem bil žalosten; če sem bil tepen, sem se smejal. Prvikrat sem jo občutil nocoj: iz ljubezni je porojena skrb in bridkost!“

In ko je to razložil, je bil žalosten še bolj in je globoko povetil glavo.

Skrb pa je rodovitna njiva; čez noč rodi spoznanje in učenost.

Sveča je gorela, Damjan je ležal na postelji, roke pod težko glavo, in je premišljeval.

»Kako pač, čemu pač? Tako sem živel petindvajset let, šel sem naprej, kakršen je bil vihar, nisem se ozrl nikamor in nikoli nisem klonil hrbta. Zdaj sem ugledal to svetnico, kakor da sem ugledal večno luč, pa sem omahnil!... Sam sem bil in sem veselo žvižgal; zdaj ko sva dva, me je strah!“

Komaj je tako zavzdihnil, je planil s postelje in je obstrmel pred groznim spoznanjem.

„Saj zato, ker sva dva, saj zato me je strah!“

Z dolgimi koraki je begal od duri do stene, da se je tresla izba. Krilil je z rokama, kakor da bi hotel prijeti tisto grozo, pogledati ji natanko v obraz, da bi jo spoznal dobrega ter jo s pestjo premagal.

„Zato ker sva dva!... Eden in še eden sta dva — tako ni več na svetu! Eden in še eden — je skrb; tako je na svetu! Prevdarimo, kar postavimo in obesimo vse, kamor sodi: čevlje pred duri, sukno na klin! Nič strahú; če so strahovi v hiši, jim moram pogledati v oči, da bom vedel, s kom imam opravila!“

Težko se je zvrnil na posteljo, položil je roke pod glavo in je namršil obrvi.

„Tukaj ste — pozdravljeni! Saj sem vas slutil, ko vas še nisem poznal!... Zase skrbeti — lahka skrb! Skrbeti za druge — sladka skrb! Kaj pravite, — v teh rokah da ni več toliko moči, da bi izkopal z njimi golimi krasni zaklad za tistega otroka nedolžnega, blagoslovljenega? Kje pa je tista sila, ki bo uklenila te roké, iz železa kovane?“

Še nadalje je premislil.

„Da bi, recimo, izgubil delo, Bog vedi zakaj... drugam! In če bi ga drugod ne bilo... če bi ga ne bilo drugod!“

Vse njegove misli so postale nenadoma kakor pred visokim zidom in niso mogle dalje. Zato so krenile na drugo stran.

„Kako je to? Kdo pa je to naredil?... Tukaj roké, dela vredne in željne, tukaj glava, mislim nastežaj odprta, tukaj srce, ljubezni polno... pa bi s tem vsem kar v jarek! Lahko bi se zgodilo, že se je zgodilo, sam sem videl — kdo je tako naredil?... Tam se vozijo k poroki, v mnogoštevilnih lepih

vozovih, sam sem jih videl, in ničesar jih ni skrb. Smejó se in nič ne mislijo. Ali jih je ustvaril Bog po svoji podobi, kakor nas, ali jih je ustvaril po drugačni? Drugačno življenje jim dal, drugačne misli in drugačne skrbi?... Zakaj mu je radost, ki je slaboten in čemeran, kar je meni bridkost, ki sem močan in vesel?... Ne záse ne dela, ne skrbi, in ne zanjo; pa se vózita obadva in ne skrbita nikamor; zase skrbim in zanjo, za obadva bi delal; pa me je strah; kdo je tako naredil?“

Premišljeval je dolgo; in ko je do konca premislil, je bil toliko žalosten, da so se mu zasolzile oči prvikrat v življenju.

VI.

V tistih časih je prihajal v deželo črn strah, groznejši od védomca, bolj željan krvi in mladega življenja. Prikazal se je na obzorju teman in silen kakor sodnji dan. Več strahú je šlo pred njim, več smrti za njim, nego ob kugi in lakoti.

Preveč so bili delavci nakopičili bogastva, zdaj je ležalo tam, nikomur v prid, in je trohnelo. Tistim, ki so ga nakopičili, je bilo prepovedano; tisti, ki jim ni bilo prepovedano, so ga imeli sami dovolj in preveč.

Bogastvo leži na kupih — kam z delavci? Na cesto z njimi. In na cesto se je izlila črna vojska.

To je bil védomec, ki se je bil prikazal na obzorju ter je legel, kri sesajoč, na vso deželo. Dolga je bila noč. Ko se je vzdignil napojén, je ležalo tam tisočero izsesanih trupel in nihče se ni zmenil zanje . . .

Tovarišev Damjanovih je bilo takrat in v tistem mestu natanko trideset tisoč. Tovarišev namreč, ki so spoznali najprej začudeni, nato prestrašeni, naposled besni, da ne samo nimajo premoženja, kakor ga nikoli niso imeli, temuč da tudi rôk nimajo. Po nerodnem načinu, kako so utikali roké v hlače, se jim je poznalo, da takega niso bili vajeni. Spočetka so se zbirali v dolge procesije, izprehajali so se po cestah, kjer so stale bogate hiše, in so kričali po delu in kruhu. Gosposki so dajali posla, drugim ljudem so bili v spotiko in nadlego. Nazadnje pa so se naveličali. Nekaj jih je bilo zaprtih, nekaj izgnanih, nekateri so bežali v daljne kraje, Bog se jih tam usmili! Največ pa jih je bilo, ki so oslabeledi od vsega hudega in niso mogli več na cesto. Od gladú pač niso pocepali, tako namreč, kakor je navada: v sedmih dneh; ampak so ljudjé na svetu, ki umirajo od gladú zeló počasi, po več let celó; to so trdne nature. . .

Damjanu je bilo, kakor da so ga udarili s kolom po glavi.

„Kako pač? Kakšna pravica je to?“

Mislil je namreč: delo si je prilastilo pravico do mene, kakor si jo prilasti stroj do kolesa in jermena; torej imam tudi jaz pravico do dela, — kaj pojde stroj brez jermena in koles?

Tudi koló se je ustavilo in jermen z njim; tvornice so se zaprle in črna vojska se je razkropila po ulicah.

Dolgo je mislil Damjan, pa ni mogel razumeti in dognati. Občutil je, da se je zgodilo nekaj strašnega in nadvse krivičnega, pa ni mogel pogledati krivici naravnost v obraz, da bi jo spoznal in ogorčil. Ni šel s procesijo, ki se je napotila na gosposke ceste, ker je bil truden od žalosti. Še bolj je bil truden od črnih, nerazmotanih slutenj, ki so težko tiščale na njegovo srce; zdelo se mu je, da je nenadoma poglédal v drug svet, ki ga prej nikoli ni videl.

„Čigav hlapec sem? Kdo je moj gospodar, da me lahko ubije, ne da bi ga tožili?“ . . .

Šel je po temni ulici z upognjeno glavo, zamišljen in mrk; srečalo ga je deklè, ki mu je pogledalo v obraz; Damjana je spreletelo, vztrepetal je in se je vzdramil. Kakor v kolobarju so se zavrtele njegove misli na čisto drugo pot. Tam kjer je stal, se je naslonil ob zid in ni videl drugih ljudi; v lica pa mu je bilo mráz.

„Kako bi ji povedal? Odrešenik, zdaj se me usmili, zdaj je ura, ko te prvikrat prosim!“

Ugledal jo je nenadoma, tako natanko jo je videl, kakor da bi stala pred njim. Oči je videl, ki je segla vanje neznana groza. In še besede ni izpregovoril, vse so bile zaklenjene v grlu; toda ugledala je njegov obraz in je prebledela sama.

Tako natanko jo je videl pred seboj, tako je občutil njeno grozo, da se je čudoma vzdramil, ko ga je nekdo sunil s komolcem. Neznani človek je bil, ki se je doteknil s prsti klobuka, zamrmral besedo ter šel hitro mimo.

S hitrimi koraki se je napotil Damjan proti domu.

„Ne bom ji povedal... jutri še ne... Čemu bi ji pravil? Morda me je Bog blagoslovil, morda se mi že jutri odpró vrata drugod; veliko je mesto in velik je svet... Ne bom ji povedal!“

Tako je sklenil v svoji ljubezni; njegovo srce pa je bilo do vrha polno žalosti.

VII.

Hodil je po mestu prvi dan, hodil je drugi dan in sedem dni. Sedmi dan pa se je naredilo, da je dobil hlapčevsko službo, ki se mu je zdela nekoč sramotna; povetil je glavo in je zahvalil Boga, kajti lačen je bil.

PO BITKI

J. VRBANIJA

Pozno na večer se je vračal domov, truden, poln sramú in bridkosti. Kakor se je zgodilo vselej, je postal na križpotu, dolgo stal in premišljeval; in kakor vselej, je široko zamahnil z roko.

„Ne pojdem... ne bom ji povedal te žalosti in sramote... umrla bi!“

Prvi dan je zamahnil lahkotno in je brez skrbi izpregovoril. Že drugi dan pa je pomislil: „Glej, čakala bo, ozirala se bo proti durim... do poznega večera bo čakala!“ Tretji dan pa ga je zbolelo v srcu in občutil je, da se je obremenil s težkim grehom. Naposled pa se je udaril s pestjo in je vzkliknil z ihtečim glasom, kakor otrok: „Pa kaj bi zdaj... kako bi zdaj povedal, ko je prepozno!“

Samota je ležala težko na njegovem srcu, težje od vsega zla in vse bridkosti. Globoko je občutil željo po izpovedi, tisto grenko, največje hrepenenje, kakor ga ni občutil prej nikoli. Bolj strašen je bil ta molk, nego bi bil strašen njen prebledeli obraz. In ko ni spal, je pomislil ves trepetajoč: „Bolj vroče so zdaj njene solzé, nego bi bile, ko bi klečal pred njo, da ji izpovem, kako me je udaril Bog!“ ...

„Zvečer pojdem!“ je rekel zjutraj. Zvečer se je premislil, prestrašil se je in zamahnil. „Zdaj sem truden, Bog sam vedi, kaj bi govoril, jokal bi morda celó!... Jutri rano stopim tja, hitro stopim, povem svojo besedo in pobegnem!“ ... Tudi rano ni šel in tudi ne opoldne.

Ko pa se je njegovo srce do dnà razbolelo, od žalosti in od kesanja, se je hitro priplazil v bližino, pogledal je proti oknu. Okno pa je bilo svetlo.

„Ne spí!“ je pomislil. In kakor vroč potok so se izlile solze iz srca, iz vse krvi. „Tam sedi čisto sama, še zmirom morda gleda proti durim. Bluzo ima še oblečeno, lasé še spletene, da bi me lepa sprejela...“

Ugledal je senco v oknu in se je umaknil v temò. Tam je čakal, dokler ni ugasnila luč. Tako je čakal sedem večerov.

Ko pa je ob osmem večeru pogledal proti oknu, je bilo zagrnjeno in temno.

Spreletel ga je strah, sam je čutil, kako ga je v lice zazeblo. Noga je stopila proti durim, brez zapovedi, kakor v sanjah; pred stopnjicami pa se je okrenil in se je vrnil v temò.

„Nič več ne čaka name!“ je rekel najpoprej.

„Ni se še vrnila!“ je rekel nato.

„Obolela je!“ je rekel naposled in je pritisnil obe pesti na senci.

Tako se mu je zdelo, da je stal in čakal do polnoči in čez; okno pa je bilo temno.

Opotekal se je proti domu kakor pijan, omahovaje in ropotaje je stopal po temnih lesenih stopnicah.

Ko je odprl duri, ga je udarilo od temena do nog in stal je okamenel.

Sveča je gorela na mizi; na stolu je sedela Štefka.

VIII.

Globoko upognjena je sedela, ovratnik ogrnjen, na glavi slamnik s črnim trakom, tako kakor je bila prišla; samo svečo je prižgala, zato da bi je ne bilo strah same in da bi jo videl, kadar pride.

Ko je stopil na prag, je takoj spoznal vse, kakor je bilo: čakala je nanj od zgodnjega večera, ko se je še dremotno svetlikalo v izbo; čakala je in se ni genila, roke na kolenih, glavo upognjeno; njene mirne oči pa so bile uprte proti durim tako naravnost, kakor so bile zdaj uprte nanj.

„Dolgo sem te čakala:“ je izpregovorila s tihim glasom; narahlo so se zgenile roke na kolenih. Oči so bile svetlejšje in večje.

Ko jo je videl pred seboj, plaho in ubogo, je občutil z vso boleščjo svoj težki greh in bilo mu je, da bi se zgrudil prednjo. Besede pa ni bilo, da bi jo izpregovoril.

Štefka je vstala in mu je strmela v obraz; tam je videla njegovo ljubezen in se je nasmehnila tako narahlo, da bi nihče drugi ne bil opazil, kakor njegova prestrašena ljubezen.

„Čemu nisi prišel?“

Glasnejši in mehkejši je bil njen glas.

Prijel jo je za rame in jo je posadil na stol; sam je sedel nji nasproti. Nenadoma je bil miren in ves strah je izginil.

„Zato nisem prišel, Štefka, ker sem te rad imel. To najprvo spoznaj in verjemi!“

„Verjamem ti!“ je rekla.

„Ker verjameš, vem, da me imaš rada. — Zdaj pa ti povem vse po vrsti, brez prikrivanja, pa nikar ne jokaj in ne bodi te strah... Zaprli so tvornico, vse so nas pognali na cesto, ne marajo več našega dela. Tako se je zgodilo pred tednom dni. Zdaj sem hlapec, služabnik živine. To je začetek ceste; kam drži, vidiš sama, saj so odprte tvoje oči! — Kako sva rekla? Čez tri tedne, sva rekla? Zdaj reciva čez leto dni... čez leto dni, reciva!... Tega, glej, ti nisem mogel povedati; kakor razbojnik sem stal pod tvojim oknom...“

Povedal je in se je mahoma začudil, da je bila vsa mirna, da ni zajokala, da še trenila ni z očesom. Celo nasmehnila se je; on pa je vztrepetal ob njenem smehljaju.

„Ali še veš. Damjan, kako sva govorila o spominih? Ti nisi verjel, jaz pa sem verjela in strah me je bilo... Čisto razložno je potrkal takrat spomin na moje srce; in tudi na tvoje je potrkal, zakaj

videla sem, kako si povetil glavo . . . Glej, vse, kakor je bilo naznanjeno, se je zgodilo! Že drugi večer te ni bilo več k meni, jaz pa se nisem čudila, da te ni bilo. Čakala sem te do polnoči, ko je bila ulica tiha in so bila vrata zaklenjena, pa sem vedela, da ne prideš. Tudi sem vedela, da me imaš rad. Ko te drugi večer ni bilo in tudi ne tretji večer in ko te ves teden ni bilo, pa sem se prestrašila in sem koprnela po tebi vsa bolna. Tako kakor si ti koprnel — oddaleč sem slišala tvoje ranjeno srce . . .“

Gledala mu je naravnost v obraz, njen glas je bil mehak in miren, Damjana pa je spreletelo kakor tiha, nepoznana groza.

„Kako pač . . . kako, Štefka? Saj nisi nič žalostna, saj te ni nič strah — kaj še solze ni vredno, še vzdih ne, da izpustiva roke, ko sva se držala že tako trdno? Trije tedni — korak je bil; dolgo leto, dolgo leto in še čez — trnjeva romarska pot . . . če se nanjo ozrem, se mi opotekajo noge in rajši zatisnem oči . . . Kar obadva, Štefka, zatisniva oči, zato, da bo prej minila ta trnjeva pot!“

Pogledala mu je v obraz; njena lica so bila čisto bleda, njene ustnice pa so se nasmehnile.

„Saj ne bo nikoli minila ta trnjeva pot!“

Planil je k nji, prijel jo je za obedve roke in jo je stisnil tako krepko, da je vstala.

„Kaj si zdaj rekla? Grešila si pred Bogom in pred menoj!“

Ko je vstala, svoje tenke roke v močnih njegovih, se je privila čisto blizu k njemu. In govorila je tako tiho, da so se njene ustnice komaj premikale in da je razumel samo strah njegov.

„Saj ni bil tebi poslan spomin, le meni je bil poslan . . . ne smeš me več imeti rad — zato sem te čakala, da ti povem!“

Izpustil je njene roke in je stal blede pred njo.

IX.

Dolgo sta molčala obadva; bilo je, kakor da raste bolešno spoznanje iz obojih src.

Štefka je povetila oči in je prišla za kljuko.

„Daj, da pojdem!“

Damjan je stopil pred duri.

„Ostani! Rad te imam in rekla si, da me imaš rada. Vse drugo, karkoli bo . . . vse drugo je krivica in midva sva nedolžna . . . Povedal sem ti; še ti povej, da bo potolaženo tvoje srce!“

„Daj, da pojdem!“

Že je bil strah v trepetu njenega glasú. Damjana je spreletelo in sam se je prestrašil.

„Zdaj ne smeš odtod! Ne smeš, dokler ne poveš! Samo bridkost je bila v mojem srcu, v tvojem pa je strah!“

Prijel jo je krepko z obema rokama, potisnil jo je na stol in je stopil prédnjo, velik in čokat; komaj je videl njeno bojazen, je bil močan in je zaupal v svojo moč. Sedela je tam, život upognjen, roké sklenjene v naročju; njen obraz, droben in bel, ni razodeval samo plahosti, tudi skrito grozo je razodeval.

„Razodeni!“ je rekel. „Zdaj govorim poslednji-krat, nato pa bom čakal do polnoči in do jutra, da izpregovoriš!“

Dolgo sta sedela; obadva sta gledala v tla in obema je bilo težko; od srca do srca je šla misel in zmirom bolj je bila žalostna . . .

Nenadoma je vzkliknila; premočan, predolgo pri- tajen v prsih se je izvil iz stisnjenega grla hripav glas.

„Ne smeš slišati! Ne smeš vedeti!“

Mirno jo je pogledal.

„Povej! Čakal bom . . . do polnoči, do jutra!“

Vztrepetala je kakor v hudem mrazu, ozrla se je nanj z velikimi očmi in ustnice so se nasmehnile tako čudno kakor na jok.

„Čisto blizu se k meni skloni, Damjan, zato da ti bom natihoma povedala . . . In komaj da boš slišal, Damjan, takoj pozabi in ne povej nikomur. Nató pa mi odpri duri in samo roko mi še daj!“

Sklonil se je globoko k nji, tako da ga je v lica zebel mraz njenih lic. Šepetala je tako tiho, da je komaj čutil dihanje iz njenih ust; besed ni razumel, razumel pa je grozo, kakor je bila.

„Oče moj, nesrečnik . . .“

Nato je razumel zgodbo nesrečnega pismonoša od začetka do konca in je globoko povetil glavo. Štefka je vstala.

„Bog se nas usmili; tebi, Damjan, pa vsi njegovi blagoslovi!“

Takrat jo je vzdignil kakor tisti večer, ko se je ustrašila spominov.

„Kaj misliš, ti otrok brez greha, da te bom zdaj pustil samo, ko je tvoja bridkost največja? Zdaj šele se je stočila kri iz tvojega v moje srce; in nobena vrv ne drži tako trdno kakor trpljenje! Zdaj šele si moja in na vekomaj te ne izpustim!“

Samo vzdignil jo je in samo te besede je rekel; ona pa je v plahih sanjah, v temnem, poluzavednem upanju čakala teh besed; kakor obsojenec, ki gre poslednjo pot, upa na oproščenje in na paradiž.

„Zdaj nič več solzá, Štefka, zdaj nič več bridkosti!“

Pogladil ji je lasé raz čelo, pobožal ji je lica.

„Drugi so grešili nad nama, midva nisva grešila! Kaj je drevo krivo, če ga zlomi vihar in kaj je list kriv, če ga odnese veter? Tako se je nama zgodilo. Pa če naju še hujše udari kazen božja, si bova pogledala iz obraza v obraz in se bova rada imela. In če bi navsezadnje obadva . . . če bi navse-

zadnje obadva, o Štefka, umrla od vse bridkosti — v oči bi si pogledala in bi se rada imela!“

Tako je govoril Damjan, kovač, ker je bilo njegovo srce polno usmiljenja.

X.

Z desnico jo je božal po mehkih laseh, v levici je držal njeno tenko desnico. Zatisnila je bila oči, globoko v lica so ležale njene dolge temne trepalnice; trudna je bila.

„Ali si še pri meni?“ je vprašala kakor v spanju.

„Na vekomaj; zaspil brez sanj!“

„Ne spim!“ je rekla tiho in ni odprla oči. „Samó rada bi še eno minuto, ali, če Bog dodelí, celó, dve minuti, da bi bilo tako . . . da nato pojdeva, kakor sva se srečala . . .“

„Greh so take besede, Štefka; na vekomaj te ne izpustim! Ko si prišla žalostna k meni, te imam rajši, nego sem te imel, ko si se še smehljala; bolj ljubi mati bolnega otroka, v trpljenju spozna ljubezen. Tudi tvoj križ bom vzela na svoja pleča, ki so krepkejša od tvojih!“

Vzdignila se je na komolcih in ga je pogledala z velikimi očmi.

„Moj križ? Ne izkušaj Bogá . . . na smrt bi se obsodil sam!“

„Če si obsojena, je treba, da se obsodim tudi jaz. Kamorkoli drži pot — roko v roki pojdeva! . . . Ne vstani, Štefka, še si odpočij, ker si trudna od žalosti! . . . Obedve roké mi daj — kako so mrzle te uboge roké! — zatisni oči in poslušaj! — Zdaj je bilo težko obema, tvoja bridkost se je v potoku prelila v moje srce. Ampak treba je, da si obriševa te solzé, da premisliva bistro vse do konca, ker kratek je čas. Ni pametno, da bi se jokala nad očetom in da bi mu očitala; pred Bogom bo izbrisal greh, pred ljudmi ga ne more, kakor se več ne vrne na jezik izgovorjena beseda. S solzami ne bova madeža izmila. Z vzdihovanjem ga ne bova odpihnili. Samo eno je!“

S širokim pogledom mu je strmela v obraz; v pogledu pa ni bilo upanja, strah je bil.

Za hip je Damjan umolknil in se je ozrl v tla. Nato je govoril počasi in tiho.

„Samo eno je! Treba je tistih tristo srebrnikov, treba jih je . . ., da rešiva očeta in povrneva zanj če jih izkopljeva iz tal. In ker jih je treba, jih bova dobila . . . kjerkoli . . . Še teden dni da je časa? Dosti časa je . . . ne bodo ga gnali in sodili, siromaka, grešnika!“

Vzdignila se je hitro in ga je objela okoli vratu.

„Ne, Damjan! Kar si zdaj govoril, misli, da nisi govoril! Tudi on, siromak, je rekel: kjerkoli, in je vzela . . . Ne take besede, Damjan, strah me je! . . . Glej, sam si razsodil: midva nisva kriva, midva nisva grešila . . . O Damjan, naj bo najin delež samo trpljenje, ni treba še krivde in greha!“

Damjan je osupnil.

„Bog se me usmili, Štefka: ne razumem te, ker te nečem razumeti! Ali ti ni zdaj segla v dušo misel, ki je smrten greh nad mojo ljubeznijo?“

V njenih očeh so bile solze.

„Rekel si: kjerkoli. Da bi rešil očeta grešnika in povrnil zanj — kjerkoli! Kar si rekel, je bil smrten greh nad najino ljubeznijo! Ko si izpregovoril, je potrkal spomin na moje srce; zato sem se prestrašila!“

„Nemirna si, vsa polna težkih sanj; teden dni trpljenja in bridkosti — dovolj je bilo zate! Zato vidiš strahove, ki jih bdeče oči ne vidijo, slišiš besede, ki jih nihče ni govoril. Štefka, vzdrami se, in drugače boš gledala!“

Prijel jo je za roko.

„Zdaj pojdiva; zatohel je vzduh v tej ozki izbi, na srce lega, tako da je boleost še večja. Zunaj pa je lep večer. Ko boš pogledala v nebo in boš videla zvezde, ti bo vse lahko in smejala se boš strahovom!“

Ona pa se ni nasmehnila; povesila je glavo in je šla radovoljna z njim.

XI.

Topli večerni vzduh jima je dahnil v lica in obadva sta globoko zavzdihnila. Tako jima je bilo, kakor da sta prišla iz cerkve, od spóvedí. Ulice so bile vse tihe in temne. Sivi oblak, ki je do poznega večera visel nad mestom, se je bil že razmaknil in jasno je sijalo nebo.

Počasi sta šla po ulici, s tihimi koraki, in držala sta se za roko; gledala sta v zvezde, ki so svetle plavale nad vso to veliko bridkostjo, in sta dolgo molčala.

Ko sta prišla do njenega doma, sta si pogledala v oči.

„Saj je lep večer,“ je rekla ona, „ob tem lepem večeru se posloviva. Tako bo za zmirom lep spomin zate in zame in s sladko mislijo bova gledala nekoč na ta lepi večer . . .“

„Res je lep večer,“ je rekel on, „in ob tem lepem večeru skleniva zvezo na vekomaj. Ni tvoj strah tako močan in je ni moči na svetu, da bi te izvila iz mojih rok! Zdaj je sklenjeno in zavezano — bodi kakorkoli!“

Pozvonil je ob vratih.

„Pojdi, Štefka, zatisni oči in zaspi v sladkem miru. Zakaj nič več ni skrbi in nič več bridkosti! Misli, da je bilo in da ničesar ni več; misli, da se ti je sanjalo o grozi in žalosti — pa si odprla oči in svetel dan se ti je zasmeljal v obraz!“

Težki koraki so drsali po veži, kakor da se je bližal v copatih debel človek. Čemerna hišnica je odklenila vrata; svečo je imela v roki, pozdravila je zlovoljno.

„Zdaj pojdi!“ je rekla Štefka.

Damjan ji je pogledal od blizu v obraz, v oči, in je videl do srca. Stopil je za njo v vežo, vrata so se zaklenila za njima.

„Dokler tako gledajo tvoje oči in dokler je tak tvoj obraz, te same ne pustim!“

Šel je z njo po stopnjicah, stopil je z njo v izbo.

Stopil je v izbo, stal je pred durmi osupel in osramočen, niti ni videl njenih prosečih, vse plahih oči.

Skoro prazna je bila izba; ena sama postelja je stala ob steni, ne mize ni bilo, ne stolov, ne ogledala in ne podob. Na postelji, zakopana v blazine, je ležala mati, drobna in zgrbljena, sam okostnik s topo strmečimi očmi. Na nizki klopici ob vzglavju je sedel oče; zaspane in zalite so bile njegove oči, ustnice so se držale na jok; očitno je bil pijan.

„Pojdi . . . ne zameri . . . roko mi še daj!“ je prosila Štefka.

Hipoma je vstal oče, ves obraz se mu je razjasnil.

„Damjan, moj zet, moj dragi! Saj sem vedel, da prideš, zmerom sem rekel — in glej, prišel si! Ná roko, ná desnico! Pravi tá nespametna Štefka — kaj bi z njo, otrok je pač! — pravi, da te nikoli več ne bo, da te je sram. Kaj, sram? Nesreče sram? Ne bil bi pošten človek in jaz bi ukazal: Damjan, ki nisi pošten človek, otroka mojega se ne dotikaj! Ampak natihem sem vedel, kdo da si! . . . Zakaj mi ne daš roke, ko ti jo ponujam?“

Kakor ukovan je stal Damjan, pogled srep, roke ob životu.

„Kaj ste storili?“ je vprašal. Teman in ukazovalen je bil njegov glas.

Oče se je umaknil za korak; nenadoma je bil ves majhen, plah, in je trepetal.

„Jaz nisem . . . jaz nisem . . . Kaj bi? . . . Božja volja je bila . . . božja roka me je udarila . . . Bog se usmili mojih grehov!“

Mrzle, drobne roke so se božajoč doteknile Damjanovih.

„Usmili se!“

Pogledal je s temnim očesom nanjo, ki je stala majhna in tenka pred njim; pogledal je na očeta, ki je trepetal ves sključen, kakor da bi se bal udarcev.

„Čemu usmiljenje, koga bi se usmilil?“ je izpregovoril Damjan tiho. „Božja stvar je usmiljenje,

BOLNIŠNICA USMILJENIH BRATOV V KANDIJI

ne moja! Sodnik nisem in nisem prišel sodit! Ampak rad te imam in moja stvar je, da te varujem vsega hudega . . . Teden dni si trpela, trpi še teden dni; drobna si, tvoje srce pa je močno; kadar ti bo hudo v tej grozi, zatisni oči in pomisli, kako lepo in blago nama bo nekoč!“

„Bojim se zate, tvoje velike ljubezni se bojim!“
Očetov obraz se je nenadoma razvedril.

„Tako se govori, Damjan, kakor si zdaj govoril! Kaj bi človek povešal glavo, če ga nesreča zadene? Kar je bilo, je bilo — pa veselo v prihodnost! . . . To pa tarna in joka in medli . . . kaj si je izmislila? Ná, ozri se po izbi — vse prazno! Kakor da so razbojniki prišli opolnoči! . . . Vse je prodala, vse odnesla, v trmoglavosti svoji . . . kdo bi kaj dal za tisto brkljarijo? Ne sebi ni pomagala, ne meni in nikomur ne, spati — spati pa moramo na tleh, kakor popotniki! Ali se to spodobi, vprašam te, Damjan? . . . Da bi vsaj dala kaj . . . ampak tišči tam, skrila je! . . . Kaj gledaš jezno, Damjan? Saj nič hudega ne rečem, saj nič ne očitam! Dober otrok je, Bog mi je priča, ni mu enakega na svetu!“

Damjan je zamahnil z roko, ni mu pogledal v obraz.

„Tako storite, kakor ona ukazuje . . . ne genite se iz hiše, potrpite . . . Čez teden dni pridem!“

„Saj sem vedel . . . o Damjan . . . zmerom sem vedel natihem, da si ti naša rešitev in naša pomoč!“

Damjan je ponudil Štefki obedve roki.

„Tako stori, Štefka, kakor sem rekel. Potrpi teden dni in ne daj, da bi te premagala bridkost!“

Okrenil se je hitro in je šel.

Štefka je stala s svetilko nad stopnicami in je gledala za njim, dokler ni stopil v vežo.

Ko mu je čemerna hišnica odpirala vrata, se je ozrla nanj s sovražnim pogledom.

„Službo je zapil, nato stole in omare, zdaj pa bo še hčer in svojo dušo.“

In je zaloputnila vrata za njim.

XII.

Komaj je Damjan stopil na ulico, je postal ter se ozrl, kakor da se je vzdramil iz globoke pijanosti.

„Človek krščanski — pa kam, kod? Rekel sem — premislil nič!“

Ves strah je planil v srce; upognil je hrbet, kakor da se je bila hiša zrušila nanj. V srdu in zaničevanju se je nasmehnil sam sebi.

„Obljubil sem veliko . . . res, lepo je obljubovati, posebno prijetno, kadar nič ne stane! O, zamahnem z dolgo roko, o, obljubim, kar vam je drago, kolikor vam je treba . . . in velik stojim pred vami, ves češčen, odrešenik, pomočnik, od samega Boga poslan . . . kanalja, fej!“

Šel je dalje, čisto v tuje kraje, hodil je tako hitro, da mu je bilo vroče.

„Lep tovor sem si naprtil, zares! Kaj nisem mogel zgrabiti tega otroka z obema rokama . . . pa stran, pa dalje . . . briga me svet in vse drugo! . . . Živela bi, saj sem močan . . . in devetkrat močnejši bi bil zanj! . . . Ampak ne . . . Damjan je plemenit človek, Damjan je vsemogočen človek, Damjan bo vse storil, vse lačne bo nasitil, vse žejne bo napojil, vse pijance bo vzdignil iz jarka . . . Kako? Bog vedi kako! Vreča cekinov od nebes, pa bo!“

Zlovoljen in žalosten je begal po ulicah; in ko se je ozrl, je bil daleč zunaj mesta, in na vzhodu, nad meglenimi holmi, se je svetlikala rana zora. Udaril se je s pestjo po čelu, zaklel je ter se je napotil proti domu . . .

Tako se je godilo v noči od sobote do nedelje.

Še bolj jasno je spoznal Damjan resnico, ko je prespal vse svoje nemirne misli in so se vrstile ob svetlem dnevu z vse drugačnim licem. Prej groza in bridkost, da je srce trpelo, v trpljenju komaj napol razumelo — zdaj očitna težka skrb. Črn in strašen je bil hrib od daleč — od blizu strme pečine, da se je ustavil korak že ob vznožju.

„Obljubil sem . . . po pravici in vesti sem obljubil . . . Da je prišel razcapan popotnik mimo in da jo je videl, pogledal ji v srce — tako bi ji bil obljubil, kakor sem storil jaz! . . . Resnico je govorila: na smrt sem se bil obsodil! Ampak obsodba je bila sklenjena in podpisana po pravici: pred ljudmi sem kriv — ne pred njo in ne pred Bogom!“

Tako je mislil v nedeljo.

V ponedeljek na večer pa se je sešel v krčmi s svojim tovarišem v nesreči, z enim izmed tistih tridesettisočerih. Razložil mu je svojo stvar.

„Tristo goldinarjev torej . . . samo tristo srebrnikov . . .“

Tovariš se je zasmejal naglas.

„Samo tristo torej? Nič več? Niti vinarja več?“

In se je smejal tako veselo, kakor da je bil slišal imenitno burko.

Damjan pa se je čudil.

„Kaj sem ti povedal kvanto? Ni stvar tako vesela . . . Ampak glej, zakaj bi jih ne dobil, teh tristo forintov? Svet je tako bogat . . . komaj trohica bi bila od tega bogastva, nikjer bi se ne poznalo, nihče bi ne opazil; jaz pa bi s to trohico rešil človeka in dušo!“

Tovariš se je naslonil s komolci na mizo.

„Če bi te ne poznal, Damjan, bi mislil, da si znorel . . . Ali si burke uganjal, Damjan, ali si resno govoril?“

„Ni mi do šale nocoj, že dolgo mi ni! Resno sem govoril, kakor še nikoli poprej!“

„Torej si vendarle znorel!“ je vzkliknil tovariš. „Povej to na cesti, kar si meni povedal, pa te bodo uklenili in gnali!“

Damjan ga je pogledal.

„Vendarle jih bom dobil, zato ker jih moram dobiti!“

Tudi tovariš je bil nenadoma ves resen in je dolgo molčal; nato se je ozrl na Damjana izpod čela, nezaupno in sumljivo, in je izpregovoril tišje.

„Če jih boš dobil, tistih tristo . . . ali veš, kako jih boš dobil, Damjan? Samo eno je . . . tudi jaz sem že mislil na tisto!“

Spogledala sta se in sta obadva povescila oči. Tisti večer nista več govorila besede in se nista videla nikoli več.

XIII.

Dnevi so prešli, kakor da jih je Damjan v eni sami kratki uri presanjal; in komaj se je vzdramil, je bila sobota, je napočil sodnji dan.

Zgodaj je vstal Damjan in je mislil tako mirno, kakor misli obsojenec ob jutru smrti.

„Saj je še daleč do večera, saj je še celih dolgih dvanajst ur!“

Prelep je bil dan, ulice in hiše so bile prazniško svetle, okna so mežikala v žarki luči.

Damjan ni šel delat, še domislil se ni na službo in na gospodarja; napotil se je nevedé v čisto drugo smer in je romal po ulicah. Čutil je pač globoko, da čaka v daljavi teman večer, kakor brezdnno, in da mora naravnost tja, da nobene druge poti ni. Toda obšla ga je čudna lahkomišelnost, ki mu je bila prej popolnoma neznana in ki je samo poslednji božji dar obsojencu.

„Saj je še dvanajst dolgih ur!“

Nikoli ni dan tako hitro minil; le blisnil je mimo, kakor da se je bil v visokem loku čudoma prevalil od vzhoda na zahod; komaj je Damjan pogledal proti nebu, je bil mrak.

V neznani ulici, v neznanem predmestju je stal Damjan.

„Zdaj je čas . . . Zdaj se je treba napraviti . . . da ne zamudim . . .“

Pa ni vedel ne kam, ne kod; samo to je vedel, da je treba hiteti. Ko je to pomislil in občutil, ga je spreletel mraz od hrbta do nog; zakaj nenadoma je bilo vse čisto blizu in jasno pred njim, nenadoma je stal pred brezdnom, da sam ni vedel kako.

„Tja je treba najpoprej!“ je izpregovoril naglas. „Za božjo voljo, kod sem hodil, kam sem mislil! . . . Ves teden nisem pogledal tja . . . in še nocoj, ob poslednji uri nisem pogledal . . . strah me je bilo, bojzljivca! Zafrečkal sem čas, zapravil po nepotrebnem, pijan sem bil, razbojnik!“

Hitel je po ulicah z dolgimi koraki, ves zasopljien; in noč je bila, svetilke so gorele, ko je dospel.

Blizu hiše, blizu svetlega okna se mu je korak ustavil; Damjan je obstrmel in se je zgrozil pred samim seboj.

„Čemú pa sem kolovratil kakor norec . . . čemu v ta kraj? Saj nisem še nič opravil . . . o Bog, odrešenik . . . ves teden sem prespal!“

Ozrl se je proti oknu in okno je bilo svetlo; kakor živo oko je gledalo nanj. Hitel je dalje, toda komaj je hitel sto korakov, je postal.

„Saj je treba najprej premisliti, kam! Ves dan sem spal, ves teden! Zdaj vsaj je treba . . . česa, prijatelj Damjan, česa je treba? . . . Zdi se mi, da sem pijan . . . od skrbi in bridkosti pijan!“

Ko je urno zavil ob oglu, se je zaletel s kolmolcem ob spodobno oblečenega človeka, ki se je hudo prestrašil. Tudi Damjan se je prestrašil; pogledal je spodobno oblečenemu človeku v obraz in je videl lepo svetlo brado in čiste oči.

„Kaj bi temu ne rekel?“ ga je spreletelo. „Kaj bi mu ne rekel, da rabim samo . . . in da bom plačal z močjo svojih rok . . .“

Izpregovoril je naglas.

„Gospod, ne zamerite mi nikar . . . jaz sem Damjan, kovač . . .“

Gospod se je doteknil roba svojega klobuka in je hitel dalje.

„Saj ni razumel!“ je pomislil Damjan. „Da je razumel, bi bil takoj . . . vraga bi bil, prav nič bi ne bil!“

Ves jezen je bil sam nase in sram ga je bilo.

„Takó zapravljam čas; na pravljice mislim, na bajke . . . na čudeže upam! . . . Morda bo celo sam sveti Krišpin, ali pa sveti Miklavž . . . o, in ura že bije! Ona morda zdaj . . . njeno okno je bilo svetlo, od daleč sem videl . . . morda zdaj napravlja večerjo, tudi vina je morda kupila za ta veseli večer . . . in lepo se je oblekla . . . tudi lasé je spletla tako, da bi se razveselil . . . O Bog, usmili se naju, usmili se grešnikov!“

Kakor je bil velik in močan, mu je bilo do joka. In je stopil v žganjarnico.

XIV.

V žganjarnici je bila gosta megla; iz nje so strmeli, kakor iz mračne daljave, topi, zapiti obrazi.

„Žganja mi dajte!“ je zaklical Damjan.

Vsi so se ozrli nanj.

„Pijan je!“ so rekli in se niso več zmenili zanj, ki je stal ob zidu in pil iz zelene steklenice.

Kadar je okusil Damjan žganje iz prijaznosti do tovariša, ga je v veži pljunil iz ust. Tisti večer

pa ga je božalo po grlu kakor sladek plamen in svetle misli so kipele iz plamena.

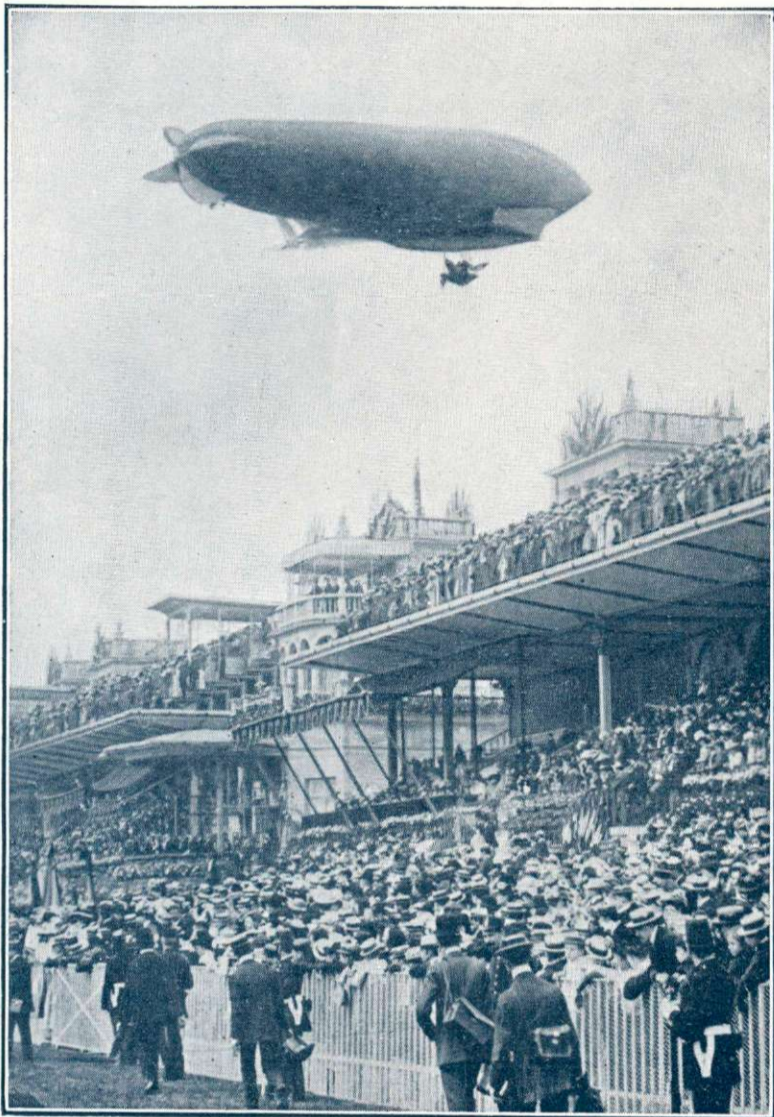
„Žganja še!“ je vzkliknil.

Z nezaupnim očesom ga je pogledal krčmar in mu je prinesel žganja; čisto od blizu mu je presodil obraz.

„Saj si bolan!“ je rekel krčmar.

Zakaj Damjanova lica so bila bleda in njegove oči so sijale.

„Brigaj se zase in za svoje zdravje!“ je odgovoril Damjan osorno. Nihče ga ni vprašal več in nihče ogovoril, kajti Damjan je bil visok in plečat.

FRANCOSKI VOJNI ZRAKOPLOV „PATRIE“ SE DVIGA NAD DIRKALIŠČEM V PARIZU

Kakor prvo, tako je izpraznil drugo steklenico.

„Zdaj je že prepozno!“ je premišljeval in je gledal v meglò. „Zdaj sem že pijan; zdaj ne morem ne k nji in nikamor ne morem. Vse je izpolnjeno zdaj, vse končano... kakor da sem bil mrtvorojen... Tudi v službo ne pojdem več... ne maram tistega hlapčevskega dela... kaj bi zdaj tam?... Ne maknem se več, ne ganem; naj se dovrši stvar kar tukaj... brez ceremonij... Žganja še, ti leni krčmar!“

Krčmar je postavil žganje predenj in je zmajal z glavo.

„Kaj je pač storil, kóga je zadavil?“ je pomislil. „Čokat je in močan, krvi pa nima na rokavu!“

„Kaj je pač storil?“ so pomislili gostje, v grehu domujoči.

Ko je izpil Damjan tretjo steklenico, mu je zdrknula na tla in tudi sam je omahnil. Opotekel se je proti durim in je stopil na cesto. Tam je bila lepa noč.

„Joj meni!“ je vzkliknil in se je udaril z dlanmi po sencih. „Kaj ni že polnoč? Ubil sem človeka, dušo ubil! Joj meni, ljudje božji, joj meni!“

Par ljudi je postalo na ulici. Voz je pridrdral mimo, voznik je kričal.

„Spóti, pijanec, krava, spóti!“

Damjan se je mukoma vzdramil in se je ozrl z motnimi očmi.

„Saj sem na ulici, pa kričim kakor... Bog mi pomózi, upijanil sem se ta sveti večer!... Ona stoji ob oknu, posluša korake, čaka name in velika je njena vera... o Bog!“

V črno suknjo zavil, suhljät in plah, je hitel mimo gosposki človek; izpod klobuka se je ozrl na Damjana in se je hitro umaknil s tlaka na cesto.

Z dolgim korakom je stopil Damjan k njemu, prijel ga je za suknjo na prsih in je šepetal izza stisnjenih zob:

„Samo tristo, gospod... samo tristo... čez mesec dni, ali kaj, povrnem po vesti... vse do vinarja... samo tristo, gospod!“

Človek v črni obleki se je tresel, molčal je najprej, nato pa je vzkričnil, da se je razleglo po ulici:

„Pomagajte!“

Damjanu je bušila v lica vroča kri.

„Čemu kričiš, razbojnik? Ná!“

S težko pestjó ga je udaril po čelu.

„Pomagajte!“

Zbrala se je črna gruča, na tla so vrgli Damjana in so ga uklenili...

XV.

Kdo izmed vas bi napisal, kdo bi povedal, kar se je godilo še nadalje? Iz srda in iz srca se vzdignejo pripovedovalcu solzé, in jezik molčí...

Stal je tam Damjan, močan in velik, stal je tam hudodelec. S temnimi obrazi so gledali nanj: glejte razbojnika! On pa, kakor je bil uklenjen, ni govoril, tudi klel ni in celó ne jokal.

„Čemú si storil?“

Damjan je molčal. Bog védi, kaj je bilo v njegovih mislih; v daljno daljavo so gledale njegove oči.

Tri dni so ga izpraševali; tri dni je bil med sodniki in sovražniki.

„Čemu si storil?“

Damjan pa je molčal do sodbe in je povесil glavo, ko je slišal strašno besedo . . .

En sam obraz je bil izmed vseh, droban in bel, poln bridkosti in poln ljubezni, ki se je svetil kakor božji smehljaj do njegovih oči. In Damjan ga je videl.

* * *

Tako se je dovršilo; ne dalje! — Kdo bi štel trupla, ki počivajo pod zemljo, drugo na drugem? Objeti nekateri, ustna na ustnih, drugi pest ob pesti? Samo enkrat zamahne življenje — črna vojska na tleh . . . Pa bi se jokal človek ob samotnem grobu? — Pepel na vaše gomile in bratovska misel!

* * *

To zgodbo, kakor se je vršila, sem povedal prijatelju. Tistemu prijatelju, ki ni videl ne pustih ulic, ne jetičnih obrazov in ki je gledal v življenje veselo mežikajoč, kakor v vzhajajoče solnce.

Začudil se je in je rekel:

„Počemu . . . počemu si mi povedal to zgodbo? V drugih tvojih, tako bridkostnih in težkih, je bila vsaj ravnocestna logika — zapisal si prvo besedo, pa zadnja ni mogla biti drugačna! Ampak . . . zdaj si mi pokazal dvoje lepih ljudi, življenja vrednih; pa zamahneš dvakrat, dvoje naključij pozoveš in obadva se zgrudita v črno smrt.“

Tudi meni je bilo hudó pri srcu, ko je tako govoril.

„Povedal sem ti, kakor se je vršilo. Zato sem ti povedal, ker se je vršilo po naključju! Iskra plane iz plamena — kdaj? Kaplja kane iz oblaka — čemu? Daj, zagrni tisto temno ozadje protinaturne in brezbožne krivice — pa ne bo več naključij! Odpihni oblak, pa ne bo več dežja, pogasi ogenj, pa isker ne bo nič več!“

Sam sem bil žalosten; tako sem šel na Štefkin grob, da bi videl tisti ponižni leseni križ, ki oznanja njen spomin.

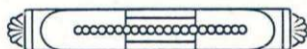
Mehke valčke . . .

Zložil G. Koritnik.

Mehke valčke godba svira
ples razkošni god slavi,
polna sladkega nemira
reka pred menoj šumi.

Tiho sanjajo aleje,
kot umrle bi nocoj,
vetrič diha skozi veje —
ti pa romaš sam s seboj?

Jaz pa romam sam po tujem.
kjer nihče me ne pozna,
o ljubezni premišlujem,
o ljubezni brez srca . . .

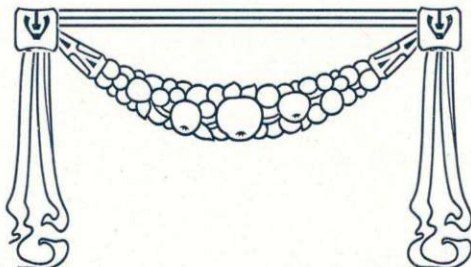

Ne šumijo . . .

Zložil Vek. Remec.

Ne šumijo smreke več ob poti,
v kôžuh bel jih sneg je vse zavel,
kakor ptice žalostne peroti
veje stezajo v megleni dan.

V duši je umrla vsaka želja,
komaj da še upam v lepše dni;
v srcu žalosti ni, ne veselja,
samo hladen mrak še v njem leži.

Biline.

Spisal L. Lenard.

To starina, to i djejanje,
Sinjemu morju na utješenje,
bistrim rekam slava do morja;
starim ljudjam na poslušanje,
a dobrim molodcam na perenimanje,
veselim molodcam na potješenje.

Iz biline o Duku Stepanoviču.

Ze v prvi mladosti so vzbudile ruske biline moje zanimanje, ko sem kot šolarček prvič čital v „Vrtcu“ pripovedko o ruskem junaku Iliji Muromcu in o njegovih činih. Pozneje sem se pri raznih prilikah in neprilikah rad pečal s proizvodi ruskega junaškega pesništva, o katerem hočem zdaj Slovincem podati kratko sliko. Razume se, da ne mislim napisati učene razprave, ampak hočem samo obvestiti Slovence o tem, doslej še tako malo znanem delu slovanskega narodnega pesništva, ki se lahko meri z junaškim pesništvom vsacega naroda in se tako odlikuje po globokosti svoje misli in bujnosti domišljije.

Ruska „bilina“ odgrinja pred evropskim čitateljem čisto nov, nepoznan svet. Pred našim duhom nastopajo junaki, kakršnih ne pozna niti grška rapsodija niti srbska junaška pesem, nič nimajo skupnega niti z nemškimi Nibelungi in še manj z vitezi starofrancoske chanson du gest ali španske romance. To je svet zase, svet, ki leži med Evropo in Indijo.

Včasih se nam zdé ti junaki tako domači, kot bi jih že videli prej v naši vasi, a naenkrat zabuči in završi okrog nas in izpremené se v grozne prirodne sile ali pa se nam kot prašek razgubé med prsti.

Globoka filozofija, ki se skriva včasih pod najbolj preprosto, otročje naivno slovstveno obliko, in neizmerno bujna domišljija se mi zdita najbolj značilni črti ruske biline. Kako globoka misel se na primer razodeva v bilini o najstarejšem ruskem junaku Svetogoru, ki išče težišča zemlje, da bi zemljo zanj privezal, ter jo pripel k solncu, a se mora umakniti pred preprostim kmečkim sinom, ki ima pri sebi pest prsti iz svoje rodne zemlje! Kakšna prikazen je „stari kozak“ Ilija Muromec, ki je trideset let „sedé sedel“, dokler ga na božje povelje popoten berač ne ozdravi njegove hromosti, in potem gre Ilija in potuje v sveti Kijev in dela med potjo čudeže junaštva, pobija pošasti in osvoboja zatirani svoj narod! Jaz mislim, da si je nemogoče misliti lepše alegorije ruskega naroda, kakor si jo je ustvaril ta narod sam v svojem tipičnem junaku Iliji Muromcu.

Biline so posamezne pesmi ruskega narodnega eposa, ki ga nimamo več ohranjenega v celoti —

če je sploh kdaj bil cel, je tudi še vprašanje — ampak imamo samo posamezne epične pesmi, ki pripovedujejo posamezne dogodke iz življenja tega ali onega junaka.

Vseh doslej znanih bilin imamo do 400. Čudno je to, da se niso ohranile tam, kjer so najbrže nastale in kjer je bilo nekdanje in je deloma še sedaj središče ruskega narodnega življenja in mišljenja — na Ukrajini in v srednji Rusiji, ampak v najbolj oddaljenih in skritih mestih ruskega cesarstva — na Sibiriji in na najskrajnejših severnih točkah evropske Rusije, v arhangelški in olonski guberniji. Izmed teh 400 bilin se jih je namreč našlo: v moskovski guberniji 3, v nižjegorodski 6, v saratovski 10, v simbirski 22, v Sibiriji 24, v arhangelški guberniji 34, v olonski 300.

Poleg tega ima še vsaka bilina mnogo inačic, tako da je zbirka ruskih bilin jako obširna, zlasti nekatere biline so precej dolge, skoraj knjižica zase.

„Biline“ se imenujejo velikoruske epične narodne pesmi zato, ker opevajo to, kar je bilo. „Bilina“ pomeni torej toliko, kot povest o „bilem“. Ljudstvo jih imenuje tudi „starine“, to je „povesti o starem“, ali pa tudi samo „pesmi“. K bilinam se ne šteje najstarejši pomnik ruskega narodnega slovstva, takozvano „Slovo o Polku Igorjevem“, ki opisuje pohod novgorod-severskega kneza Igorja Svjatoslaviča na Plavce, razbitje ruskega polka, vjetje knezovo in beg. Sicer se pa tudi dvigujejo pomisleki proti pristnosti tega pomnika.

Ruske biline se dajo razdeliti na nekaj grup ali ciklov, namreč: 1. Najstarejši cikel sega do kijevske dōbe in pripoveduje o „najstarejših“ polmističnih junakih, 2. kijevski ali Vladimirjev cikel, 3. novgorodski cikel, 4. moskovsko-petrovski, 5. kozaški cikel.

Navadno pa imenujemo „biline“, samo one ruske junaške pesmi, ki so še starejše od tatarskega napada, torej ki segajo do polovice XII. stoletja. To je najstarejši kijevski in novgorodski cikel. Izven kijevskega in novgorodskega cikla je samo ena junaška pesem, ki je še starejša od tatarskega napada, namreč bilina o Surovcu-Suzdaljcu, ki je bil rojen v Suzdalju in je trgoval po Surovskemu ali Azovskemu morju. Toda ta bilina, ki opisuje boj Surovca-Suzdaljca s tatarskim carjem Kumbalom ali Kurbanom Kurbanovičem, nima v slovstvenem oziru nobenega posebnega pomena.

Ko so Tatarji l. 1242. podjarmili rusko državo in uničili staro stolno mesto Kijev, je pod težkim pritiskom tatarskega jarma utihnila ruska narodna pesem za dolgo vrsto let. Iz tega časa nam je ostalo samo nekaj slabih poizkusov brez skupne vezi, tako-zvane „knežje“ pesmi. Toda ker jih je tako malo in ker nimajo nobene skupne vezi, ne morejo tvoriti lastnega cikla, po vsebini in po obliki pa ne vzbujajo nobenega posebnega zanimanja.

Šele sredi XVI. stoletja, ko je na veliko-ruskih zemljah odnehal tatarski pritisk, je našlo rusko narodno pesništvo spet svojega junaka v postavi Ivana Groznega (1533—1584), ki je vkljub vsem svojim napakam s svojim razumom in s silo svojega značaja daleč nadkriljeval svoje vrstnike. Toda dogodki, katere opevajo te pesmi, imajo, kakor tudi ž njimi v zvezi stoječe „kozaške biline“, svojo vzporednico tudi še v zgodovinski povesti. Torej jih lahko imenujemo tudi „zgodovinske pesmi“. Po duhu in po obliki se te pesmi močno razlikujejo od poprejšnjih ali od staroruskih — kijevskih in novgorodskih — pesmi. Staroruske biline (biline v strogem pomenu) tečejo veličastno in mirno, večkrat se zlivajo jako široko in ljubijo večkratno ponavljanje; slike, ki nam jih stavijo pred oči, so fantastične, večkrat še mitološke. Moskovsko-kozaške biline ali „zgodovinske pesmi“ ljubijo kratko, jedrnato besedo in dramatično slikanje.

Tu mislim opisati samo staroruske biline dokijevskega, kijevskega in novgorodskega cikla.

Z bilinami se je pečala cela vrsta najboljših ruskih jezikoslovcev in zgodovinarjev in nastala je o njih obširna literatura. Razlagali so jih zlasti po dveh metodah: zgodovinski in primerjevalni. Zgodovinska metoda je primerjala biline z najstarejšimi zgodovinskimi poročili, zlasti z opazkami o starih ruskih letopisih, ter jih hotela na ta način pojasniti, primerjalna pa primerja biline z družimi, zlasti z mitološkimi poročili in z navadno poezijo drugih narodov. V resnici torej pravzaprav nista dve metodi, ampak samo dva načina primerjanja. Po tej poti so se ustvarili štirje načini razlaganja bilin: 1. zgodovinska, 2. bajeslovna, 3. teorija izposojevanja in 4. mešana teorija, ki ima zdaj največ pristašev.

Prva teorija uči, da so junaki ruskih bilin resnične, zgodovinske osebe, ki so res nekdanj živele in delale podobne reči, samo da se je pozneje v teku stoletij v ustih naroda in pod vplivom nebrzdane prostonarodne domišljije marsikaj pomešalo, pretiravalo, izmišljenega dodalo, obleklo vse v resne alegorične slike itd.

Pristaši druge teorije trde, da predstavljajo junaki staroruske biline poosebljenje prirodnih sil, ki jih je človeštvo včasih oboževalo in si jih razlagalo po svoje.

Pristaši tretje teorije menijo, da so biline po svoji vsebini izposojene od sosednih narodov ali pa je snov vzeta iz Svetega pisma.

Toda zdaj prevladuje četrto mnenje, ki pravi, da se biline ne dajo razložiti po enem kopitu, ampak da je treba zato jako mnogo načinov. V njih je nekaj res bajeslovnih potez, poosebljenje prirodnih sil in moči, kakor si jih je nekoč predstavljal človek iz nizkega obzorja svojega prirodnega življenja. Najdejo se tudi zgodovinske črte, zlasti poznejše biline so bolj ali manj zgodovinske pripovedke. Včasih je tudi kakšna poteza ali dogodek izposojen od sosednih narodov, zlasti od Vzhoda, ali pa tudi iz Sve-

ŠVEDSKI KRALJ OSKAR II. S PESNIŠKIM VENCEM

tega pisma. Radi tega je posamezne biline jako težko razložiti, kajti v njih se križa toliko načinov in nastale so po tako različnih potih, da je treba študirati vsako posebej in vsako bilino razdeliti na razne izvore.

Ni dvoma, da se nahajajo biline ali vsaj mesta v nekaterih bilinah, ki segajo še v prazgodovino, to je v predkijevsko dōbo ruskega naroda. Splošno pa velja načelo, da prihaja pripovedovanje bilin iz dōbe staroruske države; biline so se pričele razvijati z osnovanjem mogočne ruske države v Kijevu, to je v X., XI. in XII. stoletju. Najstarejše ruske biline, namreč predkijevske, kijevske in novgorodske, so bile po svoji vsebini zaključene v začetku XIV. stoletja.

Večinoma se strinjajo učenjaki v tem, da so biline doma na južnem Ruskem, kjer so se razvijale in pele do prihoda Tatarjev. Po grozilih tatarskih pogromih je pa na južnem in na srednjem Ruskem za dolgo vrsto let popolnoma utihnila narodna poezija, ko so se pa Rusi čez 300 let zopet osvobodili tatarskega jarma, je oživela tudi narodna pesem.

Slednjič še nekaj o meri, v kateri so napisane biline. Dolgo časa ni bilo mogoče najti določenega pesniškega metra. Prvi zbiratelj Kirša Danilov ni ločil verzov, ampak je pisal vrste nepretrgoma naprej; v tiskani izdaji so se sicer ločile vrste druga od druge, toda naredilo se je več napak. Vsled tega ni bilo mogoče določiti pesniškega metra. Šele ko je Hilferding v donski guberniji iz ust narodnih pevcev slišal biline in si jih je dal peti, se mu je tudi posrečilo določiti za trdno njihovo pesniško mero.

Podlaga vsakega verza je bil v začetku trohej, navadno je imel eden verz 4, 5 ali 6 trohejev, poslednjemu se je dodal še kratki zlog, da je postal daktil, n. pr.:

V stólnom / bilö / gōrö/djē vö / Kijëvjë.

Narodni pevec biline se drži dosti strogo te mere. Toda včasih se delajo izjeme. Prva taka izjema je, da se včasih na koncu verza, da bi se misel bolj krepko povedala, dodá še en dolg zlog, na katerem se čuje polunaglas. Tako na primer v sledečem ironičnem vzkliku junakinje Mikuline:

Jā-tö / dümä/lā, kō/māri/kī pō/kūsi vāj/üt
ān tö / rūski/jë bö/gāti/rī pošč/ōlkivā jüt!

Iz kolikorkoli trohejev obstoji verz, vedno se slišijo v njem trije močni naglasi, katerih zadnji pade vedno na dolgi naglašeni zlog poslednjega troheja, n. pr.:

V stólnom bilo górodje vo Kíjevje,
da u láskavago knjázja u Vladímirja
bilo pirovānije počésten pir,
ná mnogih knjazéj, na bójarov.

To pravilo je zlasti važno v neredkih slučajih, ko stoji koncem verza beseda, ki ima v prozi svoj naglas, različen od naglasa v verzu. Tako se na primer čita: „Vo čistóm pōljě“, „ni odnōj ptičkī“, ne pa, kakor v navadni rabi „vo čistom pólje“, „ni odnōj ptičkī“.

Velikokrat se je pa pri narodnem pevcu ruske biline prvotna pesniška mera izgubila, ali bolje rečeno, razvezala. Glavno pravilo, ki se mora vedno izpolnjevati, je, da ima vsak verz tri globoke udarce ali naglase, drugače se je pa trohej razvezal čisto v daktile ali v anapeste. Toda nikdar ne smeta slediti dva naglasa zaporedoma, ampak med njima mora vedno biti vsaj eden kratek zlog. Na takem narodnem metru je osnoval n. pr. Lermontov svojo znano pesem „Pesen pro carja Ivana Vasiljeviča, molodago opričnika: udalago kupca Kalašnikova.“

N. pr.:

Zakatílosja krasnoje sólniško,
zkatílos za góruški visókija,
za morjá globókija širókija,
razsaždáliš časti zvezdi po svjetbý nebu.

(Dalje.)

Romanca.

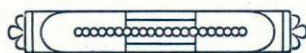
Zložil Tonej Jelenič.

Noč in dan žvižgal
sokol v podolju,
zvesta kraljica
prepevala v polju —
bógme, prepevala v polju.

Detelja komaj
cvet razprostrla,
v duši sokolu
ljubezen umrla —
bógme, ljubezen umrla.

Detelja rdeča
ni še odcvela,
križ je mrliški
kraljica objela —
bógme, kraljica objela.

Niso zvonili,
niso molili,
sokol je žvižgal
na mladi gomili —
bógme, na mladi gomili...

Književnost.

Malo življenje. Spisal dr. Fr. Detela. „Ljudske knjižnice“ 4. zvezek. Založila „Katoliška Bukvarna“ v Ljubljani. — Ravno ko začnemo „Dom in Svet“ priobčevati Detelovo najnovejšo povest, pa je izšla v novi izdaji povest istega pisatelja, ki je prvič pokazala njegov pisateljski dar v vsej kreposti in vrlini. Petindvajset let leži med „Malim življenjem“ in med „Rodoljubjem na deželi“. Zato je pa tem zanimivejše, primerjati ti dve povesti, ker v nji je dr. Detela položil bogat zaklad bistrega opazovanja, prijetne satire in ljubeznivega sočuvstva.

„Malo življenje“ se nam zdi za naš čas kakor nanovo izkopen, dolgo pogrešan literaren program. Berite „Malo življenje“ in povejte, če nismo ravno nekaj takega že deset let pogrešali? Od nebes do pekla, od salona do beznice smo srečno vse preiskali, a nikjer nismo bili doma. Po tuji deželi smo hodili, sami sebi se smilimo, in ko čitamo Detelovo povest, nam je, kakor bi se vrnili iz tujine zopet pod ljubi domači krov. In kaj je to, kar nam tako omili Detelovo povest?

Z veseljem tu srečujemo zopet ljudi, kakršni so v resnici naši ljudje. Pisatelj jih ni pognal skozi retorto in jim s kemičnimi sredstvi pregnal vso konkretnost, da bi prišli na dan kot lahke, meglene sence. Pobral je kmečkega fanta in mu ni imputiral ibsenizma, dekadentizma in drugih stvari, h katerim nima nobenega naravnega nagnjenja. Kmečko dekle je tu, miho in prisrčno, pa ne ve ničesar o histeriji in o impresionističnih halucinacijah. In mi z začudenjem zopet vidimo, da so ti ljudje iz mesa in krvi v svoji odkriti in preprosti poštenosti lepši in ljubeznivejši, kakor pa oni poosebljeni psihološki problemi, ki nas silijo, da se vglabljammo v njihovo bolešno umetno konstruirano razpoloženje. Iz domnevanega življenja smo prestavljeni zopet v resnično življenje z njegovo radostjo in boleščjo, ki nam gre do srca naravnost in neposredno.

Detela je literaren demokrat, ki se ne povzdiguje nad žrtve svojega peresa, ampak stoji med njimi kot brat med brati in sestrami. Moderna gleda z viška doli nad življenje in ga analizira kakor nekaj, kar je treba prej prikrojiti in preparirati, preden se vzame v roko. Svoje tendence in predsodke nese v življenje materialistični naturalist ravno tako kot moderni dekadent in sili človeštvo, da mora z njegovega stališča soditi življenje. Detela pa pusti svoje junake de-

lati in govoriti, kakor jih je Bog ustvaril, in jih ne sili, da bi se podvrgli gospodovalni tendenci, ki bi jim zavijala oči, da bi gledali, česar ne vidijo, in da bi morali govoriti, česar ne čutijo oni, ampak gospod pisatelj, ki jim je tako ukazal, ker se neče ponižati do njih. Detela ljubi te svoje preproste rojake, gre mednje in s sočuvstvom posluša utripanje njihovega srca. Od njih se uči govora in dovtipa, se zamisli v njihove nazore, in kar je po bistrem spoznanju nabral, to združi z umetniško roko v celotno sliko, ki ne kazi obraza prirodnemu originalu.

Ravno zato pa stoji Detela tudi na nravni višini, ki nam ga mora še posebno priljubiti. Segel je v življenje in je videl, da je zdravo in neizprieno ljudstvo tudi nravno, polno nežnosti in rahločutnosti v svojih srčnih zadevah. Kako lepo je Detela opisal ljubezen,

kako nežno in vendar tako mogočno! To so akordi, ki zvené v dušo, ki ganejo srce in ga ne ranijo. Težka tragika krivde leži nad povestjo, roka umetnikova pa jo vodi z mirno gotovostjo do harmoničnega konca.

In še nekaj: Kar dr. Detela napiše, to je dozorelo.

Redkokdaj more slovenska kritika kaj takega konstatirati, kajti pri nas se piše — rekel bi — iz rok v usta — sproti se proizvaja

in tiska, in tako zagleda beli dan marsikatero slabotno dete, ki boleha na prezgodnjem rojstvu. To je usodna napaka naše beletristike, in velik del krivde zadene to našo posebnost, da se nam leposlovje razvija skoro samo v periodičnih izdanjih, ki so velika izkušnja za brzopisne pisatelje, da sproti predejo svoje niti od meseca do meseca. In zato se marsikatera nit utrga ali izgubi, koncepcija postane neenotna, razdelitev tvarine se ne dá regulirati, ker začetek ne sluti konca. Treba je, da tudi to sami sebi povemo. Detela je izjema: On ima tisto neprecenljivo pisateljsko lastnost, da ne zaupa v vsemogočnost in nezmotljivost svoje trenutne inspiracije, ampak tehta, misli, popravlja in dovršuje. Zato je pa dovršeno in zrelo, kar pride izpod njegovega peresa, in čitatelj čuti slast neke estetične gotovosti, ker ne plava s pisateljem po nejasnih meglah, nevedoč, ali dospe kam ali bo padel z oblakov. Vsak stavek je na svojem mestu in zadene, vsaka beseda ima svojo vsebino. Zato imamo od dr. Detele manj, a kar je, je vse dobro in bo trajalo.

In še ene stvari ne pozabimo: Detelovega humorja! Satira ima precejšnje mesto v novejši slovenski lite-

ŠVEDSKI KRALJ GUSTAV V.

ŠVEDSKA KRALJICA VIKTORIJA

raturi, a vendar je v tej satiri malo humorja. Sarkazem, ki podira, trga in grize, nas ravnotako malo zadovoljuje, kakor bolešno, eterično, slabotno nasmihanje in skrivnostno lascivno namigavanje. Detela ljubi tisti dovtip, ki se kar ukreše in posveti, da se ti zabliskne pred očmi in da se zasmeješ s tistim zdravim smehom, ki odvali kamen od srca in prežene oblake s čela.

Dobro je imeti takega pisatelja!

Dr. Evgen Lampe.

A. Aškerc: **Jadranski biseri.** Balade in romance slovenskih morskih ribičev. Str. 154. — Plodovit pa je Aškerc in tudi priden! To se pravi: Njegova plodovitost je sad njegove pridnosti. On ne čaka pesniške inspiracije — ti časi so mu tudi že odveneli — ampak si je sam išče s tako vztrajnostjo, da se mu Muza ne more popolnoma ogniti in ga mora vsaj postrani pogledati. In on gre in napiše knjigo pesmi. Dobil je v tem neko posebno ročnost, da dela v množinah, ki so sicer neobičajne, in tudi tržišče za njegove izdelke mu je zvesto.

„Jadranski biseri“ so pridno nabrani in prijetno nas je iznenadilo, da to knjigo lahko mirno priporočamo zaradi vsebine. Marsikaj se bo dalo s pridom deklamirati tudi na kmetih; v baladah in romancah Antona Hribarja, ki jih po društvih radi deklamirajo, veje sicer toplejši dih, dikcija je globokejša, ton bolj naroden, a tudi „Jadranski biseri“ se bodo utegnili vzdržati poleg njih, vsaj nekateri, ki imajo kaj žarka in tona.

Aškerc je šel poezije iskat na morje. Iskal je je v Pragi na shodu svobodomislecev, a tam je ni bilo. Pa je šel iskat poezije med ribiče, ki v lahmem čolnu trepetajo na morju, v mesečni noči nad brezdanjo globino — in tam je našel poezijo, lepo, veliko in vabljivo. In česar več nima v prsih, ker njegovo svetovno naziranje je hladno, prazno, brez vonja kadil in mire brezsmrtnosti — to se mu je tam ponudilo bliščeče in ljubeznivo, pa je nabiral, izpiral, poskušal in obrušal — in je podal celo knjigo ribiških balad in romanc. Priden delavec na literarnem polju, trudoljuben ribič iz oceana tradicije!

Dobri prijatelji so mu pomagali, ki jim po vsej pravici izreka svojo hvaležnost, kajti z njihovo pomočjo je mnogo nalovil, da so se mu mreže trgale. Pa je tudi vse spravil, nič ni izbiral, bisere in školjke, ribice in pajke. Množina ga je premagala, in pridnost mu je bila v škodo. Veliko je lepega slišal od ribičev, in kar so mu oni pripovedovali v svoji prirodnolepici dialektični prozi, to je on prepisoval v visokoslovenske rimane stihe.

Pravljica je pri tem izgubila na poeziji, če je tudi pridobilo na rimi. In tako se je zgodilo, da je iz duš ribiških dvigal balade,

pa mečem jih v poetični svoj čoln,
ki kmalu bode jih do vrha poln.

Ko jih ne bi bil metal do vrha, ampak ko bi bil le nekatere pesniško v svoji duši preživel in druge pustil, bi bila knjiga bolja. A potem bi bil Aškerc pesnik, kar — v tej knjigi — ni . . .

Pač — nekaterikrat zazveni kakor poezija, a le mimogrede, n. pr.:

Teče v morje potok, teče,
Po skalovju žubori . . .

a pridejo vmes trde vezi, n. pr.:

Ni me več, nič več! Kako
britko je prestatiti biti! (Str. 59.)

Večina je pa čista proza, n. pr.:

Ubit je mnog bil naš rojak,
med njimi tudi neki Rak . . . (Str. 44.)

Zdajpazdaj omahne,
pade vznak v valove
ribič mrtev kak . . . (str. 55.)

„Stoj, ribič lakomni ti, stoj!“
zakliče nekdo zad . . . (Str. 144.)

Čimdalje več mrličev, ah,
mu vstaja iz grobov . . .
Rebulo zgrabi silen strah
in pobeži domov. (Str. 144.)

Škoda, da ni ta snov pesniško obdelana. Pa Aškerc je našel tu vsaj pravo pot, kjer se da dobiti biserov.

Pohujšanje v dolini šentflorijanski. Farsa v treh aktih. Spisal Ivan Cankar. Ljubljana 1907. Založil L. Schwentner. Str. 82. — Anglež Bernard Shaw je izdal knjigo o Ibsenu, v kateri hoče pokazati kvintesenco ibsenizma. Ibsen po njegovem mnenju ilustrira tezo, da je pravo suženjstvo sedanjih dni „robotičnostnim idealom“. Cankar si je prisvojil te Ibsenove nazore, samo da jih on ne ilustrira, ampak karikira. Ta njegova „čista“ umetnost prezira vse, kar je moralno; kdor hoče veljati za moralnega, ali kakor pravi Cankar, za krščanskega in rodoljubnega človeka, pa je hinavec, grd in vsega zasmehovanja vreden. To nam hoče dokazati tudi v tej farski, v kateri povzdiguje svojo umetnost na račun nezavednega občinstva, ki ploska, kadar je blamirano.

Rodoljubi v dolini šentflorijanski so pravi tipi pobeljenih grobov, vsi, kar jih je: Župan, županja, notar, ekspeditorica, cerkovnik. . . Umazana usta darcarjeva so še najbolj poštena. Grdi, pohotni, nečedni ljudje, ki predstavljajo Cankarju konvencionalno zunanjo moralo, ki laže sebi in drugim, se razkrinkujejo kot hinavci, ki so slabši, kakor oni, ki odkrito in javno zaničujejo vsako moralo. Emancipacija od nrvnosti, v kateri se koplje vagabund-umetnik, je Cankarjev evangelij. Bilo bi odveč, da bi razlagali razne mistične podrobnosti. Spravil je v igro tudi Mefistofela, ubogo paro, ki mora osramočen uiti, kajti rodoljubi šentflorijanski so taki hinavci, da se še hudiču studijo, in pri umetnosti, ki plava onkraj dobrega in zla, je tudi hudoba opeharjena. Frivolnega namigavanja je v igri vse polno, celo Salomin ples v mnogo bolj rafiniranih okolnostih mora pomagati, a najbolj se nam upira konec, ko „rodoljubna“ družba, polna greha in hinavščine, ironično zapoje himno — svetemu Alojziju. Taka frivolnost mora odbiti s studom tudi onega, ki je že vaje modernih satanizmov. Cankar hoče s svojo predrznostjo imponirati in se norčuje iz onih, od katerih zahteva, da se mu klanjajo in poljubljajo noge njegovi malo oblečeni umetnosti. Mi pa nismo takih misli, in kakor radi priobčujemo vse dobro, tudi kar Cankar napiše, odklanjamo njegovo pohujšanje.

Dr. E. L.

Kobzar. Izbrane pesmi Tarasa Ševčenka z zgodovinskim pregledom Ukrajine in pesnikovim življenjepisom. Prevel Jos. Abram. Leposlovna knjižnica V. zvezek. Založila „Katoliška Bukvarna.“ Str. 228.

Ljubljana, 1907. — Zazrla je belo jutro knjiga, že dolgo zaželjena v dušah mladih poetov. Programatična knjiga zanje! Nazaj jih kliče k živi in neoskrunjeni prirodi, materi vseh Orfejev, nazaj k poeziji čilega naroda, ki ga še ni postarala proza moderne „kulture“. „Kobzar“ — pesmi, kakor dihi mladega, gigantskega življenja — kakor življenje samo! In njihov batko Ševčenko — kakor veliko dete prirode, polno mladih moči in neizrabljenih mišic! Moderni poetje vis-à-vis Ševčenku se zdé, da so suhe citrone, ki jih je izžela moč „kulture“. O ti moderni poetje —: za komodnim pultom sede in pišejo lažnjive verze o prirodi in življenju, ko niso videli ni prirode ni življenja. Da bi „Kobzar“, to izbrano cvetje iz poezij največjega Ukrajince, učil našo generacijo pota do prirode, do življenja!

Kadar prebiram Ševčenka, vidim v fantaziji pred seboj slepega kobzarja-pevca — prav resnično! Slišim ga — na strune udarja pesem-kolomejko ali pa s solzo na brazdavem licu poje o ljubezni in pravici. S strašno kletvijo proklinja robstvo in nesrečno „doljo“ ali pa v naivni ekstazi prorokuje svobodo in slavo ponižani domovini. Veliko solz in veliko ljubezni „hlopskega“ naroda je razlito v njegovi pesmi. To in prav nič več! Nobenih tujih motivov. Vse smo že čuli — in vendar vsak motiv, nov in globok in oster, da reže v srce. Reže v srce! — Ko pa bereš moderno zbirko poezij, se ti odbije slednji verz ob srcu, kakor bi udaril kamen ob kamen. Motivi so tuji, zato tudi ostanejo tuji v vek. — „Kobzar“, kaži mladim poetom našim pot do srca — do naroda! — Celotno je poezija Ševčenkova kakor idilična gladina jezera, v katerem zre burna zgodovina Ukrajine svoj zasoljeni obraz. Ni skoro pesmi, da bi vanjo ne vpletel poet narodovih interesov. Celo sredi epičnega toka poezije obstane, začne v divjih solzah plakati nad domovino, vzdihati po ukljenjeni svobodi — ali hipoma se strezni in prične plesti romantično pripovedko (prim. „Katarina“, str. 202.). Tako je Ševčenko v vsaki pesmi glasnik svojega vzdihajočega naroda. Z njim prosi in zahteva, z njim joka in vriska, z njim moli in proklinja. Sredi naroda stoji — kot glasnik zdaj z glasno pozavno, zdaj z nežno violino, in z mojstrsko virtuoznostjo ubira strune narodovega srca. V stiku z življenjem in interesi ljudstva živi in umrje umetnost njegova. Tako je Ševčenko glasen kontrast umetnikov, ki se drže zastarane teorije „l'art pour l'art“ ter tonejo v kultu osebnosti. — Ševčenko nas uči graditi most čez široki propad, ki zijâ dandanes med umetnostjo in med narodom!

Abramov prevod je do minucioznosti natančen, še bolj natančen, nego se zahteva od pesniškega prevoda. Zato bo dobro pripomogel njemu, ki hoče s pomočjo prevoda študirati original. — Z veliko pieteto do pesnika se je vglobil prevajavec v vse njegove posebnosti tudi tam, kjer bi šel drugi prevajavec svojo svobodnejšo pot. Nujno potrebno je bilo, da je spisal prevajavec kot uvod v „Kobzarja“ tudi zgodovinski pregled Ukrajine in dolgo biografijo poeta. Pregled je načrtan na podlagi novih virov, zato tudi v podrobnostih zanesljiv. Grajati pa mora kritik v knjigi številne tiskarske pogoške, nad katerimi se je tutam prav pošteno razjezil. Čujemo, da je „Leposlovna knjižnica“ s preselitvijo v ljubljansko tiskarno zavarovana za naprej proti taki tiskarski nesreči.

Ševčenko pa nam je ljub gost v naši književnosti.

Ant. Erjavec.

Palčki Poljanci. Slike in besedilo napravil E. Kreidolf, preložil O. Zupančič. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena K 3.60. — Pravljica v slikah za otroke, ki bodo z veseljem gledali dolgo-brade palčke in okovane kobilice. Preprosto-naivno besedilo spremlja slike.

Ivan Podlesnik: **Knjigovodstvo.** I. del. Cena K 3.20. V Ljubljani. Založila „Katoliška Bukvarna“. Tiskala „Katoliška Tiskarna“. Str. 127. — Knjiga, kakršne nam je živo treba! Ali bi kdo tudi v knjigovodstvu iskal duše in toplega srčnega diha? V tej knjigi ga najde. Kajti gospod pisatelj ni začel pisati te knjige le kot tehničnega učila, ampak iz žive želje, da bi koristil naši že obstoječi, bujno se razvijajoči organizaciji. In ta odkrita, moška jasnost v namerah in ciljih nam je ljuba ter daje knjigi vzlet in življenje.

Gospod pisatelj se ozre najprej na društveno gibanje slovensko, ki je rodilo že toliko koristnega dela:

„Društveno življenje širimo naše domovine se je v zadnjih letih tako lepo razvilo, da smemo biti Slovenci po vsej pravici ponosni na delapolne svoje organizacije. Malokateri narod more kazati na tako popolno organizacijo vseh za delo v blagor domovine vnetih moči kot ravno naš narod. Politična naša organizacija, katere središče je vodstvo Slovenske Ljudske Stranke v Ljubljani, je zavzela po letih trudapolnega dela in burnih bojov za pravice našega ljudstva vodilno politično mesto v naši domovini. Gospodarska organizacija, osredotočena v „Zadružni zvezi“ in „Gospodarski zvezi“ v Ljubljani, žanje toliko uspeha svojega dela že po kratki dobi svojega obstanka, da smemo upapolni gledati v lepo bodočnost že sedaj nepremagljive gospodarske naše te trdnjave. Delavske organizacije s svojimi lepo se razvijajočimi strokovnimi društvi se boré odločno in uspešno za pravice našega delavstva ter so kot nepremagljiv jez nasproti prodirajoči rdeči internacionali. Izobraževalno delo med našim narodom pa se osredotočuje v „Slovenski krščanski socialni zvezi“ v Ljubljani. To delo, bi trdil, je pa tudi podlaga za vse delo v prej naštetih organizacijah, ker je stara resnica, da le izobraženo ljudstvo ima zmisel za politično življenje, le izobražen človek si more urediti pravilno svoje gospodarstvo in le tak ima zmisel tudi za skupno narodno gospodarstvo; le izobraženo delavstvo se more uspešno boriti za svoje pravice. Izobraževalne naše organizacije so torej tista odprta vrata, skozi katera stopa naše ljudstvo v lepšo politično in gospodarsko bodočnost.“

Tem organizacijam piše pisatelj. Pa ne le njim — vsakomu, kdor ima željo po rednem, umnem, premišljenem delu:

„Vsako naše izobraževalno društvo je že, rekel bi, celota v celoti. V vsakem našem izobraževalnem društvu se že pripravlja temelj posamezniku, na katerem stoji potem v politično, gospodarsko in izobraževalno organizirani armadi slovenskega ljudstva. Potom predavanj in poučnih tečajev, ki jih prirejajo izobraževalna društva se vpeljujejo člani v politično in gospodarsko življenje. Politično naše časopisje in politični boji dramijo naše ljudstvo, da stopa kot enotna vrsta na bojišče, kadar je treba povzdigniti glas v dosego svojih pravic. Naše gospodarske zadruge po deželi pa so ne samo rešiteljice našega ljudstva iz gospodarske odvisnosti, temveč so tudi prave učilnice gospodarskega napredka. To harmo-

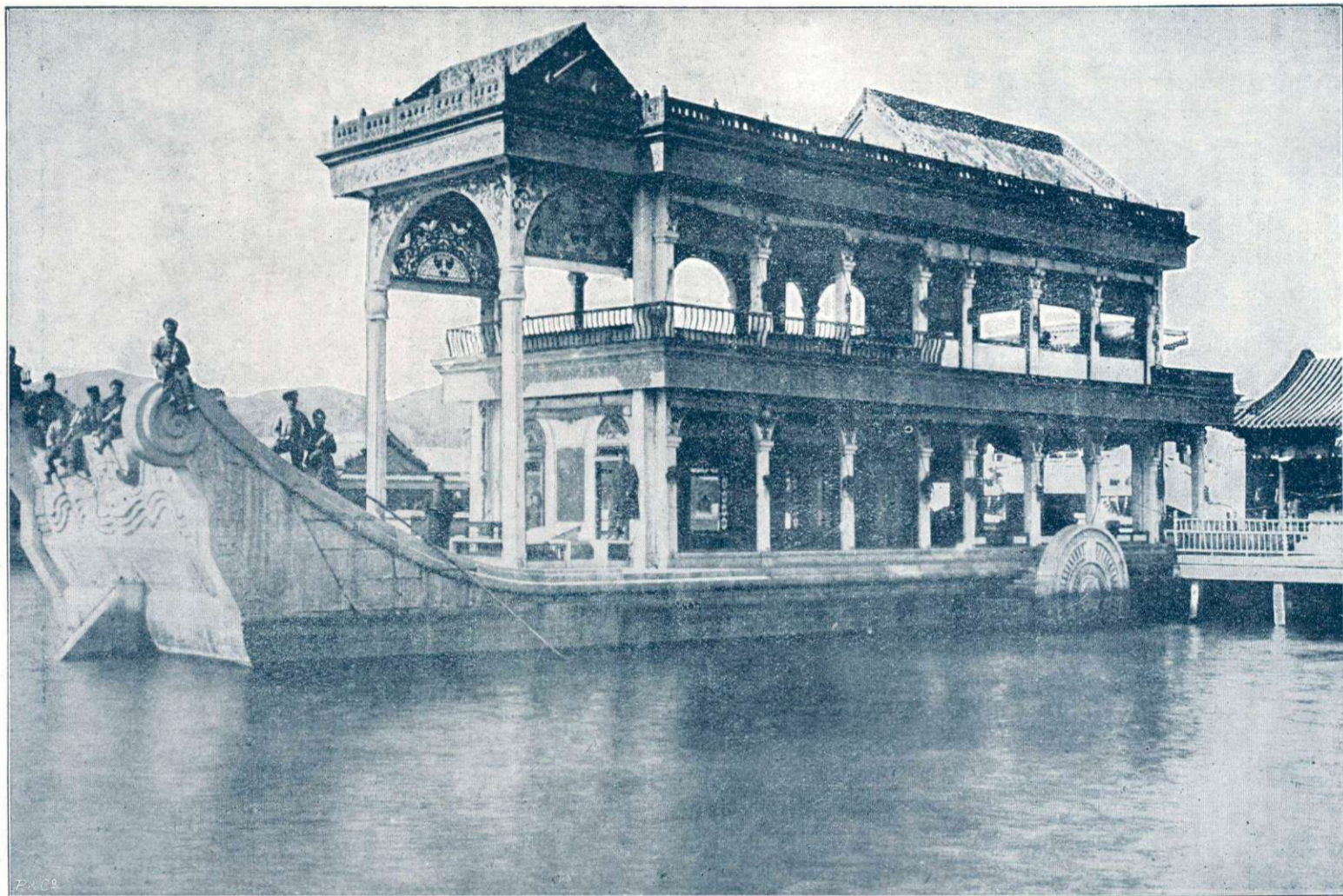
nično stopnjevanje dela pa je treba popolno razviti prav do skrajnosti še, prav do vsakega posameznika. Ne samo vsako naše izobraževalno društvo, ne samo vsak naš posamezni gospodarski organizem naj je celota v celoti, temveč tudi vsak posameznik v tej celoti mora biti celota. Politično in splošno izobražen, stanovsko zaveden, srčno plemenit, navdušen za vse lepo in dobro in — gospodarsko trden — tak naj bi bil vsak posameznik v naših organizacijah. Taka naj bi bila vsaka slovenska družina, tako vsako društvo, potem bo tak celotni naš narod. In če bo ta tak, bo srečna naša domovina: cilju našega dela se bomo približali, vzori naši se bodo realizirali.“ —

In kaj dobimo v knjigi?

skih društev. Na koncu je knjigovodstvo za mladeniče in knjigovodstvo za gospodarje.

Drugi del bo obsegal knjigovodstvo gospodarskih zadrug, tretji del pa sistem dvojnega knjigovodstva večje trgovine.

Obrtno zakonoznanstvo. Sestavil H. Podkrajšek, c. kr. strokovni učitelj. Cena vezani knjigi 1 K 20 h. Z odlokom vis. c. kr. ministrstva za bogočastje in uk z dne 10. jul. l. 1907., št. 22.142 odobrena učna knjiga. Na Dunaju, 1907. Str. 79. Obrtne postave so raznovrstne, zamotane in se hitro izpreminjajo, ker je ravno obrt dandanes izpostavljen največjim izpremembam zaradi tehničnega in prometnega razvoja in ker se tu križata dva načelno si nasprotna toka: velekapitalistična po svobodi hlepeča smer in

ČOLN KITAJSKE CESARICE-MATERE

V obliki vprašanj in odgovorov podaje gospod pisatelj temeljne pojme o knjigovodstvu sploh, potem pa preide na praktično knjigovodstvo po naših društvih, in sicer zlasti po onih društvih, v katerih se zbira mladina. Izobraževalna, mladeniška, dekliška, telovadna društva imajo tu vzorce, ki ne bodo le društva ohranila v rednem poslovanju, ki je življenje vsake organizacije, ampak to društveno delo bo vzgojevalno vplivalo na vse mlade člane teh organizacij, jim bo dalo tisto mirno moralno moč, ki izvira iz urejenega življenja, jih bo naučilo računati in racionalno razpolagati s svojimi gmotnimi in duševnimi zakladi ter nam bo tako ustvarilo nov, boljši, krepkejši, delavnejši, imovitejši in zavednejši rod. Posebno zanimiv je oddelek o knjigovodstvu „Čebelic“, ki nam odpira pravi pogled v pridno podrobno delo naših mladina-

zahteve malega obrta za varstvo proti kapitalističnemu nasilju. Ravno na take praktične snovi se doslej šole niso ozirale, in odtod izvira velika nevednost ljudstva v postavnih določilih o najvažnejših vsakdanjih vprašanjih. V tem oziru si je pridobila veliko zaslugo „Slovenska krščansko-socialna zveza“, ki je izdala Kraljev „Obrtni red“. Kot učna knjiga pa leži zdaj pred nami Podkrajškovo „Obrtno zakonoznanstvo“. Prvi del našteva državne zakone: Obrtni red, patentni zakon, zakon v obrano obrtnih znamk, zakon v obrano vzorcev, zakon o zavarovanju delavcev proti nezgodam, zakon o zavarovanju delavcev za bolezen, red za mere in uteži, zakon o čistini zlatnine in srebrnine in nje nadziranju, zakon o prometu z živežem in nekaterimi podrobnimi rečmi, zakon o neposrednih osebnih davkih. V drugem delu so deželni zakoni:

Občinski red, požarno-policijski red in stavbinski red. Ekscerpirani so zakoni samo toliko, kolikor je treba za splošno vednost.

Die Reihengräber von Krainburg. Walter Šmid. „Jahrbuch für Alterthumskunde“, ki ga izdaja Centralna komisija za umetnost in zgodovinske spomenike (l. 1907.), je priobčil razpravo dr. Šmida o grobišču, ki ga je preiskal pri Kranju, ko je g. Tomaž Pavšlar pri zgradbi gospodarskega poslopja zadel na mnogoštevilna okostja. Vsega se je odkopalo 700 do 750 grobov v kotu, ki ga tvorita Sava in Kokra pod Kranjem. Dr. Šmid sodi, da so ti mrličji langobardske narodnosti, ker je do VII. stoletja stala v Kranju langobardska straža v garniziji. Slog okraskov, ki jih vidimo v številnih podobah, tudi ne sega čez VII. stoletje.

Geschichte der čechischen Litteratur. Von Jan Jakubec. **Die čechische Litteratur der Gegenwart.** Von Arne Novak. Leipzig, C. F. Amelangs Verlag 1907. Tako smo dobili od priznanih čeških literarnih historikov zgodovino češke literature v celoti. 376 strani obsegajoča knjiga je izšla v znani zbirki: „Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen“, kjer je izšla izvrstna zgodovina poljske in ruske literature A. Brücknerja. Za isto zbirko pripravlja tudi prof. Murko: *Geschichte der südslavischen Litteraturen*, katera bo izšla približno čez leto dni. Omenim naj tudi, da nam je prinesla ista zbirka razne literarne zgodovine: ogrsko, novogrško, turško moderno, dalje azijske: perzijsko, arabsko, starohebrejsko, indsko, kitajsko, japonsko in vzhodno krščansko. Kar se tiče slovanških literarnih zgodovin, moramo reči, da sta ruska in poljska, ki ju je spisal znani strokovnjak Brückner, profesor slavistike na berlinski univerzi, kot je so-

glašala splošna kritika, jako dobri. Kolikor morem presoditi, se mi zdi, da ta češka literarna zgodovina presega Brücknerjevo. Literatura je pisana v smislu modernih zahtev: Odlikuje se v tem, da nam podaja v prvi vrsti idejno ozadje in zvezo idej z evropsko kulturo, tako da dobimo lep pregled medsebojne zveze raznih kulturnih stremljenj. Razdelitev je sledeča: I. Kap.: *Anpassung der čech. Entwicklung an die Kultur und die Litteraturen des Westens.* II. Kap.: *Die Reform. Jan Hus. Der Hussitismus.* Peter Chelčický. III. Kap.: *Humanismus und die Unität der böhm. Brüder. Der Verfall.* IV. Kap.: *Der Josefinismus. Josef Dobrovský. Der Aufschwung der čech. Sprache. Die čech. josefinische Litteratur.* V. Kap.: *Die slavische Idee in der čech. Dichtung und Wissenschaft. Josef Jungman und seine Schule. Die Königshofer und Grünberger Handschrift.* Jan Kollár. P. J. Šafařík. VI. Kap.: *Die čech. Poesie unter dem Einfluß der Volksdichtung.* Fr. L. Čelakovský. *Die Rückkehr zur heimischen Geschichte.* Fr. Palacký. K. J. Erben. VII. Kap. *Das Drama und die Belletristik.* V. Kl. Klicpera. J. K. Tyl. J. J. Marek. P. Chocholoušek. VIII. Kap. *Der Neuromantismus.* K. H. Mácha. IX. Kap. *Die junge Slowakei.* L. Štur und seine Schule. *Das politische Erwachen.* K. Havlíček. *Die Rückkehr zu der slav. Idee. Die Reaktion.* X. Kap. *Das čechische Volksleben in der Belletristik.* Božena Němcová. O novejši češki literaturi razpravljajo poglavja: XI. Kap. *Die Verjüngung der čech. Dichtung durch Halek, Neruda und ihre Zeitung.* XII. Kap. *Die panslavistischen und historischen Tendenzen in der neuen čech. Litteratur.* XIII. Kap. *Der poetische Kosmopolitismus in der čech. Litt.* XIV. Kap. *Der Realismus in der čech.. Novelistik und Drama.* XV. *Der Kampf der Kritik um neue Lebenswerte.*
D. Gorjanec.

To in ono.

Naše slike.

Kozaški hetman, ki ga prinašamo kot prilogo v barvotisku, je akvarelna skica Ilja Rěpina k njegovi veliki sliki „Zaporoški kozaki“. Repin je globok dušeslovec; koliko pritajene strasti, koliko lokavosti in bojaželjnosti je v tem obrazu! Na veliki sliki je Rěpin naslikal vse temperamente v pestri mnogoličnosti. Ta vodobarvna studija nam kaže, kako je veliki mojster pripravljaval svoje slike.

Glava današnje številke nam kaže Vodnika v sliki in v ilustraciji dveh njegovih značilnih pesmi. G. Maksim Gaspari nam riše dvanajst takih kompozicij, ki nam bodo predstavljale slovensko slovstvo v njegovih poglavitnih reprezentantih.

Maratta Carlo je slikar poznejše renesanse. Živel je v XVII. stoletju. Original slike Svete družine (str. 5.) je v Florenci v galeriji stare in nove umetnosti.

Življenje sv. Štefana je naslikal Fracassini v cerkvi San Lorenzo fuori le mura v Rimu v freskah, ki se prištevajo najboljšim umotvorom, kar jih je ustvarila nova italijanska pomlajena umetnost. V tej starodavni baziliki, ki

jo je dal restavrirati papež Pij IX., je na eni strani ladje življenje sv. Štefana, na drugi pa življenje sv. Lovrenca, katerih ostanki počivajo pod velikim oltarjem. Žal, da je Fracassini mlad umrl. Eno sliko iz tega cikla podajemo danes.

„Po bitki“ je lepa reliefna fantazija akademičnega podobarja g. J. Vrbanija, od katerega smo že priobčili skupino, predstavljajočo usmiljenko z ranjenim vojakom. Fino, lepo delo!

Belokranjsko železnico zdaj trasirajo, in zato menda ustrezemo čitateljem, če jim podamo sliko „dolenjske metropole“, kjer se začneja nova železnica, da se vzpne okoli Gorjancev v Belo Krajino. Priobčili bomo še več slik iz teh krajev. Kandija je onkraj Krke, znana po bolnišnici usmiljenih bratov.

Švedski kralj Oskar II. je umrl dne 8. decembra. Bil je rojen 21. januarja 1829. v Stockholmu kot tretji sin poznejšega kralja Oskarja I. iz rodbine Bernadotte. Oskar II. je bil velik ljubitelj umetnosti in pesništva. Sam je pesnil in prestavljal na švedski jezik. V politiki ni imel sreče, kajti ni mogel zadržati Norvežanov, da mu ne bi odpadli in si izvolili drugega kralja. Seveda je bilo krivo temu

starodavno nasprotstvo med norveškim in med švedskim narodom, ki ga ni mogla premostiti personalna unija tudi pod blagim vladarjem. — Naslednik mu je Gustav II., peti Bernadotte, ki je od l. 1881. poročen z Viktorijo, vnučico nemškega cesarja Viljema I. Kraljica Viktorija je bolehna, a priljubljena zaradi svojega človekoljubnega delovanja. Trije sinovi izvirajo iz tega zakona.

Iz avstrijskega državnega zbora priobčujemo zopet nekaj slik. V lanskem letniku smo pokazali v podobi glavne parlamentarce naše zbornice. Tačas smo dobili nove ministre: Dr. Gessmann, krščanski socialc, je postal minister za javna dela, katero ministrstvo se pa šele uredi, Prašek, češki agrarec, je postal češki minister-rojak, (obeh sliki glej v „Dom in Svetu“ 1907, str. 333.), Peschka, nemški agrarec, je nemški minister-rojak, krščanski socialc dr. Ebenhoch poljedelski minister, mladočeh dr. Fiedler trgovinski, poljski konservativc David Abrahamowicz poljski minister-rojak. — Važna je bila debata o vseučiliščih, ki se je končala s parlamentarno zmago krščanskih strank. Doktor Masaryk je zahteval od vlade garancij, da se vseučilišča ne „poklerikalijo“ — pač nepotrebna skrb! Glavna govornika

Želimo svojemu glasbenemu učitelju, ki je kot znak svoje mladeniške živahnosti ravnokar zopet izdal zbirko zborov, da bi še dolgo bival med nami kot učitelj lepote in bogatil naše glasbeno slovstvo s plodovi svoje klasične Muze!

Dr. F. L.

Petindvajsetletnica dveh slovenskih umetnikov.

Srebrni jubileji so slavje, ki je posebno v umetnosti Talije redko. Trnjeva pot vodi do njega — in za Slovenca je ta pot dvakrat težka. In zato smo bili res veseli, ko sta praznovala g. Zofija Borštnikova in gosp. Ignacij Borštnik 10. in 13. t. m. svoje srebrno slavje.

Umetnica slovanskega juga si je izbrala Ibsenovo „Noro“, g. Ignacij Borštnik pa Hauptmannovo „Rozo Bernd“. Občinstvo je napolnilo obakrat gledišče od parterja do galerij, šopki, venci in ovacije so pričale, da zna tudi Ljubljana ceniti umetnost, ki se vrača v domovino iz tujine, zakaj Borštnik-Zvonarjeva je bila do letos v Zagrebu, Sofiji in drugih večjih glediščih, Borštnik pa je pohitel iz Zagreba v Ljubljano.

DR. FIEDLER
trgovinski minister

FR. PESCHKA
nemški minister-rojak

DR. ALFRED EBENHOCH
poljedelski minister

v tej veliki debati sta bila dr. Jan. Ev. Krek, ki je v velikem, imponantnem govoru pred zbornico razvijal prava znanstvena načela, in mladi prof. dr. Drexel, ki je v posameznostih zavračal napade nasprotnikov.

Anton Foerster.

Dne 20. decembra je praznoval sedemdesetletnico svojega rojstva prof. Anton Foerster, pevovodja stolne cerkve v Ljubljani in najzaslužnejši naš skladatelj in glasbeni učitelj. „Dom in Svet“ je že podal celotno sliko njegovega delovanja na glasbenem polju, zato nam danes preostane le to, da se pridružimo čestitkam, s katerimi je vsa slovenska javnost počastila v svoji starosti še mladostno čilega skladatelja.

Anton Foerster je Slovencem šele prinesel umetno glasbo. Kar se je zlagalo pred njim, so bili le izlivi prirodne nadarjenosti; a Foerster nam je prinesel pravila prave klasične glasbe. Njegove skladbe so vzorne, kakor izklesane iz granita in marmorja, visoko umetnost najboljšega sloga je gojil med nami in ima zato največje zasluge za naš glasbeni napredek. Slovenska pevstva so mu to priznala, ko so mu priredila na predvečer rojstnega dne podoknico, pri kateri so pevala njegove skladbe.

„Nora“ je vloga otroka, ki postane v par urah žena, je naivka, ki jo trenotek prelevi v tragedijo. Ljubka, sladkosnedna Nora je dobra mati, šaljiva žena in odkrita prijateljica — ko pa pride trenotek, ko izve njen soprog, da je ponaredila podpis na menjici, dasi je storila le zato, da njega reši — in ko vidi, da je on ne razume, pa postane iz otroka Meduza, ki ne mara biti več igrača — punčka svojemu možu.

Gospa Borštnikova igra to Noro prepričevalno, izcizelirano v najmanjšem detajlu in premišljeno v vsaki kretnji. Seveda trojnega prehoda ni mogoče tako premostiti, da človek ne bi videl mostu, ki vodi čez prepad Ibsenove Nore v posameznih dejanjih, a g. Borštnikova je tudi tu storila, kar more doseči tehnika in talent. — Lahko rečemo, da je njena Nora umetniška kreacija jugoslovanske Sorme.

G. Borštnik pa je igral Flamma v naturalističnem stilu in v žanru intimnih gledišč. Pa kako! — Gledavec je moral reči: V enakem slučaju bi jaz ravno tako ravnal, kakor je Borštnik igral. No in taka naravna igra je najtežja in višek umetnosti. Nič teatralike, nobenih gest in poz, ki bi nas spominjale, da zahteva aplavz posebno mazilo, brez katerega ta barometer teatralnega zadovoljstva ne funkcionira —; tako diskretno, naravno in neprisiljeno je igral g. Borštnik Flamma, katera vloga ni nikaka „parada“, da nas je naravnost frapiral. Mir in nervoznost, greh in kes, ljubezen

in sovraštvo, sreča in obup — vse nam je podal in združil momente v celoto, kot more pač menda edini Slovenec — g. Borštnik.

Ker se še povrnemo k obema slovenskima umetnikoma, naj danes zadostuje naše vošilo: Od srebrnega venca petin-dvajsetletnice — naprej do zlate petdesetletnice! A. R—a.

Slovensko gledališče. Izmed domačih del se je letos igrala poleg Medvedove tragedije „Za pravdo in srce“ A. Robidova psihološka drama „Mrlič“, dalje Risto Savinova opera „Poslednja straža“ in Cankarjeva farsa „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. Torej tri premiere!

Slavistika. Tu podajemo pregled letošnjih predavanj o slavistiki na raznih vseučiliščih. Na Dunaju: Redni profesor dvorni svetnik dr. Vatr. Jagić: „Zgodovina slovanskega jezika in starinoslovja“ (najnovejša doba). — Isti: „Čitanje pisateljev“. V zimskem tečaju, in sicer v prvi polovici Prešernove „Poezije“, v drugi pa pesmi Tarasa Ševčenka. — Isti: „Vaje v slovanskem seminarju“. Vršijo se na ta način, da si eden izmed dijakov vzame primerno snov iz slavistike in o nji predava, na kar se vrši pod vodstvom profesor-

jevim pogovor o predmetu in predavanju. Največ se pač govori tu o jezikoslovnih vprašanjih. — Redni profesor dr. Jožef Konstantin Jireček: „Viri za jugoslovansko zgodovino“. — Isti: „Albanija v srednjem veku“. — Isti: „Čitanje srednjeveških pismenih spomenikov“. V zimskem tečaju se čita „Vita Constantini“. — Izredni profesor dr. Vaclav Vondrák: „Zgodovina češkega slovstva“ (počeniš od husitskih homatij). — Isti: „Vaje v staroslovan-skem cerkvenem jeziku“:

DAVID ABRAHAMOWICZ
poljski minister-rojak

a) za začetnike, b) za one, ki so že bolj napredovali. — Izredni prof. dr. Milan vitez Rešetar: „Čitanje ruskih pisateljev“. V zimskem tečaju se čitajo basni Krilova. — V Gradcu: Prof. dr. Murko: „Zgod. jugoslovan. slovstva od l. 1830.“ (3 ure na teden) in „Ruska historična slovnica“ (2 uri); profesor dr. Štrekelj pa „Staroslovenska slovnica“ (4 ure). Poleg tega ima prof. Murko seminarske vaje na polju najnovejše literature (2 uri), prof. Štrekelj pa vaje o interpretaciji staroslovenskih in novoslovenskih dialektičnih tekstov (2 uri). — V Krakovu predava prof. dr. grof Tarnowski: „Trije veliki pesniki“. — Isti: „Julian Klaczko“. — Isti: „Seminar za slovstvo“. — Prof. dr. Windakiewicz: „Poljska srednjeveška literatura“. Isti: „Druga generacija romantikov“. — Prof. dr. Łoś: „Zgodovinsko-primerjajoča fonetika poljskega jezika“. — Isti: „Slovanski seminar“. — Priv. docent dr. Nitsch: „Zgodovina morfoloških tipov v slovanskih jezikih“. — Lektor Łepki: „Elementarni pouk rusinščine“. — Isti: „Kotljarevskij: Eneida“. — Lektor Vladimir Nakonieczny: „Elementarni pouk ruščine“. — Isti: „Čitanje in razlaganje klasičnih pisateljev“ (ruskih). — Lektor Tadej Grabowski: „Praktični pouk srbohrvaščine“. — Isti: „Iz hrvaške romantične poezije: A. Šenoa, F. Marković, Gj. Arnold, A. Palmović“ (Čitanje in razlaganje). — Lektor Henrik Nennel: „Poljska stenografija“, nižji kurz. — V Pragi predava letos: Redni prof. dr. Drtina: „Ocena pis-

menih del in referati o literarnih novostih“. — Redni profesor dr. Niederle: „Uvod v slovanski narodopis“ (nadaljevanje). — Redni prof. dr. Pastrnek: „Slovnica staroslovenskega jezika. IV. Skladba. I. Del“. — Isti: „Zgodovina starega cerkveno-slovenskega slovstva“. — Priv. doc. dr. Smetánka: „O češkem konsonantizmu“. — Isti: „Starejša češka literatura, I.“ — Redni prof. dr. Polívka: „Historična slovnica srbohrvaškega jezika“. Isti: „Glagolska sprega v slovanskih jezikih“. — Tit. izredni prof. dr. Máchal: „Zgodovina češke dramatične literature. I. Od najstarejše dobe do Klicpera“. — Isti: „Jugoslovanska literatura“. — Priv. doc. dr. Jakubec: „Literatura Čeških Bratov“. — Priv. doc. dr. Hanuš: „Glavne struje češke literature v drugi polovici XVIII. in na začetku XIX. stoletja“. — Redni profesor dr. Pastrnek: „Čitanje in razlaganje staroslovenskih spomenikov. Pismena dela“. — Priv. doc. dr. Smetánka: „Čitanje in razlaganje staročeških tekstov. Pismena dela“. — Redni prof. dr. Polívka: „Čitanje in razlaganje izbranih mest iz Gogoljevih spisov in kritika čeških prestav“. — Tit. izr. prof. dr. Vlček (slovstvenozgodovinska sekcija češkega oddelka): „Jiráskov L. Věk. Pismena dela. Razmotrivanje literarnih novosti“. — Lektor Kolář: „Razlaga ruske slovnice s praktičnimi vajami“. — Isti: „Razlaga poljske slovnice s praktičnimi vajami“. — Isti: „Razlaga srbohrvaške slovnice s praktičnimi vajami“. — Lektor Štěpánek: „Ruska slovnica s praktičnimi vajami“ (za začetnike). — Isti: „Sestavni vzorci ruskih pisateljev s posebnim ozirom na naglas“. — Lektor Černý: „Čitanje pesmi Jakoba Čišinskega z jezikovno razlago“. — Isti: „Čitanje in razlaganje Adama Mickiewicza: Dziadi“. — Lektor Pražák: „Popolni kurz (teoretični in praktični) češke stenografije s posebnim ozirom na gg. kandidate za učenje stenografije na srednjih šolah“.

PROF. DR. DREXEL
državni poslanec

Šestdesetletnica Eliške Krásnohorske! Med slovanskimi književnostmi se ponašata samo češka in poljska s takšnimi imeni, kakor so: Světlá, Orzeszkowa ali Konopnicka in Krásnohorská. Obe dvojici imata marsikaj skupnega, zlasti je Konopnicka stala v ospredju ženskega gibanja na Poljskem kakor Krásnohorská na Češkem. Književno delovanje obeh je enako mnogostransko, in kakor je lani obhajala sloveča Poljakinja Konopnicka svojo šestdesetletnico, jo je letos slavila tudi Krásnohorská, češka lirična pesnica. Krásnohorská se je porodila 18. novembra 1847 v Pragi; njeno pravo ime je Eliška Pechová. Pomen Krásnohorske v češki književnosti je že sedaj določen, ker od svoje petdesetletnice razen prevodov „Kralja Sionskega“ in „Borisa Godunova“ in nekoliko manjših spisov za mladino ni izdala ničesar imenitnega. Krásnohorská se je popolnoma strnila z narodnim češkim življenjem, katerega geslom je služila celo svoje življenje. V prvih njenih pesniških zbirkah odmeva struna svobode in prostosti, ljubezni in resnice („Z máje žiti“ „Ze Šumavy“, „K slovanskému jihu“, „Vlny u proudu“), a zgodaj je začela zajemati gradivo iz narodnega in rodoljubnega življenja („Na živé struně“). Poleg le-teh rodoljubnih pesniških zbirk je spisala še „Bájký velkých“ in idile „Šu-

mavský Robinson“ in „Vlašovičky“ in celo vrsto priložnostnih pesmi. Manj so se Krásnohorski posrečile drame; najboljša njena drama je socialna drama „Dědic ducha“, v kateri se kaže zapadno-evropski vpliv. Bolj priljubljena je Krásnohorská kot pisateljica libret; njeno prvo delo v tej smeri je libreto k Bendlovi operi „Lejla“ (1866). Zelo lepi so tudi njeni teksti k Smetanovim operam „Hubička“ „Tajemství“ „Čertová stěna.“ Njena proza se mora razdeliti po tendenci, s katero je Krásnohorská pisala. Iz prve dobe njene književnega delovanja, ki jo je pisateljica izvečine posvetila poeziji, je slika „Básníka básník“ (1882) in zbirka novel in potem veseloigra spisana v pripovedni obliki „Náš druhý sbor“ (1888). V drugi polovici, ko se je bolj udeleževala ženskega gibanja, je spisala dolgo vrsto knjig didaktične vsebine. Zelo je češki književnosti tudi koristila s svojimi prevodi, ki so ravnotako lepi kakor izvorniki. Prevela je Mickiewiczvega „Pana Tadeusza“, Byronovega „Childe Harolda“, Hamerlingovega „Kralja Sionskega“ in izbrane pesmi Puškinove. Kako vestno je Krásnohorská prevajala, dokazuje to, da je prevajala „Pana Tadeusza“ polnih deset let. — Letos se je pesnica dala operirati na očesih; ta bolezen je kriva, da Eliška že več let ne more književno delovati, kar je za duha, ki po delu hrepeni, gotovo največje trpljenje.

Vladimir Andrejevič Gringmut. V Moskvi je umrl vsled sladkorne bolezni v 57. letu VI. A. Gringmut, imenitni publicist in pedagog, glavni urednik dnevnika „Moskovskija Vedomosti“, duševni voditelj vseh monarhiških društev na Ruskem. Njegovo načelo kot urednika je bilo: „Samodržavje, pravoslavje in narodnost“. Še na smrtni postelji je rekel duhovniku: „Mně skoro konec. Sobirajtes i objedinajtes, ruskie pravoslavnyje ljudi!“ Pokojnik se je porodil v Moskvi l. 1851.; bil je sin doktorja modroslovja Andreja Ivanoviča Gringmuta. Študiral je klasično filologijo na moskovski univerzi in na univerzah v Berlinu in Lipskem. Ko se je vrnil v domovino, je bil v liceju cesarjeviča Nikolaja najprej učitelj nemškega in pozneje grškega jezika. V ti dobi je spisal mnogo znanstvenih razprav o klasični filologiji. Preden je vstopil v uredništvo „Moskovskih Vedomosti“ je uredoval pod psevdonomom Spectator politični oddelek v „Russkom Obozrenii“ L. 1896. je postal glavni urednik „Moskovskih Vedomosti“. Po njegovi smrti se trudijo profesorji moskov-

skega vseučilišča, pristaši konstitucionalnih idej, da dobé vpliv na list in mu dajo drugačno smer, nego jo je zasledoval konservativni Gringmut.

Björnstjerne Björnson, slavni skandinavski dramatik, je od nekaj deloval tudi kot politični častnikar in agitator. Njegovi politični nazori so pa čisto nasprotni Ibsenovim, in oba severna dramatika nič kaj laskavo ne ocenjujeta drug drugemu njegove nazore. Björnson je demokrat, impulzivna opozicionalna narava, ki sovraži vlado, državo, celo družabni red kot tak. To mu je ostalo od mladosti, ko je njegov oče, protestantovski pastor, na krivo tožbo izgubil službo. Björnson je bil tudi kot dramatik prvoborilec za svoboščine norveške demokracije. V igri „Čez našo moč“ pa je vendar nastopil proti skrajnemu radikalizmu, češ da segajo smotri radikalne stranke „čez njeno moč“ in da bo le tedaj kaj dosegla, če se bo borila za smotre, ki so njenim močem primerni. Seveda je tudi sam trpel napade. Ibsen je v igri „Mladinska zveza“ persifliral Björnsonovo politično delovanje. Tudi kot literat je bil vedno v boju. Kot čisto mlad mož je hotel že reformirati gledišče v Kristjaniji, a to se mu ni posrečilo zaradi konservatizma občinstva. V boju in polemiki je dosegel Björnson 75. leto. In letos je storil nekaj, kar mu je prineslo priznanje in hvaležnost omikanega sveta, zlasti pa Slovanov. Javno se je potegnil s silo svojega krepkega peresa za teptane Slovake proti mažarskemu nasilju.

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSSON

Šah — prihodnjič.

V GOZDU

FR. STERLÉ

KOZAŠKI HETMAN

ILJA RĚPIN